

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

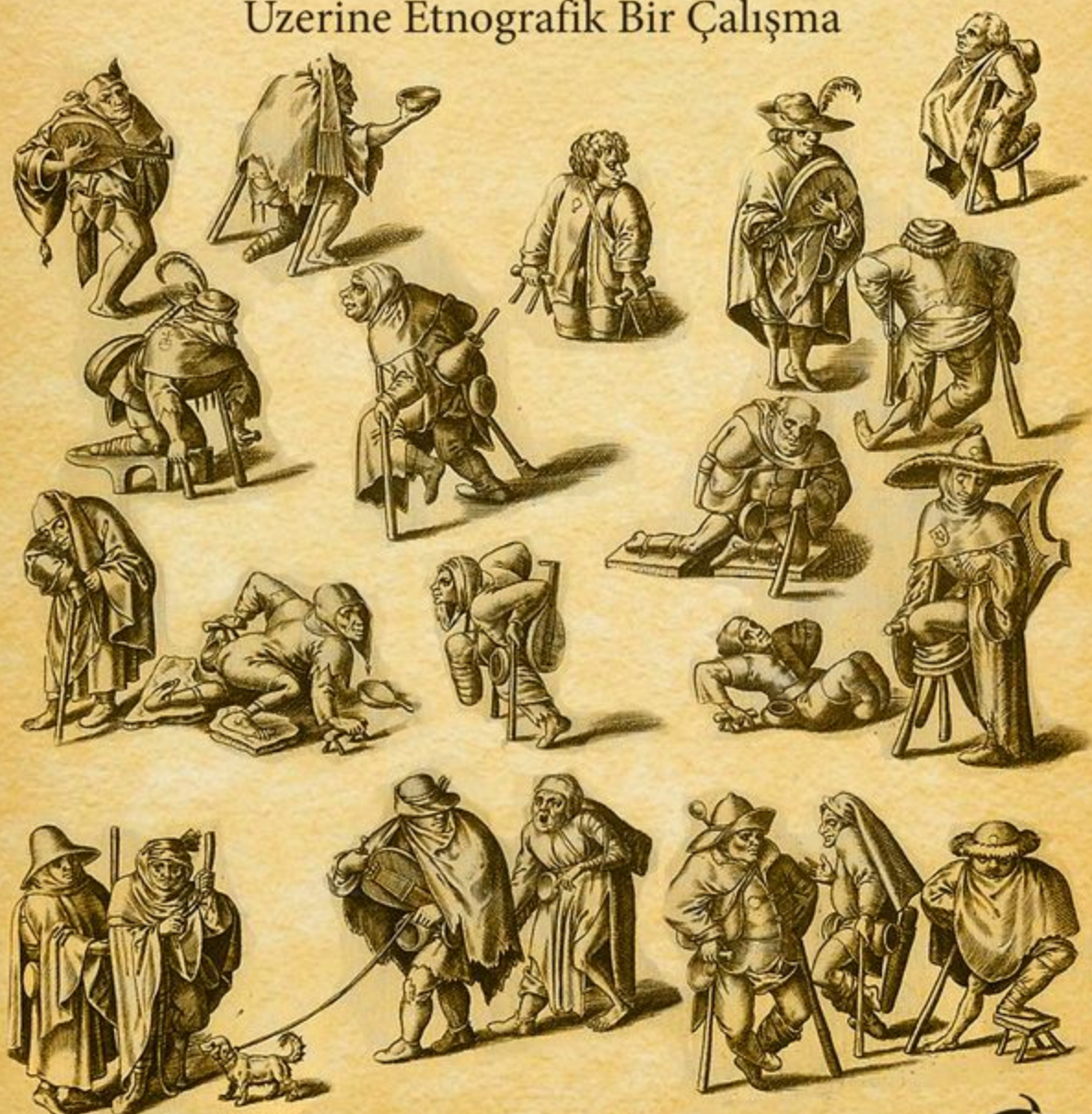
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ŞEHİRDE BİR KOVALAMACA HİKAYESİ

Dilenci-Zabıta İlişkisi ve Performans
Üzerine Etnografik Bir Çalışma

meriç kükrer

ŞEHİRDE BİR KOVALAMACA HİKÂYESİ

**Dilenci-Zabıta İlişkisi
ve
Performans Üzerine Etnografik Bir Çalışma**

Meriç KÜKRER

HERDEM KİTAP

Mutlu Mah. İmam Âlim Sultan Cad. No:103/A-15 Türközü/Ankara
Telefon: 0312 433 08 93 Faks: 0312 433 07 92 GSM: 0533 402 86 37
E-Posta: info@herdemkitap.com / herdemkitapyayin@gmail.com
www.facebook.com/herdemkitap www.twitter.com/herdemkitap
www.herdemkitap.com

Yayın No: 98

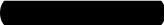
Sosyoloji: 1

ISBN: 978-605-2435-01-8

Yayıncı Sertifika No: 29377

1. Baskı: Ankara 2017

Genel Yayın Yönetmeni: Esen Rüzgâr

Kapak Tasarım:

Mizanpaj: Herdem

Baskı: Girişim Matbaacılık – Ankara / 19655

© Bu Kitabın Tüm Yayın Hakları **Eğiten Kitap Org. Yay. Ltd. Şti.**'ne Aittir. Yazılı İzin Alınmadan Kısmen veya Tamamen Hiçbir Yolla Kopya Edilemez, Çoğaltılamaz Ve Dağıtılamaz.

Dostluk ve Dayanışmayla...

ŞEHİRDE BİR KOVALAMACA HİKÂYESİ

**Dilenci-Zabıta İlişkisi
ve
Performans Üzerine Etnografik Bir Çalışma**

Meriç KÜKRER

Meriç K k r r

1988  zmir doğumlu. Ankara Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde lisans, yine aynı  niversite de Sosyal Antropoloji Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı. Halen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü'nde doktora  ğrencisi ve araştırma görevlisidir.

Teşekkürler

Alan araştırmamı yapabilmem için izin veren, beni ekiplerine dâhil eden Çankaya Belediyesi Zabıta Müdürü Bülent Çevik'e ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Zabıta Şube Müdürü Abdurrahman Karabudak'a, aynı zamanda alanda çalıştığım tüm zabıtalara beni en iyi şekilde ağırladıkları için ve çalışmaya sundukları katkılarından dolayı, aynı zamanda alanda karşılaştığım tüm dilencilere de sohbetleriyle beni aydınlattıkları için teşekkür ediyorum.

Çalışmanın etimoloji bölümüne katkıda bulunan ve sorularımı cevaplayan dört değerli akademisyene; Arapça konusundaki katkıları için Prof. Dr. M. Faruk Toprak'a ve Zafer Ceylan'a, Hintçe ve Budizm hakkında sohbetimiz ve verdiği bilgiler için Prof. Dr. Korhan Kaya'ya, kelimelerin Yunanca karşılıkları konusunda verdiği bilgiler için Marius van Voorthuizen'e şükranlarımı sunuyorum.

Önemli kaynaklara ulaşabilmemde sağladığı kolaylık ve Osmanlıca bilgisiyle çalışmama katkıda bulunan kıymetli arkadaşım Demet Altun'a, dikkatimin dağılmasına izin vermeyen canım Havva Afşaroğlu'na, manevi destekleri için sevgili arkadaşlarım Ayşe Akkaya'ya, Elif Gürpınar'a, Hanen Çiftdoğan'a, Duygu Alptekin'e, Ümit Arabul'a, Havva İldeş'e, Özden Yıldırım'a, ve zamanını ayırıp çalışmamı okuyup bana görüşlerini bildiren isimlerini burada sayamayacağım tüm arkadaşlarıma, başta Serap Aslan, Özlem Kaya ve Can Haki Ağcakaya olmak üzere Arkadaş Kitabevi'nin eski ve yeni çalışanlarına teşekkürü borç bilirim.

Beni fazlasıyla önemseyen, bana inanan, hem yazdıklarımı satır satır okumasıyla hem de önerdiği kelimeler ve

kaynaklarla çalışmaya katkıda bulunan, çok değer verdiğim Atila Çelik'e minnettarım.

Her zaman her koşulda beni destekleyen aileme; anem Nazan Akgül'e, anneannem Sevim Akgül'e, dedem Sabit Akgül'e, dayım Ahmet Akgül'e ve çok sevdiğim ailesine, özellikle de alan çalışmasında beni yalnız bırakmadığından ve çalışmanın oluşum sürecindeki katkılarından ötürü ağabeyim Mert Kükrer'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmanın tezden kitaba dönüşmesi sürecinde, tezimde gördüğü potansiyelle içimdeki umudu yeşerten ve benden yardımlarını esirgemeyen Tanıl Bora'ya, gerek yazdıklarımı cümle cümle düzeltmesiyle gerek sunduğu fikir ve önerilerle metne katkıda bulunan, bir anlamıyla gayriresmî editörlüğümü yapmış, nazik insan Tuncay Birkan'a ve tüm bu sürecin başlamasına vesile olan Nimet Menteşoğlu'na müteşekkirim.

Bu süreçteki yol göstericiliği, an be an benimle birlikte akıl yürüttüğü, her çıkmaza girdiğimde uzattığı elin verdiği güven ve hayattaki dostluğu için Aslı Yazıcı Yakın'a en kalbî teşekkürlerimi takdim ediyorum; o olmasa bu çalışma olamazdı.

İçindekiler

Ön söz	9
Giriş.....	15
Dilenci.....	33
Dilenci Temsilleri	33
Dilenci, Sâil ya da Tese'ül	63
Cezalandırma Yahut Mükâfatlandırma: Yoksulluk, Dilencilik ve İnanç	67
İslamiyet İçerisinde İki Farklı Gelenek: Ortodoks ve Heterodoks Yaklaşımda Dilencililiğin Mahiyeti	75
İslamiyet'in Kurucu Metinlerinde Dilencilik.....	77
Kibri Yenmenin Bir Yolu ve Zahitliğin Gereği Olarak Dilencilik.....	89
Osmanlı ve Türkiye'de Dilencilikle Mücadele.....	95
Cerr Kâğıdından Teseülün Menine: Osmanlı'da Dilencilige Bakışın Dönüşümü.....	99
Bir Kabahat Olarak Dilencilik.....	111
Yazın Hırka Giydiren, Kışın Ayakkabısız Dolaştıran Bir Meslek: Dilencilik ve Performans	117
İnsanlık Suretinden Çıkmış Bir Bedene Bakış: Korku, Kaygı ve Tiksinme.....	139
ETNOGRAFİK ALAN ÇALIŞMASI	147
Bir Kovalamaca Hikâyesi: Zabitanın Dilencileri Yakalaması ve Dilenci Barınağı.....	147
Dilenme Biçimleri.....	175
Vesikahılar	181
Vesikası Uzvunda Mücessemeler	197
Dilenci Kıyafetleri ve Sözleri	203
Kaçma-Kovalama Oyunu İçinde Strateji ve Taktikler.....	211
ETNOGRAFİYE DAİR.....	223
KAYNAKÇA.....	227
EKLER	235
EK-1: KIRK DOKUZUNCU MAKAME (Sâsâniyye)	235
EK-2: Teseülün Menine Dair Nizamname	241

ÖN SÖZ

Etnografik alan çalışması araştırmacıyı alan ile masa başı arasında koşturan zorlu bir iştir. Etnograf, bilgi toplayacağı kişilere ve yerlere erişim sağlayarak, insanlarla ilişkiler kuracak; anlatılanları dinleyip, gözlemler yapacak; anlam dünyasını yakalamaya çalıştığı insanların etkinliklerine dâhil olacak, çevresinde olan bitenlere dikkat kesilecek ve düzenli günlükler tutacaktır. Alanda birlikte olduğu kişiler tarafından kimi zaman test edilen araştırmacının önündeki yollar bazen tıkanır, bazen birbirine açılır. Ancak etnografik nitelikli alan çalışmasında tüm bunlardan daha fazlası da vardır; Geertz'in dediği gibi etnografiyi tanımlayan, "varlığını oluşturan entelektüel çabadır". Bu çaba, bir soru kılığında da belirebilen sorunsal ya da bir meraktan, alanda kurulan ilişkilere, masa başında yapılan okumalara ve etnografinin en zorlu kısmı, bizatihi kendisi olan yazma işine kadar, her zaman hermenötik bir faaliyettir. Bu bağlamda etnografik alan çalışması, sosyal bilimler dünyasındaki diğer araştırma biçimlerinden farklı bir yerde konumlanır. Gerçekte hangi paradigma içinden sorulursa sorulsun ya da hangi ontolojiye işaret ederse etsin, her soru ve her anlama faaliyeti hermenötiktir; akla gelmesi, sorulmasıyla birlikte yorumu beraberinde getirmiştir. Etnografik çalışma ise, soruyu soranın belirli bir zaman ve yerde yaşarken bir konuyu kendine dert edinmiş olan bir insan olduğunu her daim hatırlamayı önemseyen bir anlamlandırma faaliyetidir. Etnograf, Merleau Ponty'nin bir "tabloya bakmak" ve "tablo ile görmek" arasında var olduğunu söylediği farkı kavramak ve izlediği insanlar, şeyler, olaylar

yığını içinde kendisinin de var olduğunu ve izlendiğini bilmek durumundadır. Bu nedenle de değişkenler saptayıp, bunlar üzerinden bir ilişkisellik yakalamaya çalışarak, örneklem-evren-temsiliyet arayışına girmez, pozitivist argümanlarla işe koyulmaz. Bu durum nesnellik ve genelleme arayışına yönelik pozitivist epistemolojide olduğundan elbette ki çok farklı sonuçlar ve çalışma yolları yaratır. Etnografik nitelikli her çalışma kendine özgüdür, kendi yolunu çizer; sorulan soru, üzerinde düşünülen konu ve bir arada olunan insanlar, topluluklar bağlamında kendi bilgi toplama yollarını alanda, alanla birlikte, alan deneyimleri ve yazı arasında gidip gelmelerle inşa eder. Doğa bilimlerinin bilgi arama yolları ile istila edilmiş olan sosyal bilim çalışmalarında ise anket, değişkenlerle kurulmuş cümleler ve grafik bu yakadan bakıldığında daha çok bir hastalığın semptomları gibi dururlar. Sosyal antropoloji, tarihi içinde kuruluşundan kaynaklanan bir dizi ontolojik, epistemolojik problemle, ötekileştiren ayıran bir dil ile mücadele yaşamışsa da anketlerden uzak durarak kendini koruyabilmiştir. Örneğin antropologun paçasının çamurlu olması gerektiği söylenir. İlk anda kulağa, belki de antropologu romantize eden tavrı nedeniyle, hoş gelen bu sözün de, sanki biri diğeri tarafından örtülen, iki anlamı var. Öncelikli olarak masa başında sosyal antropoloji yapılamayacağına, alan çalışmasının önemine atıfla söylenir bu söz; öte yandan bu metaforunda, yollardaki çamurdan daha rahatsız edici bir yan, sosyal antropolojinin uzakta olanı çalışma hevesine işaret eden bir anlam da barınıyor; uzakta olan ise kentli ve modern olmayan. Sosyal antropoloji bir süredir bu ayrımları da bir kenara bıraktı ve artık kendisini, her sos-

yal bilimcinin sıklıkla başvurduğu kültür kavramını ve uzakta olma halini de sorguluyor. Ancak Türkiye'de yine de sosyal bilim disiplinleri şaşırtıcı biçimde sosyal antropolojik yaklaşımın nesnesini, üzerine "ilkel" nitelmesi yapıştırılanla sınırlamak hevesindeler. Doğa biliminin evrim kavramı en azından Türkiye'de sosyal antropolojiye hala musallat olmuş halde. Yakın bir tarihte CNN Türk televizyon kanalındaki bir tartışma programında bunun en çarpıcı örneklerinden birine tanık olduk. İslam dünyasındaki radikalleşmeden söz edilirken konuklardan biri, terör, İslam ve radikalleşme konusunda sosyal antropologlara çok iş düştüğünü belirtince, sosyolog olan bir diğer konuk Müslümanların ve İslam dünyasının sosyal antropologlarca çalışılması önerisine tepki göstermiş ve "sosyal antropoloji ilkeleri inceleyen bir bilim alanıdır. Müslümanlar ve İslam dünyası ilkel mi ki sosyal antropologlar bu konuda çalışsınlar?" demişti. Oysa sosyal antropoloji bu ilkel nitelmesini de, köken arayışını da geride bırakalı çok oldu. Bu tartışmanın temelinde bilimin kendini tanımlama biçimi yer alıyor elbette. Oysa biz yaşarken her şey süratle dönüşüyor ve buna bağlı olarak Denzin gibi bir çok araştırmacı da artık herkesin turist, göçmen sürgün, kurban, misafir, işçi, hasta, damgalı olabildiği medya, internet, elektronik kapitalizm ve diaspora dünyasında, sadece sosyal bilimlerde araştırma yapma yollarının değil, aynı zamanda etnografik projenin de değiştiğini hatırlatıyor. Araştırmacının önünde garantilenmiş bir dünya yok artık. Teorileri temel alıp, değişkenlerden oluşan cümleler kurarak bunları anket kâğıtlarında sorulara dönüştürerek hakkında bir kavrayışa ulaşmak istediğimiz konuyu anlamak mümkün değil. Sosyal

antropolojinin soruları fazla; anlamak istediği bütünlüklü ve parçalanamaz bir dünya ve bunun anlamlandırma biçimlerine ilişkin.

Adlandırması her ne kadar tartışmalı olsa da nihayetinde sosyal bilimler dediğimiz çalışma alanlarının, üzerinde düşünüp dert edindiği soruların insanın yapıp ettiklerine, ürettiklerine dair olduğu ortadadır. Hal bu iken, çok sayıda araştırmada, üzerinde kafa yorulan konunun "insanlık tarihi kadar eski" olduğunun söylenmesi, insanın anlamlandırmaları ve yapıp ettikleri insandan daha eski değilse eğer, en hafif deyişi ile akıl karıştırıcı durur. Biz insanın kendini bu kadar övgü ile anarak yere göğe koyamaması üzerine düşünecek birileri de çıksın diye umalım ve daha sınırlı ve basit insanlık hallerine dönelim. Dilencilerle ilgili bu çalışma dünyayı kanıksanmış, olageldiği şekli ile garantiye alınmış biçimde görme kolaycılığına kapılmıyor. Bir yandan Ahmet Haşim'in "Dilenci Estetiği" ve Hariri'nin "Makamat"ı gibi metinlerden, kolektif hafızada yer etmiş olan filmler ve anlatılardaki dilenci temsillerinden besleniyor; diğer yandan dilencilığe ilişkin yasal düzenlemeler, bunların tarihsel dönüşümü ve dilencilüğün dinsel inanışlarda yakalandığı farklı anlamlandırmaları değişiyor. Daha da önemlisi, bu metinlere alan çalışmasında yakalanan anlamlar üzerinden referans veriyor, boy boy teorilerden yola çıkarak değil.

Bizler dilencinin sokakta sergilediği performansa çoğu zaman kuşku, korku, acıma ve belki de kimi zaman tiksinti ile tanık oluruz ya da her gün dilencilerin benzer sözlerini duyup, benzer performanslarına tanık olmaktan kaynaklanan bir tür semantik doygunluk yaşıyoruz. Dilenciler de bu doygunluğu bir biçimde bilerek kurguladıkları

yeni performanslarla şehrin sokaklarına dağılırlar. Sonuçta bir gün kendimizi arkadaşlarımızla bir sohbet esnasında şehirde o sıralarda tanık olduğumuz bir dilenci türünün varlığından söz ederken bulduğumuz olur. Bu bağlamda, bu çalışmada dilenci performanslarının “Vesikalılar” ve “Vesikası Uzvunda Mücessem olanlar” şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulması alan gözlemleri sırasında yakalanmış orijinal bir çıkarım ve etnografik çalışmanın entelektüel bir çaba olduğunu ortaya koyuyor. Öte yandan bu çalışmada görüyoruz ki, dilencinin kendini zamana, zamanın ruhuna uyarak yenilediği performansları sırasında ikinci bir meşguliyeti daha var: Ankara'da Tunalı Hilmi Caddesi, Kızılay, Ulus, Hipodrom Caddesi ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne ait dilenci barınağına uzanan yollarda her gün yeniden kurulan kaçma, yakalanma ve tekrar kaçma macerası; zabıta ve dilencinin türlü kurnazlıklarla birbirini punduna getirip alt etme hikâyesi; dilenci ile zabıta arasındaki ilişkinin bir strateji-taktik ilişkisine dönüşmesi ve nihayetinde barınak ve çevresi ile kurulan semantik ilişkiler. Bu süreç içinde iki taraf da oyun kurucu olmaya çalışıyor ve kimi zaman araştırmacıyı da oyunlarına katıyorlar ve bu da etnografik çalışmanın araştırmacı açısından en öğretici yanı olsa gerek.

Öte yandan dilencinin para kazanmasında en etkili aracı olan performansı, yalan ve kandırma üzerine kurulu olmakla birlikte, dilenci de şehir efsanelerinde yer aldığı biçimiyle "aslında" zengin ve refah içinde yaşayan biri değil. Performansının bir parçası olan yalan da, bu çalışmada, normal olanın ne olduğunu belirleme hakkını kendine ait kılan, ahlakçı ve üstten bir dil ile kötücül bağ-

lamda ele alınmıyor. Ahmet Haşim'in anlattığına benzer şekilde kışın yağmurunda, soğukunda çıplak ayakları ile ve üşüyerek hafta sonu bir caddeye belli mesafelerle dizilenler; hastasını her sabah tertemiz beyaz giysiler ve bantlarla sararak bulvarda yere yatırıp başında durarak dilenenler - ki bu hayli zorlu performansın bir defasında aynı anda ve aynı bulvar üzerinde iki ayrı yerde sergilendiğine ben de tanık olmuştum; "bir şey sorabilir miyim?" diyerek size yaklaşanlar; ellerinde bir tomar belge niteliğinde kâğıtla, yolda oturdukları yere ilaç kutularını koyanlar; bedenindeki hasta veya yaralı bölgeleri sergileyenler; ağlayarak bir köşede oturan ihtiyarlar; önünüze sürülen küçük çocuklar... Hangisi yalan, bilmenin ve anlamamanın bir yolu, dahası bu tür bir bilginin anlamı da yok. Muhtemelen aynı performans serisini sergileyenler inandırıcı değiller. Bu durumda inandırıcı olmalarını bizim beklentilerimiz mi belirliyor? Birinin "sahici" dilenci olduğunu saptadığımızda ne yapacağız ya da "sahici" olmak bu durumda ne demek ve aslında daha sıkıntılı, tatsız bir duruma işaret etmiyor mu? Nihayetinde en bilindik sözümüz de "sapasağlam adamsın, limon satsan geçinirsin" türünden. Bu soruların cevaplarını bulmak bu çalışmanın amacı değil ama bizler bu çalışma ile birlikte artık sokaklarda gördüğümüz dilencilere bakarken hem tanık olduklarımızın arka planını; hem de ancak gözlemcinin hafızası ve deneyimi ile gözlenenin sergilediği arasında kalan alanda tezahür eden etnografik metnin değerini bileceğiz.

Aslı Yazıcı Yakın
2016, Ankara

GİRİŞ

“Frankfurt caddelerinde en çok garibime giden insan, dilencisi olmuştur. Bu dilenci, temiz gömlek ve yakası, lekesiz elbisesi, ütülenmiş beyaz mendiliyle iyi bir kahvaltıdan sonra sigarasını yakarak, sabahın neş'eli kalabalığı içinde işine giden herhangi bir efendiye benzer.

Hastanenin kırmızı nehir sularına bakan pencereleri önünde, şehrin en şık ve en işlek caddelerinde, ikişer üçer kişilik takımlar halinde, sabahtan akşama kadar opera veya operet parçaları söyleyerek havayı keman veya armonik sesleriyle dolduran dilenciler hep bu tiptedir. Bunların gündelik kazançları, herhangi bir alışverişin getireceği kardan aşağı değil.

Yakın veya uzak bütün Doğu memleketlerinde, böyle bir kılıkla gelip geçenlerin merhametine el uzatmak cesaretini gösterecek herifin toplayacağı hava ve yiyeceği dayaktır. Merhametli hanım veya efendi, sadakaya muhtaç adamın kendisine bu kadar benzer oluşuna tahammül edemez; kalbinin heyecan mekanizması harekete geçmek için, dilenciden korkunç bir Lon Şaney makyajı ve tüyler ürpertici bir sahne tertibatı ister.

Doğu estetiğine göre dilencinin gözü olmamalı; göz yerinde patlamış iki beyaz zar olacak ve onlardan parçalanmış yanaklara doğru birtakım kanlı et parçaları sarkacak! Dilencinin ağzı ve dişleri olmamalı: Ağız yerine dipsiz bir uçurumun karanlıkları sırtacak ve dişler, etlere gelişigüzel saplanmış birtakım kemik parçaları olacak! El ve ayak yerinde demir çengeller şakırdayacak veyahut karışık tahtalar takırdayacak! Dilenci için kıyafet: Yazın onu buram buram terletecek yağlı, paramparça kalın bir

hırka; kışın ise, içinde titreyeceği her tarafı delik deşik siyah bir paçavra gömlek! Ağustos güneşi altında kanı ter halinde, damla damla toprağa akmayan ve kış poyrazlarında donmak üzere olmayan bir dilenciye sadaka verilir mi hiç?

Hind'in, Mağrib'in, Buhara ve Semerkant'ın müthiş dilencileri bu itibarla ne büyük artistlerdir! Hâlbuki şu yakalı ve gravatlı Alman dilencileri...

Bir gün bir Alman sordum:

- Bunlara nasıl acıyabiliyorsunuz?

- Mecbur olmadan el uzatabilecek bir Alman düşüneyemeyiz. Onun için dilenen bir Alman, bizi kendine acındırmak için fazla yalana ve alçalmağa muhtaç değildir. Bu bir hususî ahlâk mes'elesi. Fakat işe bir de akıl zaviyesinden bakalım: Dilenen bir insan, ne kadar alelade bir insana benzerse bana o kadar yakındır; o nispette kolay derdini duyar, eksiğini anlarım. Fakat her ne surette olursa olsun, insan şeklinden çıkmış bir mahlûk benim cinsimden değildir. Ona acıyamam! Doğu merhameti mantıksızdır!...

Kızardım. Uydurma bir cevap verdim:

- Biz dilenciye acımayız, ondan korkarız. Bu korku dilencinin çirkinliği nispetinde artar. Çirkinliğin birtakım tehlikeli kudretler taşıdığına inanırız. Bütün Afrika, Amerika, Hint ve Çin ilahları çirkin değil mi? Bize en fazla korku ve nefret veren dilenciye uzattığımız para bir sadaka değil, fakat korku san'atkârına takdim edilmiş nâçiz bir mükâfattır. Doğu, artist milletlerin vatanıdır."¹

¹ Ahmet Hâşim, (1969), *Bize Göre, Gurebahane-i Laklakan ve Frankfurt Seyahatnamesi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, 203-205.

Yukarıdaki bölüm Ahmet Hâşim'in *Frankfurt Seyahatnamesi* adlı kitabından alınmıştır. Ahmet Hâşim 1932 yılında tedavi amaçlı gittiği Frankfurt'taki gözlemleri arasında dilencilere "Dilenci Estetiği" başlığı ile ayrı bir yer verir. Hâşim, Frankfurt izlenimleri arasında Batı ve Doğu dilencisinin insanların farklı duygularına hitap ederek bu işi yaptıklarını belirtirken Doğu dilencisine dair gözlemlerini "artistlik" ve "korku" kavramlarına göndermeler yaptığı betimlemeleriyle aktarır. Yazar genel olarak Batı medeniyetine hayran olmakla birlikte onu birçok yönüyle tek tip ve gizemsiz, bir başka deyişle "tatsız tuzsuz" bulur. Bu anlamıyla Hâşim bir Batılı karşısında kendisini Doğulu olarak görmektedir. Dilencilerle ilgili konuştuğu Alman'a da zaten bu yüzden savunma yapar. Doğu abartılı, heyecanlı, gizemli, renkli, yaratıcı ve gösterişli -hatta "ürperten gösteriş"e sahip- bir coğrafyadır. Frankfurt -ya da başka bir Avrupa şehri de olabilir, çünkü ona göre büyük Avrupa şehirleri birbirine benzer ve birini gördükten sonra hiçbirisi insanı hayrete düşürmez- ve Doğu şehirlerini kıyasladığı bölümde Doğu'yu şöyle aktarır:

"Yedi seyyareye göre yedi renge boyanan tepelerinde görünmez müneccimlerin, anlaşılmaz hesaplar yaptığı geniş merdivenli kuleler, granit ve altın sütunlu yaklaşılmaz mabetler, bunların tehlikeli karanlığında düşünen ilâhlar ve bu yabancı ilâhların tüyler ürpertici sırtkan kırmızı çehreleri..."

Gerçi bu eski şehirlerde Frankfurt'un palaslarındaki rahatı ve lokantalarındaki zengin listeleri bulamazdım,

fakat o cellât şehirlerinde, uzaktan gelen yabancı için ne kuvvetli hayretler ve ne keskin ürpermeler vardı!...”²

Yazara göre bu renkliliğin esasını “yalan” oluşturur. “Güzel, yalanın çocuğudur”³ ve estetik olan her şeyde “yalanın ilâhî nefesi”⁴ vardır. Doğu masalları bu yalanın ürünüdür. Doğu yalan aracılığıyla hayatı estetize eder. Doğulu dilenci de bu zihinsel kalıplardan süzölmüş bir kişi olarak -ve en başta da yalanı kullanarak- derdini şekilden şekilde girerek anlatma ihtiyacı hisseder. Kendisini Doğu estetiğine uygun olarak dolaylı biçimde ifade eder. Toplumun görmek istediği de budur ve dilenci başka türlü iş yapamaz. Fakat Hâşim’in gördüğü Batı dilencisinin “sırrı” yoktur. İhtiyacı varsa doğrudan bunu söyler ve rol yapmaya, kılıktan kılığa girmeye gerek duymadan işini görür. Bu yüzden Hâşim’e göre Doğu “artist milletlerin vatanıdır”.

Ahmet Hâşim’in dilencilik konusundaki yaklaşımının, dilencililiğin sosyal dünyamızdaki anlamını ve dilencilerle nasıl bir ilişki kurduğumuzu merak etmem üzerinde etkisi büyüktür. Tam da bundan dolayı çalışmanın ilham kaynağını bu metin oluşturmaktadır. Eserlerinden anladığımız üzere dilenciler, Hâşim’in Doğu-Batı kültürleri arasındaki fark ve sergilenen performans bağlamında merakını celbetmektedir ve gözlemleri dikkate şayandır. Yine başka bir kitabının bir bölümünde, her sabah gözlemlediği bir dilenciye ve dilenciliği şu kelimelerle anlatmıştır:

² Ahmet Hâşim, (2012), *Frankfurt Seyahatnamesi*, İstanbul: YKY, s. 30.

³ Ahmet Hâşim, a.g.y. s. 41.

⁴ Ahmet Hâşim, a.g.y. s. 41.

“Yolumun üzerinde her sabah rastladığım bir dilenci var. Bu zeki çehreli adam, yoklama defteri imzalamaya mahkûm bir kalem efendisi düzeniyle, her gün tam saat altıyı kırk geçe köşesine gelir ve tam saat ona kadar da bir tek söz söylemeksizin, yalnız gözlerinin derin kederi ve tavrının sessiz ifadesiyle gelip geçenlerin merhametini avlar. Merhametlerin, birer şaşkın güvercin telaşıyla bu becerikli avcının kurduğu tuzağa düşmek için nasıl kanat çırtıklarını görmek, benim her sabahki eğlencemdir (...) Her sabah sessiz bir dram çehresiyle karşıma çıkan dilenci, şüphesiz, hesabın henüz tesadüfe üstün gelmediği bir âlemde yaşadığını biliyordu ve sınırsız bir berraklık ve gaflet denizi içinde, merhameti, pahalı inciler şeklinde, kolayca avlamaktan zerre kadar utanmış görünmüyordu.”⁵

Ahmet Hâşim aktarımında, dilenciliğin her sabah ayını yerde ve belirli bir zaman diliminde yapılan disiplinli bir iş olduğuna, insanların dilencinin durumuna düşmek için dilenciye sadaka verdiğine, dilencilerin teatral bir performans sergileyerek “merhametleri avladıklarına” ve bunu yaparken de hiç mahcup olmadıklarına dikkat çeker. Dilenciye para vermeyi Ahmet Hâşim’den kısmen farklı şekilde yorumlayan Refik Halid Karay para verenleri, “tuzağa düşen”, “merhametleri avlanan kişiler” olarak değil de “dua dilencisi”, yani “dilencilerden dilenenler” olarak görür.⁶ İşlerini yoluna koymak amacıyla Tanrı ile kendi arasında arabuluculuk yapması için dilenciye rüşvet veren, “dua ve şefaath dilenen” kişiler olarak sadaka verenlerin de dilencilerin suç ortağı olduğuna dikkat

⁵ Ahmet Hâşim, (2006), *Bize Göre*, İstanbul: Alkım Yayınevi, s. 57-58.

⁶ Refik Halid Karay, 29.03.1943 Tarihli Tan Gazetesi’ndeki köşe yazısından.

çeker. Ona göre dilenenler ve dilenciye para verenler birbirlerinin yarıdakçısıdır. Nahid Sırrı Örik de benzer şekilde dilenciye para verenlerin, ucuza cennetten bir köşe ayırttıklarını düşündükleri için ne kadar mücadele edilirse edilsin dilenciliğin bitmeyecek bir şey olduğunu belirtir.⁷

Dilenmek gündelik hayatta birçok kişiye göre utanç verici bir eylemdir. Dilenci, genel anlamıyla, başkalarından para isteyerek geçimini temin eden insanlar için kullanılan bir kelimedir. Dilenciliği tanımlamak zordur çünkü mendil, kalem, anahtarlık gibi şeyler satan biri, engelli biri ya da sokak müzisyenleri de bu anlamda dilenci sayılabilir. Fakat bu çalışmada ayrımı “bir mağduriyet göstererek ısrar etmek” üzerinden yaptım. Çünkü “Bir ekmek parası ver, Allah rızası için bir mendil al, açım” diyen birinden mendil almakla büfeden ya da marketten mendil almak farklı şeylerdir. Dilenciler bir şeyler satarken açlık, eğitim, engelli olmak ya da engelli çocuk sahibi olmak gibi toplumda hassasiyet oluşturan dezavantajlar üzerinden geçim temin etmeye çalışırlar. Bu durumda satılan ürünü alan kişi gerçekten mendile ya da kaleme ihtiyacı olduğundan almaz aksine ihtiyacı olmadığı halde sadece mağduriyeti giderebilmek adına bu alışverişi yapmaya vicdanen zorlanır. Tabi ki burada üzerinde durulması gereken bir başka tartışma konusu da dilencilik ile yoksulluk arasındaki bağıdır. Zengin olmadan yoksulun olamayacağından hareketle bir iş olarak dilencilik, doğası gereği eşitsiz toplumlarda yapılmaya mahkûmdur. Herkesin görece benzer yaşam standartlarına sahip

⁷ Nahid Sırrı Örik, Ağustos 1946 tarihli (gün bilgisi mevcut değil) Tanin Gazetesi’ndeki köşe yazısından.

olduğu yerlerde kuşkusuz ki dilencililiğin de bir manası olmazdı. Elbette dilencilik yoksullukla ilgilidir. Benim çalışmam sırasında karşılaştığım bütün dilenciler de zaten yoksul insanlardı. Fakat burada vurgulanması gereken şey dilencililiğin, yoksulluğun doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olmadığıdır. Türkiye’de yoksulluk sınırının⁸ altında yaşayan ailelerin oranı %22.4’tür.⁹ Şu basit istatistik bile göstermektedir ki her yoksul dilencililiğe yönelmemektedir. Bu durumda dilenci olma hususunda meslekî bir tercihten söz edebiliriz. Genel algıya göre, bütün olumsuz çağrışımlarıyla birlikte, dilencililiğe ancak “tenezzül” edilebilir. Fakat bu “tenezzül etme” hali sadece dilencililiğe has bir tavır da değildir. Dilencililiği aslında, eşitsizlikler üzerinden yaşanan dezavantajlı durumlara karşı yoksullar tarafından geliştirilen hayatta kalma taktiklerinden yalnızca biri olarak görmeliyiz. Söz konusu bağlamda pasif olarak otoriteye boyun eğme, ondan gibi görünmeye çalışma, duyup duymazdan gelme, otorite sahiplerine yalan söyleme gibi davranışlar da yoksullar için “tenezzül etme”nin eylemsel olarak dilencilikten farklı biçimlerini oluştururken, aktif olarak da mülkiyetin “mahremiyetine” el uzatarak hırsızlık yapma, yağmacılık, vandalizm gibi eylemler de yine aynı hayatta kalma mücadelesinin farklı suretleri olarak değerlendirebiliriz. Bunların hangi bakımlardan benzer hatta aynı ya da hangi noktalarda farklı olabileceği tartışması, zenginlerin stratejilerine karşı fakirin geçimini temin etme –hayatta kalma savaşının- taktiklerinin tezahürleri bağlamında

⁸ Yoksulluk sınırı, sağlıklı bir şekilde yaşayabilmek için gerekli asgarî gelir miktarı olarak tanımlanır.

⁹ 2014 yılı TÜİK verilerine göre

dikkate değerdir. Dilencilerin yoksul insanlar olduğunu teslim etmekle birlikte, bu çalışmada bakışımızı “fakirliğin dilenciler tarafından nasıl performe edildiği” üzerine odaklayacağız.

Dilencilik toplum tarafından ekseriyetle havadan para kazanma yolu olarak görülür. Bir işte çalışmaksızın diğerlerinden para istemek, toplumca hoş görülmez ve asalaklık olarak nitelendirilir. Dilencilerin yardımlaşma, paylaşma, dayanışma gibi değerleri tahrip eden “istismar edilme” hissine yol açtıkları, insanları aldattıkları ve bu yolla toplumun değerlerine saldırıda bulundukları düşünülmektedir. Genel kanı muhtaçlık durumunun doğru olmadığı yönündedir. “Normal” bir insan gündelik hayatında günün yaklaşık üçte birini çalışarak geçirir, işe gidip gelmek ve hazırlanmak da zamanının bir kısmını alır, geriye kalan zamanını da genelde akşamları evinde geçirir. Hâlbuki dilencilerin hayatlarının çoğu sokaklarda dolaşarak geçer, hatta çocuğu olanların bir kısmı çocuklarını da yanlarında gezdirir, toplumun bakışına göre “çalışmazlar” insanlardan para isterler, genel kanıya göre doğruyu söylemezler. Bu şekilde “normal”in dışında bir yaşam biçimine sahip olan dilenciler toplum nezdinde “her türlü kötü işi yapabilecek insanlar” izlenimi yaratırlar. İnsanlardan kolaylıkla para isteyebildikleri gibi hırsızlık yapma potansiyellerinin olduğu da düşünülür. Tarihçi ve yazar Reşat Ekrem Koçu dilenciler ile ilgili yazdığı bir makalesinde, tembellikten kaynaklanan dilencililiğin toplum için çok tehlikeli olduğunu ve bu tembelliğin her türlü suç potansiyelini taşıdığını yazar:

“Her kötülüğün anası tembelliktir, derler; dilenci de, o tembelliğin doğurduğu bir piçtir. (...) Dilenci, yerini ve

fırsatını bulursa paraya tamah ederek adam öldürmekten dahi çekinmez”¹⁰

Entelektüel anlamda Türk kültürü ile ilgilenmekle birlikte esasen bir tıp doktoru olan Süheyl Ünver “Sadaka Taşları” isimli makalesinde dilenciliği toplumsal bir hastalık olarak görür. Osmanlı’da ihtiyaç sahiplerinin yardım alabilmesi için yapılan sadaka taşlarından söz eder. Ünver sadaka taşı aracılığıyla para alanın ve verenin yüz yüze gelmediği hatta alanın da sadece ihtiyacı kadar aldığı, ihtiyaç fazlasını başkası alsın diye taşa bıraktığı sadaka taşı sistemini överken konu dilencilğe gelecektir:

“Dilenciler, cemiyetin en aşağı ve utanmaz tabakasıdır. Bunlar fakir değildir. Cemiyet onları fakir sanarak, merhamet göstererek himaye eder ve şımartır. Ve bu suretle sayıları artar. Onlara acımayı hıyanet sayarım (...) Çalışmadan, havadan para kazananlar, cemiyetin, kanserleşmiş hücreleridir. Bunların metastazları ahengimizi bozar.”¹¹

“Kanserleşmiş hücre” tanımlamasından da anlaşılacağı gibi dilenciler, hızlıca yayılma potansiyeline sahip, toplumsal hayatı ve kent güvenliğini tehdit eden unsurlar olarak düşünülmektedir. Bu bakış açısı İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin 2008 yılında düzenlediği “Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu”nda da kendini gösterir. Dilencilik konusunda Türkiye’de ilk defa düzenlenen bu sempozyuma farklı dallardan çok sayıda akademisyen ve zabitanın katılımıyla dilencilüğün ne olduğu değişik alanlarda tartışılmış,

¹⁰ Reşat Ekrem Koçu, (1970), “Dünden Bugüne Dilenciler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 26, s. 25.

¹¹ Süheyl Ünver, (1967), “Sadaka Taşları”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 11, s. 12-13.

“sorun” tespit edilmeye çalışılmış ve çözüm önerileri ile “kanayan yara”nın iyileşmesi için bir noktadan katkı sağlama girişiminde bulunulmuştur. Bu sempozyumun tebliğleri farklı alanlarda düşünmemi sağladı. Sempozyumda, adından da anlaşıldığı üzere dilencilik “bir kent sorunu” olarak tanımlanıyordu. Oysa dilencilikğin kent sorunu olduğu düşüncesi tartışmalı bir konudur. Zenginlik ve nüfus yoğunluğu kentlerde toplanmış olduğundan bu gibi yerlerin dilencilik yapmak için daha uygun olduğu şüphe götürmez bir gerçek olmakla beraber kent mekânı ile sınırlanması dilencilikği yalnızca iktisadî bir asalaklık faaliyeti olarak gören sınırlı bir bakışa işaret eder. Bu anlamda kurumsal bakışın dilencilikği anlamak açısından yetersiz olduğu söylenebilir. Sempozyumun düzenleyicilerinden Prof. Dr. Korkut Tuna açılış konuşmasında şu noktaya dikkat çeker:

“Bir yaşlı kadının üstünde 80 bin YTL bir para çıkmıştır. Bütün halinde saklanmaktadır. Yani burada hiçbir şekilde paranın şehrin zenginliğine katkıda bulunup üretimde yer almadığını söyleyebiliriz.”¹²

Burada üzerinde durulması gereken, dilencinin kendisi kadar, sahip olduğu paranın da üretimde ve dolaşımda yer almamasının sorun olarak görülmesidir. Bu anlamda dilencinin ve şehrin ritimlerinin farklı olduğu, dilencilerin ritmi ile şehrin ritminde bir uyumsuzluk olduğu yolunda bir önkabul devreye girmektedir. Bu bakışa göre, kırsal için bu ritim uyumsuzluğu söz konusu değildir. Bunun için de bu bağlamda dolaşıma girmeyi

¹² Korkut Tuna, (2008), “Açılış Konuşması”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 9.

reddeden ve kenti kirleten dilencileri şehirlerden sürmek gerekir ve dilenciler kırsal için sorun teşkil etmezler. Dilencilik konusundaki kurumsal bakış, yukarıda da söz edildiği gibi, iktisadî bir asalaklık temelinde sıkışıp kalmış olarak görünür.

Oysa sosyal antropolojik açıdan “dilenme” eylemini bir gösterge olarak alıp anlam dünyamızda nereye işaret ettiğini yorumlayabiliriz. Tek başına bir gösterge anlamlı değildir, göstergeler birbirleri ile ilişkisi nispetinde anlamlıdır. Dolayısıyla göstergenin anlamlı olabilmesi için başka göstergelere ve bir manzumeye, anlam sistemine ihtiyaç vardır. Burada söz konusu dizge de kültürdür. Geertz,¹³ Weber’den “insan, kendi ördüğü anlamlılık ağında oturan hayvandır” önermesini alıp üzerine bu ağların da kültür olduğunu söyler. Ona göre kültür, anlamın ve simgelerin sıralı düzenidir ve bu düzen toplumsal dizgeleri oluşturur ve bu dizgeler toplumsal etkileşimin biçimlerini meydana getirir. Yani etkileşim, anlam ve simgelerin oluşturduğu dizgeler yoluyla oluşur. Bu sıralı düzen ve dizgeler sayesinde insanların deneyimleri yorumlanabilir. Sosyal antropologlar topluluğun bir bütün olarak paylaştığı, algıladığı deneyimin anlamlı yapısını ortaya çıkarır, betimler ve analiz eder. Antropolog bu deneyimleri yakalayabilmek, anlamak, anlamlandırmak için de çalıştığı topluluğun gündelik hayatına dâhil olur. Alanda gündelik yaşamı ve olayları inceleyerek ve yorumlayarak anlamı keşfeder. Anlamı keşfedilmeye açık bir deneyim olarak dilenme ve dilencilik bu anlamıyla sosyal antropolojinin bir meselesidir. Bu çalışma kapsa-

¹³ Clifford Geertz, (2010), *Kültürlerin Yorumlanması*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, s. 19.

mında da insanın dilenmek vasıtasıyla performatif olarak ve etkileşimlerle oluşturduğu bir dünyanın anlaşılması hedefleniyor.

Bu çalışmanın alan araştırması kent içinde yürütülmüş olmasına rağmen araştırmada dilencilığe bir kent sorunu olarak bakmamayı tercih ettim. Dilenciligi iktisadî asalaklık ve kent sorunu olarak gören bir bakış açısından yola çıkmadım. Çalışmamın ana eksenlerini şöyle sıralamak mümkün:

a) İzini sürebildiğimiz kadarıyla dilencilığe bakış ve dilencilik biçimleri tarih içinde ve coğrafyalara göre farklılık göstermektedir. Bu anlamıyla dilencilığın tarihsel ve toplumsal bir boyutu vardır. Dilencilik kimi zaman meczuplukla eşleştirilmiş kimi zaman dinî inançlarla bağlantılı olarak saygı duyulması gereken bir iş olarak görülümüşken, bazen de cezalandırılması gereken bir ahlâksızlık kaynağı olarak algılanmıştır. Örneğin, Ahmet Hâşim'in de aktardığım gözlemlerinde belirttiği gibi 20. Yüzyıl'ın ilk yarısında dilencilik Avrupa ve Orta Doğu'da farklı şekillerde icra edilen bir nafaka temin etme yoludur. Zamana ve mekâna göre değişen dilencilik tarihsel bir olgudur.

b) Dilenciler para talep ederken genellikle "Allah rızası için" isterler. Budizm, Hristiyanlık, İslâmiyet gibi dinlerde dilencilığın özel olarak yeri vardır. Çeşitli yasaklamaların bulunmasının yanı sıra bazı dinî tarikatlar yaygın olarak dine mistik bir yorum getirenler- inançları gereği dilencilik yapmaktadır. Böylelikle dilencilığın dinlerde özel bir yere sahip olmak gibi bir dinî boyutunun da olduğu ortaya çıkmaktadır.

c) Dilencilik, temelinde ekonomik eşitsizliklerle ve yoksullukla ilişkili olmasının yanı sıra bizatihi para alış veriş yoluyla icra edilen, varoluşu itibariyle ekonomik bir etkinliktir. Dolayısıyla dilencilğin bir de iktisadî boyutunun varlığından söz edebiliriz. Dilenciye verilen para üretimsiz bir bölüşme biçimidir. Bu yönüyle dilencilik üretimin değil tüketimin bir unsurudur. Günümüzde dilencilğe olumsuz bakışın temelinde iktisadî boyutunun güçlü bir yer tuttuğundan söz edebiliriz. Üretmeden geçimini başkasından sağlamak ahlâkî bozukluğun temeli olarak görülmektedir. Yaşadığımız bu çağda, çalışmak ve üretmek herkesin ödevi ve beraberce yaşamayı mümkün kılan temel taş sayılmaktadır. Dilencilik bu anlayışa ailen ters düşerek de olsa toplumda varlığını devam ettirmekte olan bir iktisadî harekettir.

d) Toplum tarafından havadan para kazanmak olarak algılanan dilencilik aynı zamanda bir performanstır, icra edilir. Dilenciler sokaklarda çok çeşitli performanslar sergilerler. Kimisi bedensel bir engel üzerinden mağduriyetini, kimisi hastalığını, kimisi yaşını, kimisi bebeğini, kimisi fakirliğini ön plana çıkartacak teatral performanslarda bulunurlar. Dilenme sokakta akışın içerisinde olan bir şeydir; dolayısıyla bireylerle anlık bir temas söz konusu olduğundan dilencilerin, seyircisine mağduriyetini bu kısa zamanda en iyi şekilde anlatabilmesi gerekir. Dilençinin elindeki tek silahı, bu anlık karşılaşma için en iyi şekilde hazırlanmaktır. Dilenciler kalabalıklar içerisinde muhtemel “müşterilerinin” ilgisini çekebilmek için kendini kolayca seçilebilir hale getirmelidir. Fakirlik, tam da dilencilerin çoğunlukla yaptığı gibi, görsel malzemeye dönüştürülerek performe edilebilen bir şeydir. Görsel bir

takım düzenlemelerle fakirliğin derecesi belirlenebilir. Bu görselleştirme süreci de performansın önemli bir parçasıdır. Dilenci performansını ne kadar iyi sergilerse o kadar başarılı olacak ve onun bu performansı insanların verdiği para ile mükâfatlandırılacaktır. Bu durumda dilencilik yalnızca dilenen kişi ile sınırlı değildir, dilencilere para verenleri ve hatta dilencileri kovalayan zabıta ekiplerini de içine alan bir bütündür. Kendine özgü bir dili, zamanlaması, örgütlülüğü, giyimi olan bir iştir. Hatta dilencilerin dilenmeyi adlandırdıkları biçimiyle “meslek”tir. Dilencilikle bu şekilde baktığımızda herkesi içine alan bir “oyun”a dönüşmektedir.

Tüm bunların ışığında dilencilik bizim için sosyal antropolojik açıdan üzerinde düşünülmesi gereken bir ilişki ağı ve insanî varoluş durumu olarak ortaya çıkıyor. Bu çerçevede elinizdeki metin Ankara’da dilencilik yaparak geçimini sağlayan insanların dilenme performanslarını, toplumla ve zabıta ile ilişkilerini, bir başka deyişle dilencililiğin yaşam dünyasını aktarıyor; hem dilencinin, hem toplumun hem de zabitanın performanslarını ve özellikle de –alanın getirisi olarak- dilenci-zabıta etkileşimini ele alıyor.

Bu çalışmada dilencilikle ilişkin yaygın kanaatleri ve kurumsal bakış açılarını içerecek biçimde ancak bunların da ötesinde yeni bir çözümleme yaparak dilencililiğin sadece havadan para kazanma yolu olmadığını, kendi içinde de bir yaşam dünyasına sahip olduğunu göstermek hedefleniyor. Maksadım bir sorun olarak görülen dilencililiğin gerçekten bir sorun olup olmadığını, eğer sorunsal da ne tarz bir sorun olduğunu yeniden tartışmaya açmak. Demografik verilerle ya da anketlerle dilencilerin profil-

lerini çıkarmak değil, sosyal antropoloji açısından anlamlı olanı; yani dilencililiğin yaşam dünyasını kavramak ve açıklamak; dilencilerin toplumla, kovalayanlarla ve birbirleriyle ilişkilerini, kısaca hayatla ilişki biçimlerini çözümleyebilmek; insanın, dilenme vasıtasıyla meydana gelen bir varoluş biçimini ortaya koyabilmek istiyorum.

Alan Deneyimleri ve Kovalamaca

Sosyal antropolojiyi diğer sosyal bilimlerden ayıran husus alanda etnografik yöntemi kullanmasıdır. Etnografi içeriden bakıştır. Etnografik yöntemde araştırmacı olarak yaratmadığımız, içinde olmadığımız koşullara gider, çalıştığımız gruptaki insanların arasında olup gündelik hayatlarına dâhil olarak anlarız. Bu şekilde araştırma, alanın içinde inşa edilir. Anlam içeriden kendini açar. Gündelik hayat anlatıya dönüştürülür. Yapılan iş bir anlamıyla tercümedir. Bir hikâyesi olan, bir geçmişe ve değer yargılarına sahip bir araştırmacı olarak yaşamadığımız bir hayata dışarıdan katılarak, grubun gerçekliğini kendi gerçekliklerimizle anlayarak, yorumlayarak aslında kendi dünyamıza bir tür tercüme yaparız. Etnografi içine girilen dünyanın yorumlanmasıyla gerçekleşen bir yöntemdir. Dolayısıyla araştırmacıdan bağımsız bir etnografiden bahsedilemez. Çalışma için içine girilen grup kadar bakan göz olarak araştırmacı da önemli bir unsurdur. Etnografi araştırmacı için de bir deneyim aracıdır. Bu durumda çalışma nitel olduğu için aynı toplulukta yapılacak iki etnografi bile birbirinden çok farklı olacaktır. Sosyal antropoloji insanın anlam dünyasına ve varoluşuna yaptığı bir yolculuktur. Sosyal antropolog etnografi ile

insanların farklı kültürlerdeki farklı varoluş tezahürlerini ortaya koyarak “insanın neliği” konusunda kafa yormakta ve aslında bir anlamıyla insan felsefesi yapmaktadır.

Bu alan araştırması dilencilerle birlikte yaşayarak yapılamadı. Bu tercihimin aslında sadece “güvenlik” gibi pratik bir nedeni var. Konuyu çalışmak için düşündüğüm ilk zamanlarda, herhangi bir şekilde çevrem vasıtasıyla bir dilenciyle iletişime geçmem mümkün görünmüyordu. Sokakta dilenirken de bir dilenciye kendimi tanıtırma yapmam imkânsızdı. Bu açmazdan beni tek çıkarabilecek, aradığım bağlantıya sadece, hemen her gün dilencilerle temas halinde olan zabıtalara sahipti. Bu durumda gözüme tek makul görünen yol zabıtalara aracılığıyla dilencilere ulaşmaktı. Alan araştırmasına böylelikle zabıtalalarla birlikte dolaşarak başladım. Daha önceden de belirttiğim gibi etnografi alanda şekillenir, alan çalışmayı inşa eder. Başta zabıta ile birlikte dolaşma fikrinden tedirgin olsam da ilk alana çıktığım günden itibaren tanık olduğum zabıta-dilenci arasındaki sohbetler, dilencilerin rutin mesailerinde zabıtaya yakalanmamalarının ya da zabıtaban kaçmalarının önemini kavramam ve bu kovalamacanın kimsenin şahit olmadığı bir veçhesine vâkıf olma düşüncesi ile birlikte alan araştırmasına bu şekilde devam etmemin doğru olacağını düşündüm. Çalışma bu şekilde devam ettikçe alanın yalnızca dilencilerle ilgili çözümleme olmaktan çıkması gerektiğine, çalışmayı genişleterek iletişime dâhil olduğum yeri, yani zabıtalara da işin içine katmamın uygun olacağına kanaat getirdim. Araştırma bu bağlamda tam da etnografik bir araştırmanın kendi kendini yönetmesi kuralına uyan bir biçimde dilencilerin zabıta ile etkileşimini de içine alan bir çalış-

maya dönüştü. Araştırmacı olarak kovalayan ve kovalananlarla ilişki içinde olup kovalayanlar tarafındaymışım gibi görünsem de aslında iki tarafı da çalışmama dâhil ettim. Bu ilişkinin iki yanında da yer almam zabitanın geliştirdiği stratejileri de dilencilerin taktiklerini de aynı anda gözlemleyebilmeyi mümkün kıldı. Benim için sürpriz bir biçimde dilenci-zabıta mücadelesinde kimin daha güçlü olduğuna dair sorunun cevabı ise hemen her zaman değişiyordu. Zabıtalara ile dolaşmak kendimi bildim bileli karşılaştığım ve gözlemlediğim sahnelerin arkasını görmem açısından da çok değerli oldu. Bu sayede, sokakta performanslarına şahit olduğum dilencilerin gerçeklikleriyle zabıta arabasında ve dilenci barınağında karşılaşma fırsatı buldum. Bu bağlamda dilencililiğin yaşam dünyasına kovalayanların vasıtasıyla dâhil olmam, araştırmacının çağdaş sosyal antropoloji geleneği içerisinde yerinin yeniden tanımlanması konusunda tartışma açmaya adaydır. Araştırmacının kitaplaşma sürecinde ise bakış açımı genişletebilmek, farklı bir perspektiften bilgi toplayabilmek amacıyla kendim dilenmeyi deneyimlemek istesem de Türkiye'nin yaşadığı “olağanüstü zamanlar” nedeniyle gündeme gelen güvenlik kaygılarımdan dolayı bunu gerçekleştiremedim.

Bu çalışma, alan olarak çok yerli bir çalışmadır. Dilenciler hareketli bir gruptur ve şehrin her yerini kullanırlar. Dolayısıyla çalışmada mekân olarak sabit tek bir yer bulunmamaktadır. Bu çalışma için Ankara'da dilenme, sadaka verme, kovalama-kaçma ilişkisinin olduğu her an ve her yer etnografik alandır.

Alan çalışmasının zabıta ile birlikte dolaşarak yapılan kısmı 2011 Eylül- 2014 Haziran tarihleri arasında üç yıllık

bir zaman zarfında tamamlandı. 2011 Eylül, Ekim ve Kasım aylarında dilencilerin sokak performansları izlendi ve Aralık ayında Çankaya Belediyesi ile iletişime geçildi. Belediyeden çalışma için izin alınıp 17 Aralık 2011'den itibaren Çankaya Belediyesi zabıta ekibiyle beraber alana çıkılmaya başlandı. Altı ay kadar Çankaya Belediyesi ile çalıştıktan sonra çalışmaya ara verilerek, 2014 Haziran'da alınan gerekli izinlerle, tekrar Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin zabıta ekibiyle alana çıkıldı. Çalışmanın yapıldığı yaklaşık beş yıllık süre zarfında zabıta ile dolaşmak dışında, dilencilere ve toplumun onlara karşı sergiledikleri performanslara dair sokak gözlemleri devam ederken, fırsat buldukça da insanlarla "dilenciye sadaka vermenin/vermemenin"nin sebepleri üzerine sohbetler edildi.

DİLENCİ

DİLENCİ TEMSİLLERİ

“(…) Ben sana Şit’in ümmetine Yakub’un evlatlarına vermediği bir nasihati vereceğim.

Sen de benim vasiyetimi unutma, sözlerimi yerine getirmemezlik yapma; bana uy ve hikmetlerimi belle. Eğer öğüdümle doğru yolu bulur, parlak fikirlerimle aydınlanırsan, yuvan bereket içinde kalır, ocağın sönmez. (...)

Oğulcuğum! Ben işlerin iç yüzünü tecrübe ettim, zamanın inkılâplarını gördüm geçirdim ve nihayet bunların neticesinde insanın, soyu soppu ile değil, parasiyle itibar bulduğunu gördüm (...)

Geçim vasıtalarının, memuriyet, ticaret, ziraat ve sanat olduğunu işitmiştim. Acaba hangisi daha elverişli, daha faydalıdır diye bunların dördünü de tecrübe ettim. Fakat neticede hiçbirini maişet hususunda beğenmedim, şöyle refahlı bir hayata müsait görmedim. Meselâ:

Hükümet işine konmak, memuriyet kapmak: Bu tâbir edilmez karışık bir rüyaya, karanlıkta kaybolmuş bir gölgeye benzer. (...)

Ticaret yapmak: Sermayeler, daima tehlike ile karşı karşıyadır ve eşkıya ile çapulcular için hazır yemektir. Ticaret, uçan bir kuşa ne kadar benzer!

Toprak edinerek ziraatla uğraşmak: Bu da, insanın haysiyetini kırıcı bir şeydir, memleket dışı gezmelerden alıkoyan bir ayak bağıdır.

Ziraatla meşgul olanlardan hor hakir düşmeyen yahut huzur içinde geçinen pek azdır.

Sanat sahibi olmak: O günlük yiyeceklerden başka bir şey vermez (...) Sonra, sanatla meşgul olmanın büyük bir kısmı hayatın gençlik kısmına bağlıdır. Onu da şöyle rahat ettirici, meşguliyeti tatlı, kâfi derecede kazandırıcı, kusursuz bir geçim vasıtası olarak görmedim. Yalnız şu sanat müstesna ki temelini Sâsân¹⁴ kurmuş, onu derecelere ayırmış, onun ışığını şarka garba salmış. Onun âdap ve usulünü fakirlere, yoksullara açıklamıştır.

Ben, onun birçok taraflarını felsefeme uygun buldum ve onu kendime meslek olarak seçtim. Zira o meslek insana her zaman için kazanç vesilesidir, suyu tükenmez bir kaynaktır. (...) Bu mesleğin mensupları, kabilelerin en azizi, cemaatlerin en mesududur. Onlar zulüm görmez, harb ü darb nedir bilmezler. Bir kimsenin fenalık yapmasından korkmazlar, uzak yakın kimseye boyun eğmezler. Gürliyen ve parlayan insanlara aldırış etmezler, mevki sahibi olsun olmasın kimseden çekinmezler.

Meclisleri nezih, kalbleri müsterihtir. Yiyecekleri hemen ele girer, hazırdır. Vakitleri safa ile geçer. Nereye düşseler rızık toplarlar, nereye girseler halka karışırverirler. Ne bir vatan edinirler, ne de zamanın padişahından çekinirler. Sabah aç çıkıp akşam tok dönen kuşlardan farkları yoktur.

(...) Yavrucuğum! Koşturmak bu sanatın kapısı, dilli ve güler yüzlü olmak elbisesi, kurnazlık, ışığı, yüzsüzlük de silahıdır. Haydi bakayım.

¹⁴ Sâsân: Dilenci

Kutrubden¹⁵ daha dolaşıcı, çekirgeden daha sıçrayıcı, mehtaplı gecede oynayan geyikten daha neşeli, kaplanmış kurttan daha saldırgan ol. Bütün gayretinle nasip çakmağını çak, çalışarak rızık kapını çal. Her yoldan yürü, her deryaya dal, her bahçeden otl, kovana her kuyuya sal. İstemekten sakın usanma, sırtarmaktan¹⁶ sakın vazgeçme.

Çünkü pirimiz, üstadımız Sâsân'ın asâsında şunlar yazılıydı:

[İsteyen elde eder, dolaşan nail olur!]

Aman tembellik etme, zira tembellik, nuhusetin¹⁷ başlangıcı, zahmet ve meşakkat çekenlerin yorulanların biçilmiş kaftanıdır. Fakirliğin anahtarı, üzüntünün sebebi. (...) Arslan bile olsa cesaretle üzerine git, zira kalbin cesareti dili konuşturur, insanı serbest yapar; servet ile yüksek makam da zaten cesaretle elde edilir. Nitekim korkaklık da, tembelliğin kardeşi olan şaşkınlığı o getirir. Muvaffakiyetsizliğin ve hüsrânın sebebi de odur.

(...) Sonra oğulcuğum! Karga gibi sabahleyin erken kalk ve başkalarından önce işine sarıl Arslan gibi yürekli, harbâ¹⁸ gibi ihtiyatlı kurt gibi hilekâr, domuz gibi hırslı, geyik gibi neşeli, tilki gibi kurnaz, deve gibi sabırlı, kedi gibi sırnaşık, bukalemun gibi renk değiştirici, Kusayr gibi düzenbaz Amir gibi dahî, Şâbî gibi zarif, Ahnef gibi hilim sahibi, İlyas gibi zeki, Ebunüvas gibi lâtifeci, Eş'ab gibi tamah edici, Ebûlaynâ gibi hazır cevap ol.

¹⁵ Kutrub: Yemek bulmak için bütün gece uyumadan dolaşan küçük bir hayvan

¹⁶ Sırtarmak: Açıkta kalarak görünmek, diklenmek, karşı koymak

¹⁷ Nuhuset: Uğursuzluk

¹⁸ Harbâ: Kulağı delik koyun

Sözü allayıp pullayarak halkı dolandır, tatlı diller dökerek insanları aldat. Malı almazdan önce pahâsını sor, südü sağmadan önce memeyi yokla, göç etmeden önce gideceğin yer hakkında haber al. Islanmadan önce arkanda ne var bak, uyumadan önce yatacağın yerini hazırla, uğurlu vakit bulmak için dikkatli ol. (...)

Oğulcum! Bir şey isterken kimseye ağırlık verme “çok”tan vazgeç ve sırtarıp durma. Sağanaklı yağmuru bırakta hafif bir çisintiye kanaat et “az”ı çok gör, bir hiç de olsa teşekkür et. Koğulunca meyus¹⁹ olma ve sağır bir kayadan da su çıkabileceğini kabul et! Sakın Allahın lütfundan ümidini kesme. Çünkü kâfirlerden başkası Allahın lütfundan umudunu kesmez. Eğer vadedilen bir inci ile hazır olan ehemmiyetsiz bir şey arasında fikrin sorulursa, sen hazır olana meylet ve bugünkünü, yarinkine tercih eyle. (...)

Uysal olmayı huy edin. Paralarını sıkıca bağla, para saklaman ile harcaman bir olsun. Elini boynuna bağlama “cimri gibi” büsbütün açma “müsrif gibi” ve ne zaman bir memleket sana cefa verir yahut yüreğini daraltırsa oradan âlakayı hemen kes, deveni başka yere sür.

Çünkü yurtların en hayırlısı, sana huzur ve refah verenidir. Bunun için başka tarafa göç etmeyi fena bir hareket sayma, yer değiştirmeyi bir kusur bilme.

Zira bizim tarikatımızın pirleri ve cemaatimizin uluları, bereketin harekette, zahmetsiz nimet ele geçirmenin, yer değiştirmede olduğunda ittifak etmişler ve gurbeti, meşakkat; hicreti, felâket sayanları ayıplamışlar, “bu söz, âdi bir şeye kanaat edenlerin ve hurmanın kötüsüyle be-

¹⁹ Meyus: Ümitsiz, kederli

raber tartının eksik oluşuna razı olanların bahanesidir” demişlerdir...”²⁰

Yukarıdaki parça²¹ 1054-1137 yılları arasında yaşamış, Arap edebiyatının önemli yazarlarından Harirî’nin *Makamat*²² isimli eserinden alınmıştır. Eser insanlara bilgelik ve güzel ahlâk aşlamak niyetiyle yazılmış elli adet kısa öyküden meydana gelir. Önemli bir kısmını alıntıladığım kırk dokuzuncu makame dilenciliğin temsili bakımından temel kategorileri yakalayabileceğimiz kapsayıcı bir kaynak oluşturur. Yazar bu makameyi bir dilencinin ağzından yazmıştır. Burada kendini ölmek üzere hisseden Ebu Zeyd isimli yaşlı bir dilencinin oğluna verdiği meslekî öğütler konu edilir. Dilenci bu mesleğin sırlarından ve ustalıklarından gizli, büyük bir bilgi olarak bahseder. Bu öyle bir bilgidir ki peygamberler bile kendi soylarına ve topluluklarına bundan söz etmemişlerdir; adeta yasak bilgi ağacının meyvesidir. Bu bilgiler özgürlüğün, mutluluğun ve zenginliğin anahtarıdır. Ebu Zeyd dört adet iş alanı olduğunu söyler ve nihayetinde dilencilğe varana kadar bu dört işi de denemiştir. Ona göre memur olmak, her an işten atılmak korkusuyla karanlıkta yaşamaktır ve monotonluğuyla, sıradanlığıyla, kasvetiyle sıkıntı veren bir “rüyaya”, kişiyi benliğinden ayırıp pasifleştirmesiyle “kaybolmuş bir gölgeye” benzer. Ticaretle uğraşmak, çok risklidir. Tacir, “Uçan bir kuş” gibi nereye gideceği bilinmeyen, aç mı kalacak tok mu olacak belli olmayandır. Öte yandan topraktan geçimini sağlamak, bir yere bağım-

²⁰ Harirî, (1991), *Makamat*, çev. Sabri Sevil, İstanbul: MEB Yayınları, s. 414-420

²¹ Metin çeviride olduğu şekliyle, değiştirilmeden alınmıştır. Tamamı için bkz.Ek-1’e

²² Makame küçük öyküler anlamına gelen bir edebi türdür.

lı olmak ve hakir görölmek anlamına gelir. Sanatçı olmak ise para kazandırmayan, sürekliliğe sahip bir iş olarak görülemeyecek meşguliyetlerdendir. Metine göre sanatların içinde tek istisna oluşturan dilenciliktir. Yazar dilenciliği yukardaki tüm mesleklerin tam zıttına konumlandırır. O ne ticaret gibi riskli, ne memuriyet gibi görevinden alınma korkusu yaşıtan, ne de toprak gibi insanı bir yere bağlayıp kendine köle yapan bir meslektir. Dilencilik özgürlüğü, cesareti, mutluluğu ve zenginliği temsil eden bir iş olarak anlatılır. Harirî, dilencilğin kimseden korkmayan, çekinmeyen, kimseye boyun eğmeyen, aldırış etmeyen aydınlanmış, bilge bir kabile, bir cemaat yarattığını söyler. Sosyal antropoloji literatürü için kabile basit üretim işleri ile geçimini sağlayan, sınıfsız, aynı soydan ya da aynı ortak atadan geldiğine inanan küçük bir insan topluluğudur. Yani sosyal antropolojinin ve Harirî'nin "kabile"leri birbirinden hayli farklıdır. Harirî, kabileyi bir araya getiren şeyin bilgelik olduğunu düşünür. Bu bağlamda Harirî dilencilğin atasını Sâsân olarak görmüş, onu takip eden, aralarında hiyerarşi olmayan -hatta kimse ile böyle bir ilişki kurmayan- küçük, basit ve mutlu dilencilerin bir kabile oluşturduğunu söylemiştir. Bu kabilenin geçim kaygısı yoktur, nereye giderlerse gitsin karınları doyar, bir yeri vatan olarak görüp bağlanmazlar dolayısıyla karşısındaki padişah dahi olsa patronaj bir ilişkiye girmelerine gerek yoktur. Burada "soy" da üzerinde durulması gereken bir kavram olarak belirir. Nihayetinde metinde oğluna öğütler veren bir dilenci vardır. Dilencilik Ebu Zeyd için oğluna aktarabileceği bir meslek iken, oğlu için de bir "baba mesleği"dir, tıpkı benim alan araştırmam sırasında karşılaştığım diğer dilenciler gibi.

Çoğu dilencinin ailesinde özellikle de ebeveynlerinden ya da onların kardeşlerinden birileri dilencidir.

Burada bir diğer konu yemekten savaşa, aşktan hekimliğe hemen her insan faaliyeti için bir incelik, ustalık, felsefi bilgi ve kendini katma haline işaret etmek için kullanılan “sanat” kavramından dilencililiğin de aldığı düşünülen paydır. Sanatın estetik, duygu ve düşünceler bağlamında nasıl bir insan faaliyeti olduğu konusu hayli tartışmalıdır. Ama her ne zaman sanat dışında bir faaliyetin sanatından söz edilse nasıl iyi yapılacağı üzerine düşünülmüş, bu konuda beceriler ve taktikler geliştirilmiş, kendine has özelliklere sahip bir faaliyetin kastedildiğini dikkate almak gerekir. Bu metinde dilencilik de dilencinin belagatı ve dış görünüşü ile karşısındaki insanda duygu uyandırmak üzerine inşa edilmiş, kendi içinde estetiği olan bir meslek olarak bir sanat olarak görülür. Dilencilik hem bir felsefe hem bir sanat hem de bir kazanç kapısıdır. Dilencilik Harirî’ye göre herkesin zannettiği gibi bir tembellik hali değildir. Bu sanatın ustası olabilmek için ilk eşik tembelliği bir kenarı bırakmakla geçilmiş olur, sonrasında hoş sohbet ve güler yüzlü bir tavır takınmak, kurnazlığı yol gösterici olarak bellemek ve kendini korumak için de yüz­süz olmak gerekir. Harirî’nin tasvir ettiği dilencinin bir karakteri yoktur. O duruma göre her kabın şeklini alabilen bir kişidir. Ama tüm bunları bir bayağılık ile yapmaz, insana ve insanlık durumlarına dair her tür bilgiye sahip bir bilge olarak işini huzur içinde halletmeyi yeğler. Gerek­tiği zaman da yalan söyleyip insanları aldatmakta beis görmez. “Yalan” burada kötücül bir kavramsallaştırma değildir, sanatın içinde bir taktiktir. Dilenci hiçbir zaman yaş tahtaya basmayan-

dır. Kendini mutsuz edecek bir mekânda zaman kaybetmeyecek kadar süratli akıl yürütür ve bu bağlamda zamanını ve emeğini asla boşa harcamaz. Mutluluğunun sırrı kendini bir yere ya da kişilere bağlamamasının yanı sıra sürekli öfke, üzüntü, aç gözlülük, cimrilik gibi nefisler konusunda kendini terbiye etmesinde yatar. Her zaman insanlar konusunda umutludur, önemli olan şey bir kişiden nasıl isteyeceğini bilmektir.

Hariri'nin 11. yüzyılda yazdığı metinde dilenciye ve dilencilğe dair yaptığı betimlemeler, açıklamalar, dikkat çektiği mesleğe dair incelikler böyleyken günümüzdeki metinlerde de pek farklı olmadığını görürüz. Dilenci figürüne, sinema -özellikle Yeşilçam melodramları- edebiyat, tiyatro, çocuk kitapları, halk hikâyeleri, fıkralar ve dini motiflerle yüklü olan metinler gibi birçok yerde rastlarız. Genelde "dilenci" dış görünüş, karakter ya da hayat öyküsü olarak grotesk bir tipleme olarak karşımıza çıkar. Metinlerde yer alan tüm temsiller bir taraftan dilenciye ve dilencilğe dair algıyı toplumdan alarak tekrar izleyiciye/okura/dinleyiciye yansıtırken diğer taraftan ise bu algıyı kendi aracılığıyla önemli ölçüde tekrar inşa ederek kolektif hafızamızda yer eder. Burada özellikle bahsedeceğimiz metinler Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hayattan Sahifeler*, Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi*, Kemallettin Tuğcu'nun *Dilenci Baba* romanları ile *Padişah Olan Dilenci* ve *Zengin Olan Dilenci* isimli çocuk kitaplarının yanı sıra Câhiz'in *Cimriler Kitabı* ve Yeşilçam melodramlarından *Utanmaz Adam* filmidir. Herhangi bir çalışmada seçilen metinlerin durulan yere göre "popüler kültür"e ya da "yüksek kültür"e ait olduğu söylenebilir. Fakat burada seçimleri bu tür bir değerlendirme ya da kategorilendir-

me yönlendirmedir. Anlamalı olanın kolektif hafızada yer alan dilenci temsilleri olduğu düşünöldü. Çünkü dilenci orada olmadığı halde kendisini temsil eden ikameler aracılığıyla anılır, bu sayede yeniden –hem baştan hem de bir daha- bir mevcudiyet olur. Bu bağlamda metinlerdeki dilenci imgesi, dilenen kişiler hakkındaki kolektif hafızanın oluşumu bakımından önemli bir unsurdur. “Temsil”²³, en genel tanımı ile dil aracılığıyla anlamların üretilmesi olarak kavramsallaştırılır ve dilbilim, semiyotik, semantik ve kültürel çalışmalar da genelde temsil kavramını bu bağlamda ele alır. Onun aracılığıyla, onun içinde şeyleri anlamlandırdığımız, anlamları ürettiğimiz ve aynı zamanda mübadele ettiğimiz ortam olarak dil, temsil aracılığıyla ve temsil ederek işler; düşüncelerimizin ve hislerimizin bir kültürde temsil edildiğı, yorumlandığı, yorumların üzerine yorumlar yapıldığı alandır. Temsil sistemi aracılığıyla dil, bir taraftan verili bir dünya sunarken diğer taraftan dünyayı ve kendisini de yeniden inşa eder. Dünyayı yorumlamamıza olanak veren, zihnimizde var olan, bir kültürün üyelerince müşterek anlamlar yaratılmasını sağlayan ortak kavram haritası bir temsil ve yorumlar sistemidir denebilir. Temsil ile dile bağlanan anlamın üretimi daima yazan-okuyan, söyleyen-dinleyen tarafların katılımıyla ortaya çıkan ve kültürel uzamda paylaşılan diyalojik bir süreçtir. Anlama dair bu yaklaşım sembolik alanı sosyal hayatın merkezine sokar. Çünkü anlam daima yorumlanandır, yorumlar üzerine yapılan yorumlardır. Hall’un bu şekilde anlattığı temsil kavramının içerdiği önemli unsurlar arasında saydığı “tip” ve

²³ Stuart Hall, (2003), *Representation*, Londra: Sage Publications, s. 1-74, 223-290.

“stereotip” kavramları dilenciye ilişkin kolektif hafızada yer edinmiş olan temsilleri kavramamız açısından anlamlıdır. Dünyayı algılamak zihnimize var olan bir sınıflandırma şeması ile algılarız, dolayısıyla tipleştirme aslında dünyayı anlamlandırmamıza olanak veren bir süreçtir. Stereotipleştirme ise bu tipleştirilen unsurları kişilerin özelliklerine, abartarak ve indirgeyerek, doğalarına, özlerine bağlama işidir yani bir temsil pratiğidir. Stereotipleştirme insanları bir takım basit, özsel karakterlere indigeme yoluyla bir anlamda karikatürize eder. Aslında stereotipleştirmeye bir ayırma stratejisi içindir; normal ve kabul edilebilir olanı anormal ve kabul edilemez olanı ayırır. Stereotipleştirme yoluyla temsiller kolektif hafızada kapsadığı ya da dışladığı şeyleri imler. Böylelikle sosyal ve sembolik düzeni sürdürmenin de bir yoludur. Dışlanan şeylerin etrafında bir takım olumsuz hisler kümelenir. Ele aldığımız metinlerdeki kader mahkûmu, bilge, başka insanlara faydası dokunan, merhametli, zalim, dolandırıcı, laf cambazı, yalancı, pis, fıtratında dilenmek olan, yüzüstü, tembel, çalışkan, özgür, neşeli, hüznü, kurnaz, zengin, fakir gibi dilenci kategorileri de hep burada sözünü ettiğimiz akıl yürütmeler ve beraberrinde stereotipleştirmeler üzerinden de işler ve bu anlamlandırmalar da az çok sabit kalır, az çok da dönüşür. Dilenci, metinler içerisinde mutlaka ders alınması istenen bir olay örgüsü içerisinde kimi zaman ana karakterken kimi zaman da yan bir karakter olarak yer almıştır. İncelemeye aldığımız metinler dilencilerin ana karakter oldukları hikâyelerden oluşur.

Dilencilerin kimi dilencilğe “düşen” bir kader mahkûmu kimi ise fıtraten dilencidir. *Miskinler Tekke-*

si'nin isimsiz dilenci kahramanı "rüzgâra karşı mukave-
metinin sıfır olması"²⁴ ve "yapıştığı kayalardan kabukla-
rını etrafın akıntılarına karşı aralayarak kısmetini bekle-
yen mesut bir midye hayatı"²⁵ istediği için dilencililiği
kendisine çok uygun bulur. Hatta çocukken evde elini
ayağını bağlayarak dilencilik oyunu bile oynar. Dilencilik
onun fıtratında vardır ama bu mesleğe ne kadar elverişli
olsa da dilencililiğe "düşmesinin" bir hikâyesi de vardır.
Esasında Osmanlı hanedanına hizmet etmiş, saraya ya-
kın, asil bir ailenin çocuğudur. Yaşanan siyasi hareketler
sonucunda ailesi sürülür, mal varlıklarını kaybederler.
Bunun üzerine romanın kahramanı geçim derdine düşer
ve elinde var olan tek marifeti güzel yazı vasıtasıyla iş
bulur. Fakat Dünya Savaşı patlak verince askere çağırıl-
acak ve askerlik yaptığı Halep'te bir gün uğradığı bir katır
saldırısı sonucunda sağ kolu, bileği ve parmakları kırıl-
acaktır. Artık yazma işi ile de uğraşamaz hale gelmiştir.
Askerliği bitince oradan kâh yürüyerek kâh trenle, yar-
dım isteyerek, dilenerek İzmir'e kadar gitmeyi başarır.
Mesleğine İzmir'de başlar. Doğuştan sanatın farklı dallar-
ına yeteneği olan bu adam için güzel yazı yerini artık
güzel söz söylemeye, etkileyici sokak performanslarına
bırakmıştır. Benzer bir askerlik, uzuv zararı, yolculuk ve
nihayetinde dilenci olma hikâyesine *Dilenci Baba* kitabın-
da rastlarız. Dilenci Baba, Abdullah Hızır, bir Kore gazi-
sidir. Yanında bir bomba patlamış ve öldü sanılarak ordu
tarafından savaş alanında bırakılmış, ailesine şehit oldu-
ğuna dair künyesi bile gönderilmiştir. Hâlbuki bu patla-

²⁴ Reşat Nuri Güntekin (2015), *Miskinler Tekkesi*, İstanbul: İnkılâp
Kitabevi. s.36

²⁵ Reşat Nuri Güntekin, a.g.y. s. 37

ma sırasında bir bacağı kaybetmiş ve esir düşerek on iki yıl boyunca yurtdışında yaşamak durumunda kalmıştır. Bu zaman zarfında tek bacağına rağmen madencilikten, ormancılığa birçok iş kolunda çalışır. Çalıştığı işlerde defalarca ölümle burun buruna gelir fakat hayatta kalmayı başarır. Abdullah Hızır Kore’den başlayan yolcuğunda Hindistan’a geçip bir camide Türkiye’ye dönüş parası biriktirmek için dilencilik yaparken haksız yere hırsızlıkla suçlanıp hapse girer. Sürekli kendisine sadaka veren nüfuzlu birinin takibi neticesinde durum ortaya çıkar ve aynı kişi Abdullah Hızır’ı Türkiye’ye gönderir. Geri döndükten sonra tek bacağı sebebiyle hiçbir yerde tutunamayacak, kimseden istemediği halde bacağı ve perişan görüntüsü nedeniyle dilenci sanılarak etraftan sadaka verilecektir. Abdullah iş bulamadığı ve muhtaç olduğu için verilen paraları kabul ederek mesleğe başlayacaktır. Başka bir düşmüş dilenci teması da *Utanmaz Adam* filminde karşımıza çıkar. İleride dilenci olacak Kemal aslında zeki, icatlar yapan bir ustabaşıdır. Patronu Kemal’in icat ettiği yeni makinenin projelerini oğlunu kandırarak çalar. Bu olay neticesinde Kemal oğlunu suçlar, vicdan azabı içindeki küçük çocuk kendini asar. Patronu Kemal’e kurnazca bir tuzak kurup onu hırsız olarak göstererek hapse attırır. Tüm bu olaylar üzerine karısı, kızını da yanına alarak Kemal’i terk eder. Kimsesiz ve çaresiz kalan Kemal hapishaneden çıkınca yaşlı süsü verilmiş bir kılıkla dilencilik yapmaya başlar. Üç anlatıda da kader mahkûmu olan ve “mecburiyetten” dilencilığe başlayan kişiler görürüz. Her ne kadar bir talihsizlik sonucu dilencilığe başlamışlarsa da zaman içerisinde mesleğin inceliklerini öğrenmiş, insanları tanıma ve dünyayı

anlamlandırma konusunda yeni beceriler edinmiş kişilere dönüşmüşlerdir. Bu hikâyelerdeki dilenciler ilerleyen süreçte gönüllü olarak bu işi yapmaya devam edeceklerdir. Dilencilik yapmak bu insanlara farklı bağlamlarda kapılar açılmasına olanak verecek ve insanların bu mesleğe farklı anlamlar atfetmesine yol açacaktır. Buradaki ana tema “sokaklarda olmak”tır. Dilenciler işleri gereği hep sokaklardadır. Kamusal hayatımızda aslında hep bizimle birlikte olan dilenciler aynı zamanda hiçbir zaman görülmeyen insanlardır. Dilenciler diğerleri için “önemsiz”dirler. Dilenci, hem insanların sırlarını kolayca paylaşabildiği herhangi biridir hem de insan davranışlarının görülmeyen şahididir. Tüm bunların yanı sıra dilenci kendisine karşı takınılan tavırlardan da sürekli bir şeyler öğrenir. Bu da bir anlamda onların “insan sarrafı” olmasına yol açar. İnsana ve insanlık durumlarına dair çözümlemeler yaparlar. Dilenci Baba sonradan himayesine alacağı İlhan isimli çocuğa ilk rastladığı anda notunu verir: “Sen saygılı bir çocuksun. Daha alnının damarı çatlamamış”²⁶, *Miskinler Tekkesi*’nin dilencisi oturduğu mahalle için “fakir insanlar birbirleriyle çabuk ahbap olurlar”²⁷ tespitinde bulunur, *Utanmaz Adam*’ın dilencisi genç bir meslektaşının mülkiyet hakkında düşünmesini ister ve insanların zayıflıklarını şu cümlelerle aktarır:

“Dünya kurulduğu zaman toprağın, suyun sahibi yoktu değil mi? Bugün bir karış toprağın, bir damla suyun bile sahibi var. Bunları kim verdi? Sahibine sor ne diyecek? Eski sahibi kimden almış? O başkası? İlk sahibi

²⁶ Kemalettin Tuğcu (2006), *Dilenci Baba*, İstanbul: Damla Yayınevi. s. 15

²⁷ Reşat Nuri Güntekin, a.g.y. s. 63

kimden almıştır? Peki, ama ne hakla? İnsanlar gasp etmekten daima zevk almışlardır. Bu onların zayıf tarafıdır (...) İnsanlar para karşısında her zaman zayıftırlar”²⁸

Çözümlemeleriyle dilencilerin ne kadar iyi gözlemci ve insanları tanımakta usta olduklarına şahit oluruz. Kemal, insanları iyi tanımının yolunun dilencilik ve okumaktan geçtiğini söyleyerek “Okumak da dilenmenin başka bir şeklidir, biz cahiller okuyarak ölümlülerden malumat dileniriz”²⁹ der. İnsan sarrafı olan bu meslek mensuplarının başarılı birer sanatkâr olmaları şaşırtıcı değildir. Kemal vermenin istemekten daha kolay olduğunu tecrübe etmiştir. *Miskinler Tekkesi*’nin dilencisi ise insanların sevindiklerinde üzüntülü zamanlarından daha fazla sadaka verdiğini, sanatın bütün inceliğinin tıpkı şairlerin yaptığı gibi merhamet damarını yakalayıp derin derin sızlatmak olduğunu bilir. Kendisinden bir kuşak önceki insanların döneminde merhamete nail olan sarıklı cüppeli derviş dilencilerin modasının geçmiş olduğunu, kendi zamanında düşmüş memur kılığının iş yaptığını keşfeder:

“Bana evvela ummadığım dakikada bu ummayacağım kadar büyük sadakayı getiren, beni bir düşkün eski memura benzeten redingotum ve o gecenin iliklerime işlemiş anlatılmaz ye’siydi. O dakikada gerçekten de o halsizlik, hâsılı sefaletin bir nev’i adeta yağmur gibi bu redingotun eteklerinden akıyordu.

O gün için gerçek olan bu hali ben, sonradan yavaş yavaş bir sanat, ince bir oyun şekline getirdim. Arkamda

²⁸ Abdurrahman Palay (Yönetmen), (1961), *Utanmaz Adam* [Film], İstanbul: Pesen Film

²⁹ Abdurrahman Palay, a.g.e.

daima yorgun bir redingot (hazindir ki, başka yerlerde olduğu gibi, dilencilikte de itibar kürktedir), ayaklarımda lastikleri gevşemiş; temiz, fakat boyasız galoş potinler; elimde yer yer kabukları dökülmüş kalın kiraz bastonum; başımda evvela bir eski aziziye fes, sonradan bir kasket; yaz, kış koynumu ve göğsümü kapayan bir atkı; ihtiyacım olmadığı halde kulaktan atma tel saplı bir cam gözlük; hafif bir sakal (...)

Mesleğin acemileri ve kabiliyetsizleri dilencililiği yalvarıp yakarmaktan ibaret sanırlar. Benimki gibi bir sükûtun tesirini yalnız benim meslektaşlar arasında değil, cemiyetin daha yukarı tabakalarındaki dilenciler arasında da anlayan o kadar, o kadar azdır ki...

Hakikat şu ki, insanlar bir hayatın âlemini keşfetmekten zevk duyarlar. Saklamak istediğiniz bir elem veya ayıbı kendi incelikleriyle bulduklarını zannederler. Bütün mesele bu.

Sokakta kaçmak ve utanmak suretiyle erkeği peşlerine takan kızlar gibi ben de adeta bu çekingen sükûtumla müşterilerimi peşıme takıyordum. Aşk gibi dilencilikte de kaçanı kovalıyorlar.”³⁰

Dilenci insanların neyi görmeyi beklediğini anlamıştır, yaydığı izlenimle adeta insanlara çözmesi için bir bilmece sunar. İmajı, dalgın hüznü ve sessizliğiyle kasten insanların hem merakını celbedip hem de merhamet damarını sızlatmaktadır. Benzer bir imajı Dilenci Baba da kullanır. “Allah rızası için” der fakat arkasından bir sessizliğe gömülür, “bir sadaka verin” demez. Romanda bu tavır “arsız” olmamak üzerinden kurulsa da etraftan büyük sevgi ve saygı görmesinin temelinde yatan şey bu

³⁰ Reşat Nuri Güntekin, a.g.y. s. 75-76.

sükûttur. *Utanmaz Adam*'ın dilencisi Kemal de kendisini hamisi ilan ettiği, henüz işin sırrına vakıf olmamış genç dilenciye kimden nasıl isteyeceğini anlatır.

“Yoksullar açlık bahanesi ile dilenenlere para vermez, onlardan para koparmanın yolu “Allah rızası için” demekten geçer, çünkü zaten açtırlar ve açlık onları alakadar etmez, oysa Allah'tan korkarlar. Zenginler ise paralarını kaybetmekten, işlerinin aksamasından ya da günahkâr oldukları için affedilmemekten korkarlar.”³¹

Dilenciler kimden nasıl istenirse para alınacağını ya da kimden para alınamayacağı konusunda da ustadırlar. Harîrî oğluna “sütü sağmadan önce memeyi yokla” der. *Miskinler Tekkesi*'nin dilencisi şehir değiştirmeden önce yeni yerin piyasasını yoklar, nerede daha çok kazanacağını dair tahminlerde bulunur. *Hayattan Sahifeler*'in mezarlık dilencileri gelen cenazedeki insanların kıyafetlerine ve tavırlarına göre dilenmeye gidip gitmemeye karar verirler:

“- Bak... Bak işte bir tane geliyor...”

(Dikkatle bakarak) Fukara cenazesi... Baksan üstüne kirli bir döşek çarşafı örtmüşler... Kalıpsız yağlı bir fes... Cemaat dört hamal... Besbelli merhumun arkadaşları... Ayakkabına acımaz isen arkasından git... Tabutun altına bir defa girdin mi soluğu ta çukurun başında alırsın... Kimse kol değiştirmez”³²

Böylesi bir fakir cenazesine gitmenin kendilerine kazanç getirmeyeceğini daha çok zarar olacağını bilirler. Bu mezarlık dilencilerinin içlerinden en akıllı, belagatı kuv-

³¹Abdurrahman Palay, a.g.e.

³² Hüseyin Rahmi Gürpınar, (2015), *Hayattan Sahifeler*, Konya: Palet Yayınları. s. 21.

vetli, usta laf cambazı olan Hâcer kendisinden epeyce yaşlı olan kocasını dilendiremediği için çok şikâyetçidir. Yine dilenci olan arkadaşlarından birine dert yanarken işin incelikleri hakkında bilgiler verir:

“Her sanatın bir mevsimi vardır. Dilencilikte ihtiyarlık para getirir. Altına yumuşak bir pösteki koydum. Bizim bunağı Eyüp caddesinde sebilin önüne köşe başına oturttum. Arakıyyesinin üzerine yeşil bir imame sardım. Kör zannetsinler diye koyu bir gözlük taktım. Sakatmış gibi sağ kolunu bir bez parçasıyla boynuna astım. Öbür eline koca bir tespih verdim. Göbeğe kadar süt gibi beyaz sakal... Öyle halâvetli bir dilenci oldu ki, hiç zahmetsizce... Şöyle dudağını bile kıpırdatmadan onluklar önüne yağmur gibi yağıyor, bu pir-i fâniyi kim görse mutlak keseye el atıyordu (...) Sonra bu kazancımızın farkına vardılar: ‘Sebilin önü şerefli yerdir, oraya dilenci oturtmam. Ben mütevelliyim’ diye meydana bir herif çıktı (...) günde beş kuruş da bu herife şerefiye hissesi verdiğimiz halde yine kazanır, yine betini bereketini görür, geçinir idik (...) İyi ama Ali’ciğim, herif oturmuyor... İşine gücüne müdavim değil...”³³

“İşine gücüne müdavim” olmak dilencilik mesleği için çok önemlidir. Genel kanının aksine metinlerde dilencilik çalışkanlıkla anılmaktadır. *Padişah Olan Dilenci* isimli çocuk kitabında Padişah yerini devredecek kimseyi bulamamaktadır. Ve şehrin kapısından sabah ilk girene padişahlığı vereceğini söyler. Ertesi gün dilenci sabah ilk işe giden insan olduğu için çalışkanlığı sebebiyle ülkeye padişah olur. Padişah ve dilencinin yer değiştirmesi mitlerde, dini anlatılarda, masallarda, halk hikâyelerinde ve

³³ Hüseyin Rahmi Gürpınar, a.g.y. s. 24.

melodramlarda da rastlanılan bir temadır. Padişah ile yer değiştiren kişinin dilenci olması aslında dilencinin rol yapma yeteneğine de işaret eder. Aynı zamanda dilenen kişinin şahitlikleri ve yaşam biçimi, dilenci kılığına giren kişi bağlamında; öğretici, ders çıkarılması gereken bir iş olduğunu da gösterir. Padişah açısından dilenci olmak yeni, tecrübe edilmemiş bir şeydir ancak dilenci için, rol yapmayı bilen için, bu zor bir iş değildir. En nihayetinde rollerden bir rol daha oynayacaktır. Bu sebeple olsa gerek bu tür yer değiştirme hikâyelerinde gerçek dilenciden ziyade onun yerine geçen tecrübeleri üzerinde durulmuştur. Dilenci Baba da yaşlılığına rağmen hiç sektirmeden her gün işe gider. *Zengin Olan Dilenci* adlı çocuk kitabında dilenci hem kendine miras kaldığı için hem de çalışkan olduğu için zengin olur. Mezarlık dilencileri ise cenaze gelir gelmez bütün meşguliyetlerini bir kenara bırakarak dilenmeye koşarlar. *Utanmaz Adam*'da talihsizliği sonucunda dilenci olan Kemal öncesinde de başarılı bir ustabaşıyken dilencilikte de çalışkanlığı ve yaptığı akıllıca yatırımlar sayesinde zengin bir işadamı olmayı başarır. Zengin olmasına rağmen kendini gizleyerek dilenmeye devam eder. Hem bir dilenci hem de tanınmış bir milyoner olarak çifte hayata sahiptir. Dilenci kimliğini kimse bilmez, sonradan ilk söyleyeceği kişi dilencilik eğitimi verdiği genç dilenci olacaktır. Yalnızca kılık değiştirdiği gizli bir evi vardır. Gizli bir yeraltı evinde ya da kulübede şehirde yaşayanlara görünmeden, dikkat çekmeden kılık değiştirerek kötülerini avlamaya çıkan süper kahramanlar gibi dilencilerin de bazen gizli evleri, odaları olur. Bu da metinlerde sık rastlanılan bir temadır. Dilencilik ile gizlilik arasında bir bağ kurulur. *Miskinler*

*Tekkesi'*nin dilencisinin işini mahalleli bilmez ve soranlara iş aradığını söyler. Yine mahallesinden bir kadına yolda bir kavga esnasında rastlar, başka bir dilenci kadının kendi yerine oturduğunu söyleyerek onu kovar. Böylece dilenci “onun da şehirdeki işinin gizli dilencilik” olduğunu anlar. Şehir değiştirdiğinde ise kendini ev sahibine ve etrafa sahip olduğu emlakların gelirleriyle geçinen biri olarak tanıtır. Dilenci Baba'nın nerede yaşadığı diğerleri tarafından bilinmez. Hâlbuki o bir apartman sahibidir fakat apartman sakinleri de bunu bilmezler. Apartman sahibi karısı olarak görünür ve dilenci ile karısının zıt imajları vardır, sokakta bile yan yana gelmezler. Dilencinin sokakta ve evde giydiği kıyafetler bambaşkadır. Dilenci Baba apartmanının adını “sadaka” koyar fakat soran insanlara karısı “sadakât” yerine tabelacının yanlışlıkla “sadaka” yazdığını söyler. Dilenciler dilenmeyi sır olarak saklamalarının yanı sıra kendileri de sır verilen kişilerdir. Sanki paradoksal biçimde kendilerine verilen sırlarla birlikte ortadan kaybolacaklardır, dolayısıyla sırların emanet edileceği güvenilir kişiler olarak görülür. Çünkü onların nerede oldukları bilinmez, insanların onlarla kişisel tarihlerinde herhangi bir bağı yoktur. Onlara söylenilen şeyler aslında kimseye söylenmemiş olacaktır.

Dilenciler metinlerde başkalarına faydası dokunan insanlar olarak temsil edilmiştir. *Miskinler Tekkesi'*nin dilencisi biçare kalmış bir kadını evine alır, kendisine terk edilen bir çocuğu bakıp okutur, eskiden arkadaşı memur Talât'a maddi yardımda bulunur ve ona ilk para verişini şöyle anlatır:

“Ufak ufak sinir kahkahaları içinde farkında olmadan paraları yerden kaldırıyor; sıcak bir maddeye elini alıştır-

rır gibi gene bırakıyor; gene alıyor (...) ilk müşterimden aldığım parayı, onu nasıl avucumda oynattığımı görüyor ve insanların bazı anlarda birbirlerine ne kadar benzediklerine hayret ediyorum”³⁴

İçten içe dilencilerde ve dilenciye para verenlerde bu ilişkilerin pek de farklı olmadığını düşünür. Kemal önce genç bir dilenciği meslek konusunda eğitir, sonra dilencilğe son verip zengin bir işadamı olarak yaşamaya karar verdiğinde bu genci yanına kâhya olarak alır. Bir anlamda onun hayatını kurtarır. Karşılaştığı genç bir kızı himayesine alır, bu kızın sonradan kendi kızı olduğunu öğrenecektir. Dilenci Baba sonradan karısı olacak Emine’yi çaresiz bir şekilde sokaklarda kalmışken yanına alır. İlhan’ı annesiz babasız, sokakta aç kalmışken evine alır, hastanede yatan annesine yardım eder, hastaneden çıkınca da bir evi ve işi olmasını sağlar. Rastladığı evsiz aç kalmış göçmeni apartmana kapıcı yapar. Dilencililiğin sokakta yapılmasına karşın bu dilenciler sokaktan insanları alıp onlara bir mekân, iş sağlayarak onları “kurtarırlar”. Dilenci Baba yaşlandığı için bütün gün sokaklarda olmasından kaygılanan ailesine “kurtarma” misyonundan bahseder:

“Ben bu sokakların dilenci babası değil miyim? Ben bu apartmanın arsasını sokaklarda bulmadım mı? Ben Emine’yi dilencilikten kazanmadım mı? Ben İlhan’ı sokakta görmedim mi? Bu sokaklar benim memleketimin sokakları değil mi?”³⁵

Dilenci Baba sokaklarda olmasının, dilencilik yapmasının bir anlamı olduğunu ima eder. Gerçek adı “Abdullah

³⁴ Reşat Nuri Güntekin, a.g.y. s. 157.

³⁵ Kemalettin Tuğcu, a.g.y. s. 70.

Hızır"dır. Abdullah "Allah'ın kulu" anlamına gelen Arapça bir isimdir. Hızır³⁶ ise Ortadoğu mitolojisinde dara düşenin imdadına yetişip; sağlık, bereket getirmesi ve düşkünün, yoksulun muhtaçlığını gidermesiyle maruf bir figürdür. Aslında çok heybetli, güçlü kuvvetli olmasına rağmen insanları sınamak için halk arasında kimlik değiştirerek kimi zaman aciz bir yoksul kimi zaman da dilenci olarak dolaşır. Hızır ile karşılaşıldığında bereketinden nasiplenebilmek için iyi bir insan olmak gerekir. Dilenci Baba da aslında insanların başı sıkıştığı zaman yardımlarına koşan, onlara bir yuva sağlayan Allah'ın kuludur. Dilenci Baba'nın hayatında da karşısına onu ölümlerden kurtaran ya da hapisten çıkartıp memleketine gönderen kimseler çıkmıştır. Dilencilik hikâyelerinde "kader" çok önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Dilenci figürü, kaderin ağlarını ördüğü, mutlaka ders alınması ve ders verilmesi gereken bir hikâyenin ortasına oturtulur. Bütün çocukların korkunç figürü olan Dilenci Baba sonradan İlhan'ı himayesine alır. Apartmanının arsası, dilencinin, arsa sahibinin oğlunu tesadüfen ölümden kurtarması sonucunda ona hediye edilir. Yine bir şekilde denk geldiği müteahhit arsanın yarısı karşılığında apartmanı ücretsiz olarak yapar. *Utanmaz Adam* filminde hikâyeyi tamamen kader yönlendirir. Dilenci tam bir kader kurbanıdır. Projeleri çalınır, oğlu ölür, ailesi terk eder, işini, ailesini kaybeder. Üstüne üstlük hapis de yatar ve sonunda her şeyini kaybetmiş bu adam dilenci olur. Dilencilikten kazandığı paralarla akıllı yatırımlar yaparak milyoner bir iş adamına

³⁶ Emiroğlu, Kudret, (2003), "Hidrellez ve Hızır", *Antropoloji Sözlüğü*, haz. Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları s. 376.

dönüşür. Yıllar sonra dilenirken kızıyla rastlantı sonucu karşılaşır, onun kim olduğunu hiç bilmeden himayesine alır. Kızı projeleri çalan patronun oğluyla tesadüfen tanışıp sevgili olur. Aslında baba kız oldukları yine tesadüfen açığa çıkar. Projelerini çalan patronu filmin sonunda Ahmet Salim tarafından batırılır. Geç de olsa herkes hak ettiği sonu bulur. *Zengin Olan Dilenci* kitabında da benzer bir bedel ödeme teması vardır. Hikâye işyerine gelen dilenciye hor görüp kovan, ona kötü davranan patronu ve onun yerine dilenciye yardım edip bu yüzden patrondan dayak yiyen bir çırağı anlatarak başlar. Yıllar sonra bu dilenciye bir işyeri miras kalır ve o gün kendisi için dayak yiyip işten atılan çocuğu bulup kimliğini afişe etmeden işe alır. Bir zaman sonra eski patron yeni dilenci olarak onların işyerine gelir. Eski dilenci geçmiş günün intikamını almaktansa yardım etmeyi seçerek bir insanlık dersi verir. Tabi tüm bu hikâyelerde “kötülük” kavramının hayati bir önemi vardır. Çünkü kötüler olmaksızın ders alınması ya da ders verilmesi gereken bir mevzu da olmayacaktır. Dolayısıyla kötülük ahlaki bağlamda zorunlu bir kategori olarak belirir. Söz konusu “kötülüğün mecburiyetin”den Alain Badiou de *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine bir Deneme*³⁷ isimli kitabında bahseder. Ona göre insan-hayvan, yani doğa durumunda olan insan, hiçbir değer yargısı içermez, değerlerden bağımsızdır. Dolayısıyla doğa durumunda var olan, menfaatinin peşinden gitme ya da şiddet, dilenci açısından yalan kavramında olduğu gibi bir Kötü'lük sayılamaz. Kötü'lük ancak, özne aracılığıyla kurtarılan, çoklu formda, belirlenemez ve bilinmezler kümesi olan hakikatlerin olası

³⁷ Alain Badiou, (2013), *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine bir Deneme*, İstanbul: Metis Yayınları. s. 64-89.

bir zaruri boyutudur. Yani Kötü'lük ve İyi'lik durumları insanın doğa durumuna değil, özne olan insana aittir ve hakikatin gücünün önlenemez bir neticesidir. Kötü, İyi'nin olağan bir sonucudur. Badiou İyi'liği yaşamın düzensizliğini sürdürmenin temel kuralı olarak görmüştür. "Kötülük" yansımalarını, mevzu bahis ettiğimiz diğer metinlerde de yakalayabiliriz. *Dilenci Baba*'da hemen hemen tüm insanlar "düşene" tekme atma derdindedir ve insanların bu yüzünü ancak düşen biri görebilir. Hayatın bu veçhesini gören insanlar birbirlerini düştükleri zorluklardan kurtarıp bir çeşit dayanışma sergilerler. *Utunmaz Adam*'da katıksız kötü bir patron vardır. Hakkı olmayan projeleri çalarak bir ailenin dağılmasına sebebiyet verir, sonunda da kendisi tüm servetini kaybeder. "Hayatın sillesini yiyen" insan temasının aksine *Hayattan Sahifeler*'in mezarlık dilencisi Hâcer kötü bir karakter olarak lanse edilmiştir. O, kocasını aç bırakarak dilenmeye zorlar, dilendiği insanlara türlü türlü yalanlar söyler ve yakalarından düşmez, kızını sırf maddi durumu iyi diye yaşlı biriyle evlendirmeye çalışır ve kitabın sonunda da kızının yeni doğan gayri meşru çocuğunu hemen oracıkta öldürür. Burada ana karakter olan dilenci Hâcer "vicdansız", "bencil", "kötü" olarak temsil edilmiştir. Câhiz'in *Cimriler Kitabı*'ndaki hikâyelerden birinde dilencilere nefret besleyen zengin bir kişi sevgisizliğini şöyle ifade eder:

"Güçleri yetse, evimi yıkar, hayatımı elimden alırlar. İstediklerini verseydim, ben de çoktan onlar gibiyordum! Sence benim böyle olmamı isteyenlere karşı nefretim daha başka nasıl olsun?"³⁸

³⁸ Câhiz, (2012), *Cimriler Kitabı*, çev. S. Hacıoğlu, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları. s. 153.

Zengin kişi burada dilencileri herkesin hayat kalitesini düşürmeye çalışan art niyetli kişiler olarak görmektir. Çünkü dilenci zengin olacaksa işi gereği diğerlerinden isteyerek zengin olacaktır dolayısıyla onun zenginleşmesi diğerlerinin fakirleşmesi anlamına gelmektedir. Dilencilerin kazandıkları para ile ilişkisi metinlerde önemli bir temadır, “vicdan azabı” ve “içine sindirme” sarmalında devam edip gider. Özellikle *Miskinler Teknesi*’nde dilenci yaptığı işi ve bu yolla kazandığı parayı hep iç konuşmalarla sorgular. Neticesinde de kendini rahatlatacak argümanlar bulur. İlk aldığı sadakasını şöyle anlatır:

“Ben dilenci miydim? Zannetmem. Fakat öyleyse neden avucumu bu kadar çabuk bulmuştu? Çocukken geri ben, onun oyununu oynardım. Fakat ne de olsa bu, bir oyundu. Ya Nur-i İrfan kâtipliğinde yaptıklarım? İyi amma o, başkaları hesabınaydı? Asker dönüşündeki yiyecek dilenciliklerine gelince, onu bir alay aç her bir arada yapmıştık; fırsatını bulsaydık hiç şüphesiz eşkıyalık da edecektik. Ancak, ne olursa olsun bunlar, benim için bir takım talimlerdi; yaradılışım ve bütün hayatım durmadan beni bu akıbete sürüklemişti. Fakat ilk resmi sadaka, ilk resmi müşterimin elinden o gün ilk defa avucuma düşüyordu. O, vermekten; ben, almaktan utanıyor, bir ayıp yapar gibi, o anda birbirimize bakmaktan çekiniyorduk. Dediğim gibi, benim ilk resmi müşterim bu kadındır. İlk sadakası alınan kadın da ilk koynuna girilen kadının gibi unutulmuyor.”³⁹

Dilenci ile sadaka verenin ilişkisi burada sanki iki insan arasındaki özel, romantik bir ilişki olarak tarif edilmiştir. Dilenciye göre her mesleğin başlangıcında zorluk-

³⁹ Reşat Nuri Güntekin, a.g.y. s. 49.

lar vardır fakat insan da her türlü duruma intibak kapasitesine sahiptir. Yine de kendisinde bu işi yapmaktan doğan ve arada kendisini yoklayan bir sızının varlığından muzdariptir, bundan “irkilme” şeklinde bahseder:

“Türlü şatafatlı unvanlar ve vezir tuğları altında dilenciliğin türlü şeklini yapmış muhterem ve mübarek atalarım arasında herhalde bazı soyu bozuklar da olacak ve bunlardan bana sızıntı halinde bir gurur akıp gelmiş bulunacaktır. İnsana secde etmemek için Tanrı’ya başkaldırmış şeytanın melun gururundan bir ufak sızıntı! İşte bu duygu, mesleğimin başlangıcında beni epeyce rahatsız etmiştir. Sonra, zamanla kayboldu; yalnız hiçbir zaman tamamıyla iyi olmayan sıtma gibi arada beni yoklayarak dışlerimi birbirine çarptırdı. Cüzzama tutulduğunu öğrenenler gibi kendimde kendi vücuduma, kendi etime karşı bir tiksinti vardı ve ne yapsam bunu gideremiyordum. İnsan vücudunda kafa gibi, kalp gibi bir sürü nafîle aza sallanıp gezerken katır, sağ elimi kırmıştı. İşe yaraması mümkün tek azam. Bu içeri doğru kıvrılıp büzülmüş kuru parmaklar benim yaptığımdan başka ne yapabilirlerdi? Fakat gel gör ki, kendi kendimle açık bir hesaplaşmaya bir türlü cesaretim yoktu. Bütün ömürlerini ötekini berikini vurmakla geçiren, fakat bir gün bunları ödemek hayalinde oldukları için bir türlü dolandırıcılığı üzerlerine konduramayan kimseler gibi ben de resmi sıfatımı kabullenmiyor, bozgunda yaptığım dilencilik gibi bunun da geçici bir hal olduğunda inat ediyordum (...) Dilencilerin asilzade kısmı (yani cetbecet dilenci olanlar) için mesele yoktur. Onların dilenmesi çiftçi çocuğunun babadan kalma sabanla toprağı sürmesi kadar tabiidir. Fakat ötekiler, yani benim gibi sonradan mesleğe girenler için iş değişiyor.”⁴⁰

⁴⁰ Reşat Nuri Güntekin, a.g.y. s. 66-67.

Şeytanın gururundan pay aldığını düşünen dilenci, tarifi aksine dilenerek insanın önünde baş eğer. Fakat bu da hala şeytani bir baş eğiştir. Çünkü bu baş eğiş bir çeşit taktiktir, şeytani bir taktik. Dilenci kabilesinden olanlarla olmayanların farkına dikkat çeken dilenci, sonradan bu mesleği edinenlerin de bir şekilde gerçekte yüzleşip durumu kabul etmesi gerektiğini söyler. Çünkü ona göre asıl “ahlâsızca” olan şey hem yapıp hem de utanmaktır. Buna rağmen kendi icat ettiği “devlet dairesi dilenciliğini” biraz ahlâsızca bulur. Çünkü sokak dilenciliği gibi değildir. Sokaklarda bir gölge gibi dolaşırken, devlet dairesinde konuşmak gerekir ve konuşan dilenci de yalan söyler. Kendini ilacını alamayan bir hasta gibi göstermek dilenciye rahatsız etse de başka insanların da birbirlerine yalan söylediklerini düşünerek üzerinde durmamaya çalışır. Benzer bir sızıyı Dilenci Baba da yaşar. O kendisine bu duygu bastırıldığında başkalarına iyilik yaparak üstesinden gelmeye çalışır. Bir anlamda sadakanın sadakasını dağıtır. Ayrıca hiçbir yerde tutunamayan bir insanın çaresiz kalarak işe bir şekilde alışacağını söyler ve kazandığı paralar kendince savaşta kaybettiği bacağına hakkıdır. Dilenci Baba’nın karısı başlarda yemek yerken çekinen İlhan’a “Nazlanma öyle oğlum, yetim malı değil bu. Haram para yok içinde”⁴¹ derken bu anlayışı dile getirir. Aslında hiçbir zaman dilenciliği içine sindirmek yoktur, en fazla dilenciliğe alışılır. *Utanmaz Adam*’da henüz babası olduğunu bilmeden karşılaştığı dilenciye Halime “hâlbuki bir dilenci için istemek daha kolaydır. Ömrünüz istemekle geçiyor, yoksa daha alışamadınız mı?” der. Dilenciden “artık alıştım. İnsan ilk dilenmeye başladığı

⁴¹ Kemalettin Tuğcu, a.g.y. s. 16.

zaman istemek için elini uzatırken ne kadar acı çeker bilemezsiniz” cevabını alır. *Hayattan Sahifeler*’in mezarlık dilencilerinde ise böylesi bir sorgulamaya hiç rastlamayız. Tam tersi şekilde temsil edilen bu dilenciler için cenaze adeta “düğünömsü bir şenliktir”.

“(…) dilenci sürüsü sel akar gibi mezarlığa doldu. Körler treni öndeki tek gözün irşadıyla serviler arasında yalpa urarak geliyordu. Ön sırayı kapmak için birbirlerini dirsekleyerek, kakıştıarak büyük bir mâidenin⁴² varmış gibi çukurun etrafını çepeçevre sardılar”⁴³

Mezarlıkta dilenenlerin tek sermayesi haliyle ölen insanlardır. Birilerinin ölmesi onların yaşayabilmesi anlamına gelir. Hâcer oturdukları kahvede iş olmamasından yakınır:

“- Borcum çoğalmış. Fakat havalar böyle iyi gidip de buradan tabut geçmezse galiba açlıktan birer birer hep öleceğiz (...) Allah’tan ümit kesilmez... İşte şimdi bir kismet gönderir...”

(...) Beş sene evvel bir kış İstanbul’a bir paçavra hastalığı yayıldı. Gelin arabaları gibi tabutlar buradan bir bir arkasına geçerci. Hangisine gideceğimizi şaşırırdık...”⁴⁴

Cenazeyi gözü gibi bekleyen bu insanlar için ölü, bir ziyafet, düğün, şenlik gibi bir şeydir. Kavga ederlerken mezarlıktan gelen cenaze haberi ile aynen bir düğün ritüelini yerine getiriyormuş gibi yola koyulurlar:

“Kavga tavsayıverdi. İki kadın karşı karşıya elleri kalçalarında, ağızları havada öyle de kaldılar. Hepsı cenaze gitmek için iktisâsı icap eden dilenci formasını giyin-

⁴² Mâide: Ziyafet

⁴³ Hüseyin Rahmi Gürpınar, a.g.y. s. 51.

⁴⁴ Hüseyin Rahmi Gürpınar, a.g.y s. 21.

meye koştular. Kocakarılar yeşil örtündüler. Değneklerini, su testilerini aldılar. Dilenci erkekler de toplandılar. Hâcer, sokağın bir tarafında kavgayı seyrederken uyuyakalmış olan kocası Dilenci Abdullah'ı bir iki muşta ile uyandırdı. İmamesini sardı. Mektep çocuğu gibi boynuna bir cüz kesesi astı. Eline asasını verdi:

- Kabir başında aşır okurken şaşırma, vallahi bu gece seni aç bırakırım...

Tehdidiyle yola salıverdi. Kadınların çoğu her yeni başka kumaştan dikilmiş cenaze üniformalarını hemen arkalarına geçirdiler. Her kolun başka parçadan yapılması cenazede para dağıtılırken bir elini önünden diğerini de iki kişi aşırı taraftan uzatarak güya her kolu ayrı ayrı kimselere ait imiş gibi tek şahsın tezâ'ufu birkaç defa fazla para alabilmesi içindi... Kiminin elinde testi, kiminde teneke, maşrapa sopa, değnek. Kadın erkek, ihtiyar, genç, çoluk çocuk akın akın yola döküldüler."⁴⁵

Bu mezarlık dilencileri diğer temsillerin ötesinde işlerini şölen edasıyla yaparlar. Fazla ısrar ederler, kendi hayatları hakkında yalan söylerler, dağıtılan sadakadan sürekli almalarına rağmen hiç almadıklarını söylerler, aldıkları paralarla cepleri dolarken aksine elleri hep bomboştur. Geçimlerini sağladıkları bu yolla asla bir sıkıntılar, üstlerine çöken bir duygu durumu yoktur. *Miskinler Tekkesi*'nin dilencisi ise sızısını hafifletmek için zaman zaman dilenciliği diğer mesleklerle karşılaştırır. Zaten saraya yakın ailesini "dilenciliğin türlü şeklini yapmış" insanlar olarak nitelediğinden daha önce bahsetmiştik. Tespiti sadece bununla sınırlı kalmaz; daire dilenciliği yaptığında şahit olduğu vakalara karışan memurları dü-

⁴⁵ Hüseyin Rahmi Gürpınar, a.g.y. s. 49.

şünür, işe geç kalıp ilaç almaya gittiğini söyleyen, tanıdık hekim sayesinde rapor alan çalışanlar ona göre bir nevi dilencilik yapmaktadır. Bu memurlar üstlerine bu şekilde yalan söyleyerek işlerini hallederken bir taraftan her an da hakarete uğrama tehdidi altındadırlar. Dilenci kıyaslama yaparken en azından kendisini çağırıp hakaret eden biri olmadığını düşünür ve mukayeselerine devam eder:

“Sabaha karşı alaca karanlıkta tekrar sokağa çıkmak, tekrar işe gitmek ve üstelik de öteki işin getirdiği paranın dörtte birini bile alamamak! Nedir bunun manası? Nafile gurur; bazılarında kabre kadar devam eden, ya bir kuru hasır üstünde yahut bir darağacında gözlerini yummadan biçarenin yakasını bırakmayan hastalık. Bereket ki bu, bende, dediğim gibi, ara sıra derimi yoklayıp geçen zararsız nöbetlerden ibaret kalmıştır.”⁴⁶

Dilenci yorum yapan kişidir. Dilenme kelimesinin olası farklı manaları birer birer zihninde açılır. Vicdan hesaplaşması esnasında eğer Allah kendinden hesap sorarsa diye düşünen dilencinin cevabı bile hazırdır: “Bu sakat dilenciye gelinceye kadar çalınacak başka kapılar vardır büyük saltanatlım... Önünde kral kıyafetiyle kapıcılar bekleyen kapılar, önünde tüfekli jandarmalar bekleyen kapılar ve daha niceleri, niceleri”⁴⁷. Dilenci kendi işini siyasi ve askeri işlerden çok daha masum görmekte aynı zamanda sakatlığının da bir özü olduğunu düşünmektedir.

Ele aldığımız metinlerde dilenciler; iyi gözlemci, insan sarrafı ve dolayısıyla iyi birer performansçı, çalışkan bir gizli kahraman, vicdan sahibi olan ya da olmayan

⁴⁶ Reşat Nuri Güntekin, a.g.y. s. 70.

⁴⁷ Reşat Nuri Güntekin, a.g.y. s. 123.

insanlar olarak temsil edilirken dilencilik ise sırlara sahip olup ustalık isteyen bir sanat, bir meslek olarak sunulmuştur. Hikâyelerde dilencilik bir “kıssadan hisse”dir, mutlaka kader bağlamında bir kötülük sorunuyla beraber anılır. Peki, metinlerde bu şekilde temsil edilen dilenciye ve dilencilığe bir temsil sistemi olan dilde nasıl bir anlam atfedilmiştir?

DİLENCİ, SÂİL YA DA TESE'ÜL

Dilenme eylemine ve bu eylemi gerçekleştiren kişilere farklı dillerde nasıl bir akıl yürütme ile isim verildiğini ortaya koyabilirsek bu bize kavramsal olarak dilencililiğin ne olduğu konusunda bir fikir sahibi olma imkânı sunar. Konu ile ilgili metinler incelendiğinde eski belgelerde ve yazılarda “dilenci”nin Osmanlıcadaki karşılığı olan *sâil* (سائل) kelimesinin sıklıkla kullanıldığı görülür. *Sâil* kelimesi “s-e-l” (س - ا - ل) kökünden gelip soran, saldıran, akan, akıcı ve dilenci anlamlarına gelmektedir.⁴⁸ Kelimenin çoğulu “*seele*”dir. *Suâl* (سؤال), *mes’ele* (مسألة), *tese’ül* (تسأل), *mütesevvil* (مُتَسَوِّل) de yine aynı kökten türetilen, dilenmek ve dilenci mânâsında kullanılan kelimelerdir. Sıkıntı çekmek çaba sarf etmek, sertleşmek, katılaştırmak ve bir işe girip sonunu getiremeyen kişi anlamlarına gelen yine Arapça *ekdâ* (أَقْضَى) ve *kedâ* (قَضَى) kelimesinden türetilen *mükdî* (مَقْضَى), *mükeddî* (مَقْضَى), *kidye* (قَضِيَّة) ve *tekdîe* (تَقْضَى) kelimeleri de dilenci anlamında kullanılır.⁴⁹ Keza fayda uman, menfaat uman anlamında *müstecdi* (مُسْتَجْدِي), verilmesini isteyen, bağış isteyen anlamında *müstatî* (مُسْتَعْتِي), sivriltmek, keskinleştirmek anlamlarına gelen *şehhâz* (شَحَّاذ) da dilenciler için kullanılan kelimelerdendir. Ayrıca dilenmek kelimesinin Osmanlıcadaki karşılığı

⁴⁸ Ferit Devellioğlu, (1970), “sâil”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* kitabı içinde; Ankara: Doğu Matbaası, s. 1096.

⁴⁹ Muammer Sarıkaya, (2008), “Abbâsiler Dönemi Arap Edebiyatında Dilencilik ve Dilenci Şairler”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, s. 493.

cerre gitmek, cerre çıkmak'tır. Osmanlı'da dilencilere dilenebilmeleri için verilen izin belgelerine de *cerr kâğıdı* denilmiştir. *Cerr*'in (جَر) kelime anlamı ise, kendine doğru çekmek, sürüklemek, cezb, para, eşya çekmektir.⁵⁰ Günümüz Türkçesinde kullanılan "dilenci" kelimesini ise şöyle çözümleyebiliriz: *dil*'den dile getirilen, istenen anlamında *dilek*, fiil hali olan *dilemek, dilemek*'ten acındırarak dileyen kişi anlamında *dilenmek*, dilenen kişi anlamında ise *dilenci*.

İngilizce yalvarmak, iyilik istemek, dilenmek anlamına gelen *beg* kelimesinin eşanlamlılarına baktığımızda; birini ikna etmek için harcanan çaba, ısrar etmek anlamına gelen *entreat*, çok büyük bir heveslilikle, yana yakıla istemek anlamına gelen *beseech*, ihtiyaç üzerine acele olarak istemek ve sormak anlamında *implore*, duacı olmak, senin adına dua etmeyi önermek anlamında *supplicate* kelimeleri olduğunu görürüz.⁵¹ Dilenci kelimesinin İngilizcesi ise *beggar*'dır. *Beggar*, 13. yüzyıl başlarında Kuzey Batı Avrupa'nın kıyı kesimlerinde ortaya çıkmış, dilencilikle geçen tarikatın ismi olan *Beghard*'tan İngilizceye geçmiştir.⁵²

Hintçede dilenmek anlamına gelen *bhiksh* (भिक्ष), kökünden türetilen *bhikhārī* (भिक्षारी), *bhikhamgā* (भिक्षमंगा), *bhikshuk* (भिक्षुक) kelimeleri dilencinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Dilenerek geçimini sağlayan Budist rahip-

⁵⁰ Ferit Devellioğlu, (1970), "cerr", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* kitabı içinde; Ankara: Doğu Matbaası, s. 166.

⁵¹ Neilson, William Allan, (1959), *Merriam-Webster's New Collegiate Dictionary*. Springfield, MA: Merriam-Webster's.

⁵² Murray, James Augustus Henry, Sir, (1933), *The Oxford English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.

ler için de dilenmek kökünden Sanskritçede *Bhikshu* (भिक्षु) ve Pali Dilinde *Bhikku* (भिककु) kullanılmaktadır.

Modern Yunancada sormak anlamına gelen *zitó* (ζητώ) fiilinden türetilen *zitiános* (ζητιάνος) kelimesi de dilenci yerine kullanılmaktadır. Antik Yunancada dilenci için eğilmek, diz çökmek anlamına gelen *ptóssō* (πτώσσω) fiilinden türetilen *ptochós* (πτωχός) kelimesi kullanılmaktaydı, fakat zaman içinde *ptochós* sadece dilenciler için değil genel olarak fakirler için kullanılan bir kelime haline dönüşmüştür.

Bu etimolojik iz sürmeden hareketle dilencilige nasıl bir anlam yüklendiği konusunda bazı çıkarımlar yapabiliriz. İngilizcede “dilenme” ve “dilenci” kelimelerinin anlamı iki yerden kurulur; birincisi Arapçada ve Osmanlıcadaki gibi istemek üzerinden kurulan, ikincisi ise Hintçedeki gibi dinî bağlantıyla kurulan anlamdır. Hintçede Budist rahiplere “dilenmek” kelimesinden türetilmiş isim verilmesi ve bunun tersi olarak İngilizceye “dilenci” kelimesinin dinî bir tarikatın adından geçmesi ilginç bir bağlantıdır. Yunancada da yine soran, eğilerek isteyen şeklinde ad konulması ortak bir anlama işaret etmektedir. Dilenci isteyen kişidir, *Sâil* kelimesinin ima ettiği gibi saldıracak isteyendir, ısrar eder, sorar, sürekli ister. Hatırlarsak *Makamat*'ta “istemekten sakın usanma, sırtarmaktan sakın vazgeçme”⁵³ öğüdü veriliyordu. Yine *Sâil* kelimesinin anlamından hareketle dilencilğin belirli bir biçimi olmadığını söyleyebiliriz. Dilencilik akıcıdır ve dilenciler her şekle girer, dilenirken sabit durmak yoktur, şehrin bir ucundan diğer ucuna akarlar. Bazen bu iş için şehirlerarası hatta ve hatta kıtalararası yollar bile aşarlar.

⁵³ Harirî, a.g.y. s. 417

Osmanlı'dan Avrupa ve Amerika'ya göç eden Marûni dilenciler bu konuda tarihten iyi bir örnektir.⁵⁴ Dilenciler için hareket tam manasıyla berekettir.

Mekânı olmayan bu meslek için kullanılan *Cerr* kelimesi cezb anlamındadır; yani dilenciler vicdanları celbeden kişilerdir. İlâhiyatçı Celal Yeniçeri dilenciliği İslâmiyet'in çalışmaya dair ilkelerini göz önünde bulundurarak yorumladığı çalışmasında İmam Gazali'nin "Gaspçı insanın sırtına, azalarına vurup alır, oysa dilenci kendini acındırma yolu ile insanı kalbinden döverek o malı öyle almış olur"⁵⁵ değerlendirmesini aktarmaktadır. Gazali'nin yorumunun ışığında yukarıda bahsi geçtiği gibi dilenci için kullanılan sert kaya anlamına da gelen kelimeler olarak *mükdî*, *mükeddî*, *kidyê* ve *tekdiê*, bir taraftan çalışmak için hareket edilmeyen bir durağanlığa, kimseye hayrı dokunmayan bir insanlık durumuna atıfta bulunuyor, bir taraftan da "sert kaya" anlamını "acındırma yoluyla insanın kalbini döven" dilencinin vicdanını temsil ediyor şeklinde yorumlayabiliriz.

Dilenci ve dilencilik için kullanılan bu kelimelerin anlamlarına şöyle bir baktığımızda genelde dilenciliğin toplumda olumsuzluk atfedilen anlamlar ifade ettiğini söyleyebiliriz.

⁵⁴ Süleyman Uygun, (2011), "Denizaşırı Dilenciliğe Bir Örnek: Marûni Dilenciler", OTAM: 30, s. 189-212

⁵⁵ Celal Yeniçeri, (2008), "İslam Öğretisinde Çalışıp Kazanma/Kesb İlkesi ve Emeksiz Kazanç Peşine Düşme Olarak Dilencilik ve Benzerlerine Bakış", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, s. 277.

**CEZALANDIRMA YAHUT MÜKÂFATLANDIRMA:
YOKSULLUK, DİLENCİLİK VE İNANÇ**

İnanç ile dilencilik arasındaki bağlantının, dilencilik pratiği üzerinde zaman ve mekân üstü bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu bölümdeki okuma ilk bakışta sadece kitabî gibi dursa da, aslında burada sözü edilenler, günümüz dilenciliğinin dahi icrasını elverişli kılan varlık alanlarını gösteriyor ve dilencilğe karşı takınılan tavırları bütünüyle içeriyor. Aslında inanç - dilencilik ilişkisi pratikle görüldüğünden çok daha fazla ilgilidir. İnanç, bir taraftan “doğru” dilenciliğin nasıl icra edilmesi gerektiğine dair temayülleri barındıran bir mahreçken diğer taraftan dilenciye bakan için de hangi koşullarda durumu nasıl algılayacağı ve buna karşı nasıl tavır geliştireceği hususunda bir referans noktasıdır. Bahsi geçen iki tarafı da inşa ederek bir ilişki biçimi tahayyül eder. Bu ilişkinin neleri korumak suretiyle kurulacağını da gözeterek çift yönlü bir davranışlar manzumesi oluşturur. Tam da bu yönüyle inanç, dilencilik pratiğinde görüldüğünden çok daha fazla belirleyicidir. Dolayısıyla da dinler, inanç, yoksulluk ve dilencilik arasındaki münasebeti anlayarak bağları ortaya koyabilmek ve bunun üzerinden performansları anlamlandırarak bir çözümlemeye gitmek bu çalışma için elzemdır. Sonuçta dilenci deyince akla ilk gelen imgelerden biri “Allah rızası için” diyerek para isteyen bir kişi olacaktır.

Her ne kadar toplum tarafından hoş karşılanmasa da dilenciliğin dinlerde, genellikle de dinlerin bazı mistik

yorumlarında kendine ayrıcalıklı bir yer bulduğu görülür. Tektanrılı dinlere bu bağlamda bakarken Museviliğin ve Hristiyanlığın kurucu metinleri olarak Eski ve Yeni Ahit⁵⁶ incelendiğinde karşımıza net bir manzara çıkmaz. Tanrının iyi ve kötü insanlarla kurduğu ilişkiyi konu edinen Eski Ahit kitaplarından Mezmurlar'ın 37. Babında; “doğru” kişilerin bir gün düşse bile yıkılmayacakları ve ekmek dilenmeyecekleri, çünkü Tanrının o kişileri dilenme durumuna düşürmeden mutlaka yardım edeceği yazar. Yine Mezmurlar'ın 109. Babında iftira atan kötü kişiler için “Çocukları avare gezip dilensin, yıkık evlerinden uzakta yiyecek arasın!”⁵⁷ şeklinde dilenci olmayı beddua haline getiren bir kullanım da mevcuttur. Buradan hareketle Eski Ahit'te dilencilik daha çok cezalandırma gibi görülüyor olsa da bir taraftan da Yeşaya kitabının 58. Babında⁵⁸ Tanrının insanlardan isteğinin; açları doyurmak, evsizleri eve almak, çıplakları giydirmek olduğu ve insanlar bunları yaptıkları takdirde Tanrının onların yardım çağrılarına bigâne kalmayacağı söylenir. Bu anlayış “Yoksulun feryadına kulağını tıkayanın feryadına yanıt verilmeyecektir”⁵⁹ sözü ile de bariz şekilde ortaya koyulmuştur.

Yeni Ahit'te zenginliği hor görüp fakirliği kutsayan temayül adeta mülkiyete karşı olumsuz bir tavrın yansıması gibidir. İncil'de⁶⁰ mal mülk sahiplerinin ebedi haya-

⁵⁶ “Eski Ahit” Hristiyanların Tanah'a verdiği isimdir. Burada “Eski Ahit” ve “Yeni Ahit” isimlerinin kullanılmasının sebebi bir geleneği sahiplenmek değildir. Ana metin olarak *Kitab-ı Mukkaddes* takip edildiği için onun terminolojisi kullanılmıştır.

⁵⁷ Mezmurlar 109: 10

⁵⁸ Yeşaya 58: 7-9

⁵⁹ Süleyman'ın Özdeyişleri 21: 13

⁶⁰ Markos 10: 17-31

ta kavuşmak için sadece Tanrının buyruklarını yerine getirmeleri İsa tarafından yetersiz bulunmuş ve zenginlerin mallarını satıp yoksullara dağıtması öğütlenmiştir. Yine aynı bap içinde İsa'nın "Devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Tanrı Egemenliği'ne girmesinden daha kolaydır"⁶¹ dediğinden bahsedilir ki bu da İsa ve takipçilerinin zenginliğe karşı biraz önce ifade edilen tutumunu teyit eder mahiyettedir. Çalışamayacak durumda olan insanın muhtaçlığı sebebiyle bir şeyler istemesi, dolayısıyla da dilencilik yapması yoksulluğun bir çeşidi olarak görülmüş ve tabiri caizse methiyelerle karşılanmıştır. Dilenciligi muhtaçlık bağlamında ele alan İncil'de âmâ bir dilenci ile karşılaştığında İsa'nın yaptığı yorum dikkat çekicidir. Hikâyeye göre bu karşılaşmada öğrencileri İsa'ya adamın doğuştan kör olmasının kimin günahı olduğunu sorarlar. Bunun üzerine İsa "Ne kendisi, ne de annesi babası günah işledi. Tanrı'nın işleri onun yaşamında görülsün diye kör doğdu. Beni gönderenin işlerini gündüzken yapmalıyız. Gece geliyor o zaman kimse çalışamaz. Dünyada olduğum sürece dünyanın ışığı Ben'im"⁶² cevabını verir. İsa, adamın gözlerine o anda yaptığı çamuru sürerek âmâ dilencinin görmesini sağlayacaktır. Bu anlatıda körlük ve dilencilğin Tanrının insanlara İsa tarafından gönderdiği bir işaret olarak yorumlanması dikkate değerdir. Kör doğan bu adam daima karanlıkta yaşadığı için çalışamaz ve çalışmadığı için de dilencilik yapmak durumunda kalır. Anlatıya göre Tanrı bu durum üzerinden gündüzleri çalışılması hususunda insanlara mesaj vermektedir. Yeni Ahit'te anlatılan bir baş-

⁶¹ Markos 10: 25

⁶² Yuhanna 9: 3-5

ka hikâyeye göre⁶³ havarilerden Petrus ve Yuhanna tapınağa giderken yolda kötürüm bir dilenci ile karşılaşır. Dilenci onlardan ısrarla sadaka ister. Bunun üzerine Petrus dilenciye kendisinde altın ya da gümüş olmadığını ama var olan neyse paylaşacağını söyler. Sadakayı verirken de İsa adına verir ve adamın yürümesini diler. Dilenci elinden tutup kaldırdığında adamın ayakları iyileşmiştir. Dilenci adam da onlarla birlikte tapınağa dua etmeye gider. Bu hikâyede de yine muhtaç olmaya bağlanan bir dilencilik söz konusudur. Ayrıca havarilerin davranışları tam da İncil’de bahsedilen “neyin varsa yoksulla paylaş” öğretilisine uymaktadır. Burada dilenci de havari de doğru davranan ve doğru yolla isteyen kişiler oldukları için Tanrı onların dileklerini yerine getirmiştir. Yine İncil içerisinde bir dilenci ve zengin adamın hikâyesi anlatılır.⁶⁴ Hikâyede lüks içinde yaşayan bir adam ve onun sofrasındaki artıklarla beslenen bir dilenci vardır. Vücutu yaralarla kaplı bu dilenci ölünce İbrahim’in yanına götürülürken, zengin adam öldüğünde azap içinde kalır. Zengin adam dilenciye kendisine biraz su vermesi için çağırdığında İbrahim zengin adama hayatı boyunca iyi yaşadığını, fakat dilencinin hayatı boyunca eziyet çektiğini hatırlatarak dilencinin artık o dünyada rahat edeceğini, kendisinin ise acı çekeceğini söyler. Burada öte dünya ve bu dünya ile acı ve mutluluk arasında zıt bir ilişki kurulmuştur. Bu anlayışa göre herkesin acıyı ve mutluluğu, cefayı ve sefayı yaşaması gerekir. İnsan bu dünyada bu durumlardan ve duygulardan hangisini yaşıyorsa zıttını öte dünyada yaşayacaktır. Dinî inançlara göre bu

⁶³ Elçilerin İşleri 3: 1-10

⁶⁴ Luka 16: 20-31

dünya bir yanılısma, ölümden sonraki dünya ise gerçek olarak kabul edildiği için bu anlatıyı bir anlamda Hristiyanlığın dilenciliğe övgüsü olarak kabul edebiliriz. Yeni Ahit'te dilencilerin geçtiği bütün hikâyelerde dilenme eylemi bir "kusur" üzerinden ve dolayısıyla da muhtaçlık bağlamında tanımlanmıştır. Tıpkı diğerlerinde olduğu gibi bu hikâyede de yine "kusurlu" –yaralı- birinin dilendiğini görürüz. Kurucu metinlerde durum böyleyken Hristiyanlık tarihi içinde farklı yaklaşımlar da bulunmaktadır.

Hristiyanlığın ana mezheplerinden biri olan Protestanlık'ta çalışmak bir ibadettir. Bu inanışa göre bütün insanlar "ilk günah"la doğmuşlardır ve her ne yaparlarsa yapsınlar bundan kurtulamayacaklardır. Bu durumda selamete ermek için şans yaratabilecek tek şey çalışmaktır. Az tüketerek, Tanrının şanını arttırmak için çok çalışmak bu mezhebin "ahlâkını"⁶⁵ oluşturmaktadır. Protestanlık fakirliği yüceltmez, tam tersi fakirlik Tanrının memnuniyetsizliğinin bir işareti olarak vardır ve dolayısıyla bir ceza sayılır. Protestanlıkla birlikte madde ve maddiyatın dinen mahkûm edilip sefaletin kutsallaştırıldığı bir anlayıştan, zenginliği kutsallaştırıp sefaleti ceza gibi telakki eden bir ahlaki anlayışa doğru kayış söz konusudur.⁶⁶ Foucault *Deliliğin Tarihi* eserinde⁶⁷ Protestan reformasyonla birlikte hayır işlerinin laikleştikinden bahsetmektedir. Yoksullar artık dinsel kutsiyetini kaybetmiş bir kesim olarak toplumsal düzensizliğin kurbanı olarak

⁶⁵ Max Weber, (2008), *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Z. Gürata, Ankara: Ayraç Yayınevi.

⁶⁶ Michel Foucault, (2006), *Deliliğin Tarihi*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi, s. 104.

⁶⁷ Foucault, a.g.y. s.103.

görürlürler. Devletin toplum karşısındaki sorumluluğunu temsil eden kurumlar aracılığı ile yoksullara yapılan yardımlar da düzeni korumaya yöneliktir. Bu durumda yardım, sefaleti ortadan kaldırmak için yapılmaktadır. Yardım işlerinin devlet eline alınmasıyla birlikte “Tanrı artık paçavralar içinde gizlenmemektedir”⁶⁸. Çalışmayı bu kadar yücelten, hayır işlerini reddeden bir inanışta dilenciliğin yeri olmadığı açıktır. Yukarıda belirtilen anlayışın tersine Hristiyanlıkta dünyevî hayatı yok sayarak çalışmaktan uzaklaşan bir inanış da mevcuttur. Tanrı ile aracısız bir ilişki vasıtasıyla bütünleşmek için münzevi bir yaşam süren Hristiyan keşişler gezerek ve dilenerek geçimlerini sağlamışlardır. Orta Çağ’da manastır tarikatları ile birlikte dilenci tarikatları da ortaya çıkmıştır.⁶⁹

Keşişlik salt Hristiyanlıkla sınırlı olmayıp Hindu ve Budist din adamlarında da karşımıza çıkar. Buda insanlara iyi gelmediğini düşündüğü için zenginliği reddetmiş, eşitliği yoksullukta görmüştür. Ona göre⁷⁰ çalışmak mülkiyeti, mülkiyet ise beraberinde acıyı getirmektedir. Bunun için Budizm’de çalışmak yoktur ve Buda’yı takip edenler de sarı elbiseler giyip dilenci rahipler -Bhikshu ya da Bhikku- olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Dünyada mutlu olmanın ve iç huzuru sağlamanın yollarını gösteren Budizm’in dört gerçeğinden biri *Dukka*’dır. *Dukka*, “acı, keder, ıstırap” anlamına gelir.⁷¹ Dolayısıyla keşişlerin münzevi ve zühdi yaşamı içinde dilencilik önemli bir yer tutmaktadır.

⁶⁸ Foucault, a.g.y. s.109.

⁶⁹ Linda Woodhead, (2006), *Hristiyanlık*, çev. Sevda Çalışkan, Ankara: Dost Kitabevi, s. 109.

⁷⁰ Korhan Kaya, (1999), *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, Ankara: İmge Kitabevi, s. 22.

⁷¹ Kaya, a.g.y. s. 22.

Dilenciliğin İslâmiyet'te de yeri vardır. Kur'an ve hadisler gibi İslâmiyet'in kurucu metinlerinde dilencilere nasıl muamele edilmesi gerektiği özellikle belirtilmiştir. Yani dilencilik önemsenmiş, yoksulluk içinde değerlendirilmemiş, doğrudan ayrı bir kelime ile ifade edilmiştir. Bu metinler her ne kadar genel olarak dilenciliği kınasa da bazı Müslüman tarikat üyeleri de dinî hayat görüşleri sebebiyle dilenmektedirler. Dilenciliği ve tasavvufu birbirine bağlayan bir felsefe vardır.

Çalışmanın çoğunluğun Müslüman olduğu bir ülkede yapılmış olması nedeniyle buradaki algıyı ve tavrı daha iyi anlayabilmek ve dilencilerin neden "Allah rızası için" dilendiklerini anlamlandırabilmek için özellikle İslamiyet'in dilencilikle ilgili bakışını detaylı olarak ele almak gerekiyor.

**İSLÂMİYET İÇERİSİNDE İKİ FARKLI GELENEK:
ORTODOKS VE HETERODOKS YAKLAŞIMDA
DİLENCİLİĞİN MAHİYETİ**

Ahmet Yaşar Ocak'ın *Türk Sûfilğine Bakışlar* isimli kitabında İslâmiyet ile Müslümanlık arasında yaptığı ayırma göre İslâm, direkt olarak Kur'an'a bağlı olan ve Muhammed tarafından insanlığa anlatılan dindir. İslâmiyet, Kur'an'ın ve Muhammed'in anlattıklarından hareketle dinin yaşanılan biçimidir, pratiğe geçirilmesidir. Müslümanlık ise İslâmiyet'in zaman ve mekân içerisinde eski kültürlerle de harmanlanan yeni uygulamalar ve düşünme biçimleridir. Buna göre İslâm'ın sosyal yaşantıda iki sureti vardır. Biri sosyal bilimcilerin "yüksek İslâm" dedikleri Sunnîliğe dayanan, İslâm'ı kitaba bağlı kalarak yaşayan, kültür ve sanat üretmiş "şehirli İslâm", diğeri ise sosyal bilimcilerin "popüler İslâm" dedikleri, Sunnîlik dışı bir yoruma dayanan, kırsal kökenli ve göçebe halk kültürüne dayanan, mitolojik inançlarla ve İslâm öncesi inanışlarla harmanlanmış "halk İslâmı"dır.⁷² "Yüksek İslâm" İslâmiyet için resmi yorumun belirlediği doğru inanç anlamına gelir. Yani Ortodoks İslâm demektir. Ortodoks kelimesi kökeni itibariyle Yunanca *orthos* (doğru) ve *doxa* (düşünce, inanç) sözcüklerinin birleşiminden

⁷² Ahmet Yaşar Ocak, (1999), *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 15-16.

meydana gelir.⁷³ Dolayısıyla “heterodoks” terimi de “ortodoksi”den, “doğru düşünce”den sapmayı ifade eden bir terim olarak kullanılır. Bu durumda Sunnîlik dışında kalan “halk İslâmı” da heterodoks İslâm olarak nitelendirilmektedir.

İslâmiyet’teki Ortodoks-Heterodoks ayrımını anlamak, İslâmiyet’te dilenciliği kavramak için yol gösterici olacaktır. Çünkü bahsi geçen iki geleneğin dilenciliğe yaklaşımları ve dilenciliği anlamlandırmaları farklıdır.

⁷³ Süreyya Su, (2003), “Ortodoksi-Heterodoksi”, *Antropoloji Sözlüğü*, haz. Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları s. 646.

İSLÂMİYET'İN KURUCU METİNLERİNDE DİLENCİLİK

İslâm dini birey-birey ve birey-toplum ilişkisini düzenleme iddiasına ilaveten kendisini siyasî ve hukukî düzenleyici olarak da ortaya koyar. Dolayısıyla Kur'an gündelik yaşamı da düzenlemeyi içeren bir "ayrıntılar" kitabıdır ve iddiası gereği birey-toplum arasındaki ilişkilerle ilgilenir. Kur'an müminin, neyi nasıl yapması gerektiğini, nelere yönelmeye, nelerden imtina etmeye ihtiyacı olduğunu gösteren bir yol gösterici niteliğindedir. Kur'an'ın verili durumda bir cevap üretmediği hâllerde, devreye hadisler girer. Hadisler Kur'an'ı açıklamak için peygamberin söylediği sözleri ve onun amellerini kapsar. Kur'an'ı daha iyi yorumlamaya yardım eden hadisler bir taraftan da Kur'an'da yer verilmeyen detayları içerir. İslam hukuku -fıkıh- çoğunlukla hadislerle dayanır.⁷⁴ Gündelik hayatta karşılaşılan pek çok sorun hadislerde verilen bilgilerle açıklığa kavuşur. Gündelik hayatın bir vechesini konu edinmiş olan çalışmanın bu bölümünde kaynak olarak Kur'an'dan, hadislerden ve Kur'an ayetlerini anlaşılır kılmak için hadisleri, tarihî olayları kelimelelerin muhtemel farklı anlamlarını ve Kur'an'ın diğer bölümleriyle olan bağlantılarını da içine katarak izah eden iki tefsirden yararlanılmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır ve Muhammed Esed tefsirlerinin tercih edilme sebebi ise

⁷⁴ M. Kandemir Yaşar, (1997), " Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 15, s. 27-64.

güvenilir kabul edilmeleridir. Burada yapacağımız şey İslâm'ın kurucu metinleri olarak kabul edilen Kur'an ve hadislerin dilenciliği nasıl gördüklerini tefsir metinlerinden de yararlanarak aktarmak olacaktır.

Kur'an'da yetimlere, yoksullara iyilik ve güzellikle davranmayı öğütleyen ayetler mevcuttur. Sadece bir davranış kalıbı öğütlemekle yetinmeyen Kur'an farz olarak ortaya koyduğu zekât müessesisiyle de bunu bir malî zorunluluk haline getirmiştir. İslâmiyet'e göre fakirlik düzen bozucu bir hâldir ve bunu önlemek için de zorunlu olan ve olmayan tedbirler vardır. İslamiyet'te malları Allah yolunda infâk etme emrolunmuştur -zaman zaman da bu tavsiye niteliğindedir-. İnfâk⁷⁵, "tükenmek, tamamlanmak, son bulmak" anlamlarına gelen *nefk* kökünden türetilmiş "bitirmek, yok etmek; yoksul düşmek" mânâsına gelen bir kelime olmakla birlikte dinî bir terim olarak "Allah'ın hoşnutluğunu elde etmek amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması" demektir. Bu anlamda *infâk* dinen zorunlu ve zorunlu olmayan her türden yardımı içerir. Mecburî kategorisine girmeyen bir yardım olan sadaka da yine muhtaç kişilere Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için verilen parayı ya da malı ifade eder.⁷⁶ Kur'an'a göre aslında tek zenginlik sahibi Allah'tır; onun karşısında bütün kullar fakir ve acizdir. Fakat Allah sınama amacıyla zengin kıldıklarından bu varlığı paylaşarak bedelini ödemesini ister. Sadaka, insanların mallarından, mülklerinden, gelirlerinden Allah'ın payı olarak ayırmak durumunda oldukları bedeldir. Bu

⁷⁵ Mustafa Çağrı, (2000), "İnfâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 22, s.289.

⁷⁶ Ali Duman, (2008), "Sadaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 35, s.383.

paylaşım insanı ya da malı yüceltme temelinde değil Allah'ı yüceltme anlayışıyla yapılmalıdır. Bu sebeple mallar Allah yolunda infâk edilir. Bakara Suresi'nde kimlere infâk edilmesi gerektiği şöyle anlatılır:

“Erginlik, yüzlerinizi bir doğu bir batı tarafına çevirmeniz değildir. Ancak eren Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman edip yakınlığı olanlara, öksüzlere, çaresizlere, yolda kalmışa, dilenenlere ve esirler uğrunda seve seve mal veren, hem namazı kılan, hem zekâtı veren, sözleştikleri vakit sözlerini yerine getiren, hele sıkıntı ve hastalık durumlarında ve savaşın kızıştığı anda sabır gösterenlerdir. İşte bunlardır doğru olanlar ve bunlardır Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar.”⁷⁷

Bu ayet bir müminin malını kimlere harcayacağını ve nasıl davranması gerektiğini söyleyerek dinen “doğru” birinin portresini çizer. Namazını kılan, duasını eden iyi mümin olan kişi mallarında, hem isteyen hem de mahcubiyet içinde olup isteyemeyen yoksullar için hak olduğunu teslim eder ve infâka yönelir. Elmalılı Hamdi Yazır'ın sadakayı anlattığı tefsirinde⁷⁸; mülkün esasen Allah'ın olmasından hareketle maddî bakımdan dezavantajlı grup ve kişilerin de bu malların üzerinde hakkı olduğunu söyleyerek, neticede bütün hak Allaha ait olduğu için ne fakirin bunu istemeye hakkı olduğunu, ne de zenginin bu mal üzerinden fakire hükmetmeye ya da minnet yüklemeye hakkı olduğunu belirtmiştir. Yine Bakara Suresi'ne göre bakmakla yükümlü olunanların nafakası ayrıldıktan

⁷⁷ Bakara:177

⁷⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım: İstanbul, içerisinde Cüz:10 Tevbe:60 s.368

sonra geri kalanı ana-baba, yakın akrabalar, yoksullar, çaresizler ve yolda kalmışlar için infâk edilmelidir.⁷⁹

Kur'an'da geçen malların bölüşümüyle ilgili bir tartışma da dilencilikle bağlantılıdır. Geçimini temin ettikten sonra kalan malın infâk edilmesi gerektiği söylenirken Isra suresi 26. Ayet "Akrabaya hakkını ver; yoksula, yolda kalmış olana da; bununla beraber saçıp savurma!" diyerek bu infâkın herkese değil sadece muhtaç kişilere yönelik olmasına işaret etmektedir. Kur'an'da infâk edilecek mallar için, mal sahibinin yoksulu gidip bulması istenmektedir. Çünkü gerçek yoksul onurludur; kimseden bir şey isteyemez. Arsızlık ve hayâsızlık onlara göre değildir bu yüzden de insanlar onların yoksul olduğunu bilemezler. Onun için bu kişiler itina ile araştırılmalıdır. Kur'an'da isteyen yoksul ve istemeyen yoksul arasında bir ahlâkî fark mevcuttur. İstemeyen yoksul iyi, isteyen ise kötü addedilmiştir.

Nisa Suresi 38. Ayet de "Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını insanlara gösteriş için sarf ederler. Kime de şeytan arkadaş olursa, artık o ne kötü arkadaşır" derken özellikle böbürlenme konusunda uyarıda bulunur ve gösteriş olsun diye mal dağıtmanın şeytanî bir hareket olduğunu söyler. Yine aynı sure 36. Ayette "Allah'a ibadet edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Sonra babaya, anaya, akrabanıza, öksüzlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, arkadaşa, yolda kalmışa ve ellerinizdeki köle ve cariyelere iyilik edin. Allah, kurumlu, ögüngen olanların hiçbirini sevmez." diyerek maliyla böbürlenene insanın Allah'ın hoşnutluğunu kazanamayacağını da belirtir.

⁷⁹ Bakara: 215-219

Malın bir insanın eliyle bölüştürülmesi ilişkilerin sınırlarını çizmek açısından sıkıntılıdır. Bu konuda şöyle bir ayet bulunmaktadır:

“Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimlerini aralarında Biz taksim ettik. Bir kısmını diğzerinin üstüne çıkardık ki derecelerle bazısı bazısını tutsun çalıştırsın. Rabbinin rahmeti ise onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.”⁸⁰

Zenginlik ve fakirlik Kur'an'a göre Allah'ın bir takdridir. Zümer Suresi 52. Ayet “Hâlâ Allah'ın rızkı dilediğine açtığını ve kısıtığını bilmediler mi? Şüphesiz ki bunda, iman edecek bir topluluk için birçok ibretler vardır” derken Allah'ın dilediğinin mallarını arttırmakta, dilediğinininkini azaltmakta olduğuna dikkat çekmektedir. “Allah'ın dilediğine rızkı hem serip hem sıkıttığını görmediler mi! Şüphesiz bunda iman edecek bir kavim için ayetler vardır” diyen Rum Suresi 37. ayete göre Allah neyin gerekli ve iyi olduğunu bilmekte, buna göre dilediğine bol dilediğine kısıtlı vermektedir. Dolayısıyla fakirlikte de bir hikmet vardır. Kur'an'da boş yere yemin etmek, oruç tutmamak ya da bozmak gibi günah sayılan şeylerin kefareti hep yoksullara yardım etmektir. Bu durumda fakirler sanki toplumdaki mevcudiyeti zarurî bir kesim gibidir. Doyurulması gereken yoksullar olmadıkça insanlar nasıl iyi birer mümin olabilir?

Tam bu noktada Tevbe suresi 103. ayet sadakayı alana da bir öğüt verir: “Bunların mallarından bir sadaka al ki, onunla kendilerini hem temizler, hem de arındırırsın. Bir de haklarında dua ediver. Çünkü senin duan onların kalplerini yatıştırır. Allah işitendir, bilendir” der. Mu-

⁸⁰ Zuhurf: 32

hammed Esed'in tefsirine göre buradaki "sadaka" arındırıcı yükümlülükleri ifade etmektedir. Riyakâr insanlardan zekât kabul edilmediğini belirten Esed ancak tövbe ve pişmanlığını dile getirenlerden kabul edilebileceğini söylemektedir. Bu tefsirde de belirtildiği üzere Tevbe suresi 104. ayet "Bilmediler mi ki, ancak Allah kullarının tevbesini kabul eder ve sadakalarını da alır. Ve gerçekten Allah'tır tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhamet eden" derken herkesin zekât ve sadaka veremeyeceğini anlatır. "Verme" ancak insanlara karşı belirli yükümlülükleri yerine getiren kişiler tarafından ifa edilebilecek bir ameldir. Buradan hareketle bu sadakanın kabul edilmesi aynı zamanda sadaka alan kişiyi de yücelten bir konuma sokar. Sadakasının kabulü kişinin tövbesini ettiği an olmaktadır. Kişi artık sadaka verebilecek kişiler mertebesine yükselir. Burada sadakanın arındırıcı bir işleve sahip olduğunu görürüz. Demek ki tek iyilik yapan sadaka veren kişi değildir aynı zamanda sadakayı alan kişi de verenin arınmasına katkıda bulunarak ona iyilik yapmış olmaktadır. Fransız tarihçi Emile Mireaux M.Ö. 9. yüzyılda Homeros zamanında Antik Yunan'da da dilencililiğin İslamiyet'tekine benzer bir arındırıcı işleve sahip olduğundan bahsetmiştir.⁸¹ Onun aktardığına göre; Antik Yunan'da dilenciler hem maddî hem manevî alanın arındırıcısı sayılırken aynı zamanda zenginliğin kaynağı ve teminatı olarak görülürdü. Zenginliğin ve bolluğun temsilcisi olarak görülen dilencilerin kendilerine yardım edenlere daha da zenginlik vermesi için Zeus'a dua etmek suretiyle zenginliğin devamlılığını sağladığı düşü-

⁸¹ Mireaux, Emile, (1959), *Daily Life in the Time of Homer*, Londra: Ruskin House, George Allen & Unwin, s. 253-256.

nülırdü. Antik Yunan'da bir kamu hizmeti olarak görünen dilencilik bahsi geçen bağlamda kadroya sahip önemli bir i ti.

Sadakanın aynı zamanda bel ları defedece i de düşünülür. Bu konuda    yle bir hadis vardır: "Sadaka vermede acele edin.    nk  bel  sadakanın önüne geçmez"⁸² Bu anlayışa göre, bel  ve sadaka birbirinin önüne geçmeye çalışan iki şeydir. Kişi sadaka vererek sadece geçmişinden arınmakla kalmaz beraberinde geleceğini de teminat altına almış olur. Sadakaya sanki müstakbel bel nın defi kapasitesi içkindir.

Kur'an'a ve hadislere göre çalışmak dinî bir ödevdir. Dünyada çalışmak ahiret için bir kazanç olacaktır. Çalışanlar m k fatlarını, bu dünyada ya da öte dünyada, mutlaka alacaklardır. Nisa Suresi 95. ayette "M 'minlerden  z rleri olmaksızın oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla sava anlar eşit olamazlar. Allah mallarıyla ve canlarıyla sava anları, oturanlardan mertebeye üstün kılmıştır. Gerçi Allah her ikisine de cenneti vademi tir. Bununla beraber Allah sava anları, oturanlardan büyük bir mükâfat, kendi tarafından derece derece verdiği rütbeler, mağfiret ve rahmetle üstün kılmıştır. Allah çok ba ı layan, çok merhamet edendir"  eklinde ifade edildiği gibi bir mazereti olmadığı h lde  alı mayanlarla  alı anlar Allah katında aynı şekilde değerlendirilmeyecektir.  alı mak için çaba sarf edenlerin zaten bu dünyada da m k fatlandırılmak suretiyle diğerlerinden üstün kılını ına işaret edilir. Dilenmek emeksiz rızık olarak g r ld  i için  l miyet'e göre en çirkin geçim yolların-

⁸² İbrahim Canan, *Kutub-i Sitt  Tercüme ve  erhi*, Akçağ Yayınları: 10/32.

dan biridir. Peygamberin yeni Müslüman olanlardan dilencilik yapmayacaklarına dair söz alması⁸³ İslâmiyet'in dilencilik karşısındaki tutumunu göz önüne sermektedir.

Bazı din âlimlerinin yorumuna göre sabah ve akşam yiyeceğini karşılayabilene dilenmek haramdır. Dilenmek asla bir geçim yolu olamadığı gibi zengin olma yolu da olamaz. Çok çaresiz kalınan durumlarda, bu durumdan kurtuluncaya kadar dilenmeye müsamaha gösterilebilir. Hatta bu dilenmek olarak değil insanın kendini açma hali olarak görülmüştür. Ancak çok zor durumda olanlar derdini başkalarıyla paylaşabilir ve çare bulmak için yardımlarını isteyebilir. Gerçekten muhtaç olmak ve dilencilikle ilgili bir hadise göre Muhammed cennetin kapısının önünde şöyle bir yazı görür: "Sadaka on misliyle mükâfatlandırılacaktır. Ödünç para on sekiz misliyle mükâfatlandırılacaktır" Bunun üzerine Muhammed'in sahabelerinden Enes bin Mâlik: "Ey Cibril! Ödünç verilen şey ne sebeple sadakadan daha üstün oluyor?" diye sorunca Muhammed şu açıklamayı yapar: "Çünkü (...) dilenci (çoğu kere) yanında para olduğu halde sadaka ister. Borç isteyen ise, ihtiyacı sebebiyle talepte bulunur"⁸⁴

Dinen gerçek bir ihtiyaca binaen yardım talep edilirse bunda hiçbir sorun yoktur. Fakat dilencilere bu anlamda güvenilmediği de aşîkârdır. İhtiyaç sahibi olmayıp dilenenler için de şöyle bir hadis bulunmaktadır:

"Kim (zarurî) ihtiyacını defetmek için değil de malını çoğaltmak için insanların mallarından isterse, cehennem korunu istemiş olur. Haydi buyursun (bunu bile bile di-

⁸³ Ali Toksarı, (1994), "Dilencilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 9, s. 299 İstanbul.

⁸⁴ İbrahim Canan, a.g.y. 17/292.

leyen) azla yetinsin, dileyen de malını çoğaltsın!... Kıyamet günü bu mal, yüzünde bir yırtık, elinde yemekte olduğu cehennemden koparılmış kızgın bir taş parçası olacak..."⁸⁵

Kişi dilenmekle yüzünü lekeler. Burada lekeleme hem bu dünyaya hem de öte dünyaya aittir. Dilenci dilenerek kendini aşağılamış olur, onur ve haysiyetini ayaklar altına alır; kendini lekeler. Aslında manevi olan bu leke ahirette yüzlerinde gerçek bir lekeye, yırtığa dönüşecektir. Dilenciler ahirette, dilencililiğin lekesini taşıyacak olmakla yani, damgalanmakla tehdit edilmektedir. Yine bir başka hadiste dilenen insanların ahirette başına gelecekler şu şekilde ifade edilir:

"Dilencinin, kıyamet günü yüzünün eti ve derisi dökülmüş olarak hesap vermeye gelmesi, onun itibarını, değerini, mevkiini kaybederek, iyice düşüp alçaldığını ifade eder. Veya dilencinin azabı, yüzüne tatbik edilecektir; bu sebeple yüzünün eti dökülecektir. Çünkü ceza prensip olarak cinayetin işlendiği azaya uygulanır. Dilenci de, dilenmek suretiyle yüzünü alçaltıp zelil etmiştir. Veya dilenci, yüzü tamamen kemik olduğu halde ba's⁸⁶ olunur. Böylece bu hal ona, kendisini tanıtan bir alâmet olur."⁸⁷

Dilencinin bu şekilde damgalanması bu dünyada yaptığı "yüzsüzlüğün" bedeli olacaktır. Hadise göre, hesap gününde adalet yerini bulacak ve kelimenin ifade ettiği gibi çektikleri ıstıraptan bu insanların yüzlerinin etleri

⁸⁵ İbrahim Canan, a.g.y. 7/423.

⁸⁶ Ba's: Gönderme, gönderilme, yeniden dirilme, diriltme. Devellioğlu, Ferit (1970), "ba's", *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* kitabı içinde; Ankara: Doğu Matbaası, s. 88.

⁸⁷ a.g.y. 14/56-57.

dökülecek, “yüzsüz” kalacaklardır. Belki de bir yüze sahip olamadıkları için kimsenin yüzüne bakamamakla cezalandırılıyorlardır. Burada ahlâkla beden arasında böyle bir ilişki kurulması dikkat çekicidir. Ahlâkî bir zevalin bedene sirayetle tehdit düşüncesi soyut olanın somutlaştırılmasıdır.

İslâmiyet’e göre dilenmektense en zor, en ıstıraplı işlerde çalışmak evlâdır. Hemen gidip kuldan yardım istemek yerine Allah’tan istemek daha yerinde bir davranıştır. Önce Allah’tan değil insanlardan istemek ise Allah’ın nezdinde kula kulluk anlamına gelmektedir. Kuldan isteyenler dertlerine kalıcı bir çözüm bulamazlar ama -hadislere göre- Allah’tan isteyenlerin geçimleri er ya da geç Allah tarafından temin edilecektir.⁸⁸ Dilenmek insanın onurunu ve haysiyetini küçük düşürür. Peygamberin dediğine göre “veren el alan elden üstündür”. Az önce bahsi geçtiği gibi, sadaka alanla vereni birbirlerine iyilik yapmış olarak gören bakışın aksine bu hadiste sadaka vermek veren kişiyi yüceltir, üste konumlar, alan kişiyi de alçaltır.

“Allah rızası için”, “Allah aşkına” ya da “Allah’ın adına” dilenenler dine göre Allah’ı aşağılamış oldukları için büyük günaha girerler. Zira eğer istedikleri şey verilmezse Allah hakarete uğramış sayılır. Bu para istenilen kişiyi de zor durumda bırakır; Allah’ın adı geçtiği için isteği yerine getirmeyen kişiyi günaha sokacağı gibi, bigâne kalamayanlar gönülsüz de olsa sadaka vermeye sevk edilebilir. Bunun yanı sıra sadaka verecek kişinin gösteriş yapmasına zemin hazırlayarak da onu günaha sokar, zira gösteriş yaparak sadaka vermek günahtır.

⁸⁸ a.g.y. 14/67.

Hadislere göre dilenciler bu tarz eylemleriyle yoktan yere insanları günaha sokar.⁸⁹

İslâmiyet daha önce de belirtildiği gibi dilenciliği yasaklamış ve hor görmüş olmakla birlikte “Dilenci at üzerinde bile gelse ona bir hak vardır”⁹⁰ hadisiyle ve Zariyat suresi 19. Ayetindeki “Mallarında dilenen ve yoksul için bir hak vardır.” ifadesiyle yine de isteyenlerin geri çevrilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Bazı sahih kabul edilmeyen hadisler de dilencileri insanları sınavan kişiler olarak göstermişlerdir⁹¹. Bu inanışa göre dilenciler aniden kapıyı çalar ve yardım isterler, kendisinden yardım istenilen kişinin nasıl davranacağı dinin umdelerine ne kadar uygun davrandığıyla yakından ilişkili olacaktır. Bu sebeple dilenciler geri çevrilmeli ve onlara kötü davranılmamalıdır.

Dilencilik sahih olmayan hadislerde farklı görüldüğü gibi tasavvufta da farklı bir yer edinmiştir.

⁸⁹ a.g.y. 14/67-68.

⁹⁰ a.g.y.10/23-24

⁹¹ Saffet Sancaklı, (2008), “Dilencilikle Mücadelede Başarılı Olmak İçin Dini Referansları Kullanmanın/Dini Motivasyonundan Yararlanmanın Önemi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, s. 320.

*KİBİRİ YENMENİN BİR YOLU VE
ZAHİTLİĞİN GEREĞİ OLARAK DİLENCİLİK*

Dilenciliğin kavramsallaştırılması bakımından “halk İslâmı” bize kurucu temel metinlerde gördüğümüzden daha farklı bir manzara sunar. “Halk İslâm’ı” içerisinde bir hayli tarikatı barındırır. Ahmet Karamustafa’nın derviş tarikatlarını anlattığı *Tanrının Kuraltanımaz Kulları* kitabında⁹²; baş özellikleri maddî dünyanın reddi ve zahitlik olan, saçlarını sakallarını kazıtıp yarı çıplak dolaşan, evsiz barksız bir şekilde avare gezen, dilencilikle geçinen dervişlerin “yüksek İslâm” tarafından ayaktakımı ve cahil olarak yaftalandığından söz eder. Ona göre⁹³ dilenciliği, fakirliği, özellikle çirkinleşmeyi, göçebeliği, tecerrüdü ve aşırı dinciliği benimseyen bu tarikatlar toplumsal düzeni tamamen reddeden yeni bir dindarlık biçimi oluşturmuştu. Karamustafa’nın aktardığı gibi bu dindarlık biçimi dünyanın ve toplumsal hayatın reddine dayanıyordu. Bu görüş dünyevî işlere bigâne kalınabildiği ölçüde Tanrıyla hemhâl olunabileceğini vaz’ ediyordu. Bu anlayışın temelinde Tanrı ile bir olma, bütünleşebilme, düşüncesi yatmaktadır. Dervişlerin inancına göre toplumsal hayat, insanı Tanrıdan uzaklaştıran bir unsurdur, toplum ve tanrısallık birbiri ile uyuşmayan tam aksine birbirini dışlayan şeylerdir. Tüm toplumsallığı reddederek, Tanrının yoluna girmek “selametin” yoluydu.⁹⁴ Ah-

⁹² Ahmet T. Karamustafa, (2007), *Tanrının Kuraltanımaz Kulları*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul: YKY, s.15

⁹³ Ahmet T. Karamustafa, a.g.y. s.40

⁹⁴ Ahmet T. Karamustafa, a.g.y. s.23

met Yaşar Ocak *Marjinal Sûfilik*⁹⁵ kitabında dervişlerin toplumu bu kadar dışlayan tavırlarına karşılık toplumun da onları bağrına basmadığını belirtir.

Dünyaya değer vermeyen, toplumsal hayatı reddeden bunu da yaşam biçimiyle ortaya koyan tasavvuf akımına “Kalenderîlik” denir.⁹⁶ Ahmet Yaşar Ocak’a göre “Kalenderî” kelimesi muhtemelen Sanskritçe “kanunsuz, nizam dışı ve düzeni bozan” anlamlarına gelen “Kalandara”dan gelmektedir.⁹⁷ Ocak “Kalenderîlik” kavramı ile sadece aynı dünya görüşüne sahip “Kalenderler” tarikatını kastetmiyor. Ona göre, “Kalenderîlik” büyük ölçüde Hint ve İran mistisizminden etkilenmiş, yekpare bir yapısı olmayan, tek bir tarikat içinde örgütlenmemiş Kalenderler, Haydarîler, Rum Abdalları, Câmîler, Torlaklar, Şemsîler, Nîmetullahîler gibi birçok tarikatı içeren bir tasavvuf akımıdır. Bu akımın temel öğretisinin önemli unsurlarından olan fakr ve tecerrüd dilencilikle bağlantısı açısından bizim için üzerinde durulması gereken önemli kavramlardır.

“Fakr” kavramı “fakir”liği ifade etmekle birlikte tasavvufta fakirliği de içerecek biçimde ama daha farklı bir bağlamda kullanılmıştır. Fakr⁹⁸, kişinin her zaman Allah’a muhtaç olduğunu bilmesi anlamına gelen bir tasavvuf kavramıdır. Dünyevî olanla ilişkiyi kesmek olan fakr, Kalendirîlik için temel bir meseledir. Onlara göre “iki cihanda aziz edecek fakr’dır”⁹⁹. İnsanın nefisine hâkim

⁹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, (1992), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.137

⁹⁶ a.g.y. s. 5

⁹⁷ a.g.y. s. 6-7

⁹⁸ Süleyman Uludağ, (1995), “Fakr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 12, s. 132 İstanbul.

⁹⁹ Ahmet Yaşar Ocak, a.g.y. s.143

olarak sadece geçimini sağlayacak olanla yetinmesi yegâne zenginliktir.

Tecerrüd ise “bekâr olma, çıplak olma, her şeyden boş olma”¹⁰⁰ anlamlarına gelen, başka bir ifadeyle bir soyutlanma hâlini ifade eden kavramdır. Yalın, yalnız ve bekâr olarak yaşayan sûfilerin bu yolla insanî zaatlardan ve tanrısallığa giden yolun önündeki noksanlıklardan kendini soyutlaması anlamına gelir. Tecerrüd, Kalenderîler için hayli önemli bir kavramdır. Ocak’a göre dış görünüşlerinin perişan olması, yarı çıplak dolaşmaları, sürekli gezmeleri, dilenerek geçinmeleri tüm bu toplumsal hayatı reddeden hareketleri, fakr ve tecerrüd dünya görüşünün maddî alandaki tezahürüdür.¹⁰¹

Yukarıda da bahsedildiği gibi, fakr ve tecerrüdün bir gereği olarak Kalenderîler geçimlerini dilenerek sağlıyorlardı. Dilenmek bu dervişler için iki anlama geliyordu. Birincisi, dilenmek dünyevî işlerle meşguliyeti bir kenara bırakmaktır. Onlara göre maddî kazanç peşine düşüp bu çarkın içine girmek Tanrıdan uzaklaşmaktır. Dolayısıyla çalışmayarak kendilerini hayat galesinden soyutlamış oluyorlardı. İkincisi, dilenmek kibirlerinden arınmak için yaptıkları bir eylemdi. Hatta tarikata yeni gelen birini sırf eğitim olsun diye dilenmeye gönderdikleri oluyordu. Dervişlere göre dilenerek kibirten kurtulmayı öğrenmek Tanrı ile “bir”leşme yolunda önemli bir adımdır. Tanrı kibirli olamazdı dolayısıyla bu kibir kurtulunması gereken nefisti.

¹⁰⁰ Ferit Devellioğlu, (1970), “tecerrüd” “tecerrüd-i evrâk”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* kitabı içinde; Ankara: Doğu Matbaası, sf. 1258.

¹⁰¹ Ahmet Yaşar Ocak, a.g.y. s.161

Dervişler için dilenmek toplumla temas kurmanın yegâne vasıtasıydı diyebiliriz. Dervişler dilenmek dışında topluma pek karışmamayı tercih eden bir gruptu. Karamustafa'nın aktardığına göre¹⁰² dervişler topluma karıştıkları zamanlar da insanlara içini gösteren ayna işlevi gördüklerini düşünürlerdi. Hatta yanlarında ayna taşıdıkları ve aynada insanlara kendilerini gösterme karşılığında para aldıkları da bilinmektedir. Ayna canlı cansız bütün varlıkları yansıtarak gösterme özelliğine sahip bir nesnedir. Dervişlerin kendi varoluşları bu anlamda manevî bir aynadır. İnsanlara kendi aracılığıyla ölümü hatırlatan dervişler, insanların dünyevî meşgalelerin beyhudeliğinin farkına varmalarına sebep olurlar. Tıpkı bu bahsi geçen dilenci dervişler gibi Abbasiler de dilenciye, insana ölümü ve öte dünyayı hatırlatan bir simge olarak görmüşlerdi.¹⁰³ Ocak, Kalenderîliğin kurucusu olduğu iddia edilen Cemâlû'd Dîn-i Sâdî'nin uzunca bir süre mezarlıkta yaşadığından bahsetmiştir¹⁰⁴. Dervişler nesne olan ayna vasıtasıyla insanlara zahirî olarak kendilerini, yani nasıl göründüklerini gösterirler. Dilenci dervişlerin bu ikili işlevi zahirî ve bâtinî anlamlara vakıf varlıklar olarak onları insanla Tanrı arasında bir yere konumlandırmaktadır.

İslâmiyet'in kurucu metnlerinin ve bazı Müslüman tarikatların özellikle de Kalenderîliğin dilencilğe yaklaşımındaki temel farkın ontolojik olduğunu söylemek mümkündür. Kurucu metinlerde kişi "insan" olarak ye-

¹⁰² Ahmet T. Karamustafa, a.g.y. s.99

¹⁰³ Sarıkaya, Muammer, (2008), "Abbasiler Dönemi Arap Edebiyatında Dilencilik ve Dilenci Şairler", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 504.

¹⁰⁴ Ahmet Yaşar Ocak, a.g.y. s.27

rini bilmeli ve verili toplum içinde düzeni bozmadan yaşamalıdır; düzeni bozmadan yaşayan ve ölen insan bu dünyada görevini yerine getirmiş olup “imtihanı” sorunsuz bir şekilde geçer. Kalenderîlikte ise “Varlığın birliği ve varlıkta birlik”¹⁰⁵ anlamına gelen vahdet-i vücûd inancıyla birlikte masivadan¹⁰⁶ soyutlanma söz konusudur. Tanrı da dâhil olmak üzere cümle Varlığın birliği inancı kişileri, toplumu ve düzeni reddeden bir noktaya götürmüştür. Buradan hareketle dilencilik “bir olma” yolunda iyi bir araç sayılır. Dilenmek hem dünyevî işlerle meşguliyet azaltıyor hem de kibiri kırarak tanrısallığa doğru yaklaşıyordu. Bu anlamda iki farklı geleneğin dilencilikğe bakışındaki “hâlet-i ruhiye” tamamen farklıdır.

Kurucu metinlere göre düzen bozucu unsur olan dilencilikğin bir geçim aracı olarak yeri hiçbir zaman bulunmamakta, dilencilikğe sadece bazı durumlarda geçici olarak müsamaha gösterilmektedir. Dilenmenin dilenen kişiyi alçaltması ya da dilenciye sadaka veren kişiyi soktuğu hâller ikincildir. Yine de verilen hiçbir şeyin karşılıksız kalmayacağını belirterek düzenin sarsılmaması için “isteyen kişi”nin de geri çevrilmemesi nasihat edilir. Fakat halk İslâmı’nın bir veçhesi olan Kalenderîlikte ise “topluma karşı” dilencilik yapılmaktadır. Düzeni alt üst etmek, gerçeği göstermek ve kişileri terbiye etmek için yapılan bu dilencilik sadece bir geçim yolu anlamına gelmeyip aynı zamanda bir inanç pratiği ve dünya görüşünü de ifade etmektedir.

¹⁰⁵ Demirli, Ekrem, (2012), “Vahdet-i Vücûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, s. 431 İstanbul.

¹⁰⁶ Masiva: Allah’ın dışında kalan her şey.

OSMANLI VE TÜRKİYE'DE DİLENCİLİKLE MÜCADELE

Dilenciliğin din ve inançlarla olan bağlantısı kadar önemli olan bir diğer konu ise tarihsel bağlamıdır. Bu hususta tarihsel bir iz sürülürken de mühim olan, mümkün siyasî, ideolojik, iktisadî ve kurumsal okumalardır. Bu iz sürmenin amacı derinlemesine tarihî incelemelerde bulunarak “Dilenciliğin Tarihi”ni yazmak değil, bu coğrafyada dilencilige tarih içerisinde toplum ve devlet tarafından nasıl bakılmış, anlamı hangi nedenlerle ne gibi değişikliklere uğramış, kurumsal olarak nasıl mücadele yöntemleri geliştirilmiş olduğunu kısaca ortaya koyarak günümüz dilenciliğini anlamlandırmada ufkumuzun açılmasına yardımcı olmaktır. Dilenciliğin Osmanlı ya da Türkiye dışındaki tarihi muhakkak ki çok zengindir. Ancak farklı coğrafyalarda detaylı incelemelerde bulunmak ne yazık ki bu çalışmanın konusunu aşıyor. Yine de kısaca Avrupa tarihine göz atmanın Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki değişimlerin kaynağını algılamak bakımından yararlı olabileceği kanısındayım.

Avrupa’da duruma genel olarak bakıldığında 16. yüzyıldan itibaren -tıpkı Osmanlı’daki gibi- dilencilerin şehir merkezlerinden uzaklaştırılmaya çalışıldığını görürüz. Kentten kovma ve sömürge sürgünleri bu anlamda bilinen uygulamalardır.¹⁰⁷ Foucault 17. yüzyıldan itibaren bütün Avrupa’da dilencilerin, fakirlerin, felçlilerin,

¹⁰⁷ Nadir Özbek, “II. Meşrutiyet İstanbul’unda Dilenciler ve Serseri-ler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Nisan 1999, s. 35.

cin çarpmışların, delilerin, cinsel hastalığa yakalananların, sakatların, yaşlıların, suçluların, ıslah edilmesi gereken çocukların ve tembellerin “kapatılma”ya¹⁰⁸ başladığını söyler. Ona göre önce Rönesans ve Reform hareketleriyle “fakirlik, sefalet, hayır” gibi kavramların anlamlarında bir dönüşüm yaşanmış, söz konusu kavramlar kutsal olmaktan çıkartılmıştır. Artık muhtaçlara yardım, kiliseler yerine devletler ve kent yönetimleri tarafından, fakirliği yüceltmek yerine yok etmek için yapılmaktaydı. Aydınlanma ile birlikte “akıl”ın dönüşümü de söz konusudur. Artık “akıl” Tanrısal olmaktan toplumsal olma yönünde bir değişim geçirmiştir. Toplum “akıl”ı, bahsi geçen “kapatılan” gruplar ise “akıldışı”nı temsil etmektedir. Bütün bu “toplumdışı” gruplar “asayiş” sorunu oluşturdukları gerekçesiyle Genel Hastaneler ve Hayır Bürolarında kitlesel olarak bir arada kapatılmışlardır. Foucault 1603 yılında papalık tarafından tercüme edilen *İlga Edilen Dilencilik*¹⁰⁹ başlıklı metinde yapılan, “İsa’nın ve Şeytan’ın fakirleri” ayrımından söz eder. İsa’nın fakirleri kapatılmayı kabul eden, orada huzur bulan, tâbi kılınmış, sisteme uyumlu “iyi fakirler”; Şeytan’ın fakirleri ise kapatılmayı reddeden, kaçmaya çalışan, isyankâr “kötü fakirler”dir. İyi fakir huzuru orada bulup kapatılmayı kabul eder; kötü fakir ise bunu reddettiği için kapatılmaya müstahak olandır. Netice itibariyle her iki durumda da fakirlerin kapatılması öngörülmektedir. Böylelikle “kapatma”, niteliği uygulanan kişiye göre değişen hem bir mükâfat hem de bir cezalandırma yöntemi haline gelir. Foucault’ya göre kapatma evlerinin temelinde fakirliğin

¹⁰⁸ Foucault, 2006, s.85-133.

¹⁰⁹ Foucault, a.g.y. s. 108.

ve sefaletin ahlâken cezalandırılması yatar. “Kapatma”nın bir başka veçhesi de “ıslah”tır. Düzensizliğin en büyük kaynağı “aylaklık” olarak görülmekte ve bu derdin devası olarak karşımıza “çalışmak” çıkmaktadır. Foucault, ıslah için çalışmanın hem ahlâkî hem de iktisadî bir boyutu olduğuna dikkat çeker. Kişiler çalışmak suretiyle insan varoluşuna karşılık vererek, ahlâkî ahite yeniden katılmış olacaktırlar. Bunun yanı sıra kapatılanların çalıştırılması bir taraftan da ucuz işgücü anlamına gelmektedir. Bu kitlenin kapatılmasının muktedirler açısından siyasal ve ekonomik bir diğer faydası ise herhangi bir toplumsal karmaşıklıkta isyan çıkarması en muhtemel kitlenin bir arada ve toplumdan tecrit edilerek tutmak suretiyle iktidarlarına yönelik potansiyel tehdidin gücünü sınırlamak olmuştur.

Avrupa’ya giden Osmanlı seyyahlarının bazıları da Avrupalı milletlerin dilencilğe ilişkin tutumunu şaşkınlıkla karşılamışlardır. Bâki Asiltürk’ün *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa* isimli eserinde aktardığına göre *Seyahatname-i Londra*’nın yazarı, büyük köşklerde zenginler zevk çatarken, kenar mahallede yaşayan yoksulların, dilenmek yasak olduğu için açlıktan öldüklerini belirtir. *Seyhat-i Asmaî*’nin yazarı ise, bazı zenginlerin sırf gösteriş yapmak için hayır kurumlarına yardımda bulunduklarına, ama bu gibi kimselerin sokakta dilencilere para vermediklerine dikkat çeker.¹¹⁰ Bu tarz bazı mahkûm edici yaklaşımlardan anlaşıldığı gibi Avrupalıların dilencilere ve dilencilğe karşı tutumu Osmanlı seyyahlarının pek de aşına olduğu türden değildir.

¹¹⁰ Bâki Asiltürk, (2000), *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, İstanbul: Kaknüs Yayınları s. 560-561

**CERR KÂĞIDINDAN TESEÜLÜN MENİNE:
OSMANLI'DA DİLENCİLİĞE BAKIŞIN DÖNÜŞÜMÜ**

Dilenciliğe bakışı ve bu konuda alınan tedbirleri tarihî belgelerde ve seyahatnamelerde yakalamak mümkündür. Avusturya'dan devlet görevlisi olarak gelip 1554-1562 yılları arasında Osmanlı'da yaşayan diplomat Ogier Ghiselin de Busbecq yaşadığı yılların izlenimini aktardığı mektuplarından oluşan *Türkiye'yi Böyle Gördüm* kitabında dilencilerden şöyle bahseder:

“Size Türk dilencileri hakkında da bilgi vermek isterim. Bunların sayısı bizim memlekettekilere nazaran hayli kalabalıktır. Kendilerine kutsal bir hava vererek yer yer dolaşır ve halkın dinî hislerine hitap ederek dilenirler. Dilenciliklerini mazur göstermek için bazıları aklen zayıf olduklarını söyler. Çünkü bu gibi zayıf akıllılar Türklerin saygı ve şefkatine nail olurlar. Onların evliya olduklarına ve ölünce doğruca cennete gideceklerine inanılır. Dilencilerin bir kısmı da Araplardır. Elllerinde bir bayrak taşıyıp atalarının İslamiyet'i yaymak için bu bayrak altından savastıklarını söylerler. Her yerde dilenmezler. Akşamüzerleri sokaklarda gelip geçenlere bir limon, bir nar vesaire gibi şeyler uzatarak fiyatının birkaç katı para isterler. Bir şey satar görünerek yapılan bir nevi dilenciliktir bu da.”¹¹¹

Yazar Osmanlı dilencisiyle kendi ülkesinin dilencisini nicelik olarak kıyaslamış ve dilenci sayısının Osmanlı'da daha fazla olmasının sebebini dinî saiklere bağlamıştır.

¹¹¹ Busbecg, Ogier Ghiselin De, (197?), *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, çev. Aysel Kurutluoğlu, Kervan Kitapçılık s. 98.

16. yüzyıl ile birlikte Osmanlı'da dilencililiğin sorun olarak görüldüğü ve dilencilikle bir mücadele başlatıldığını söyleyebiliriz. Fakat bu başlayan mücadele dilencililiği ortadan kaldırma, yasaklama ya da çalışma ile ıslah etme niteliğinde değil daha çok dilencilikten caydırmaya yönelik cezalarla sınırlandırılmıştı. Osmanlının dilencilik karşısındaki bir taraftan “hor görürken” aynı zamanda “hoş gören” bu tutumu İslâmiyet’in tutumuyla da paralellik göstermektedir. Tarihçi Nadir Özbek’in Osmanlı İmparatorluğu’nda dilencilere yönelik politikaları incelediği çalışmasında¹¹², çalışabilecek güçte olan dilenciler yakalandığında, erkeklerin kürek, kadınların darp cezasına çarptırıldığını, çalışamayacak durumda olan malul, yaşlı ya da hasta dilencilerin ise Subaşının emriyle rahatsız ve rencide edilmediğini aktarmaktadır. Osmanlı’da bu gibi kimselere devlet tarafından *cerr kâğıdı* denen bir tür izin belgesi verildiği bilinmektedir. Cerr kâğıdı verilen dilenciler, dilenci defterlerine kayıt ediliyor ve dilenebilecekleri alanlar tayin ediliyordu. Dilencilerin istediği yerde dilenmeleri yasaktı. Bütün alınan tedbirlere rağmen dilenciler; cami, türbe ve tekke etraflarında, kalabalık cadeler ve köprüler gibi kalabalığın olduğu daha fazla para kazandıracak yer için o civarın yetkililerine “dilenci şerefesi”¹¹³ denilen rüşveti vererek bol kazançlı yerlerde dileniyorlardı. Sağlam ve sağlıklı olup da dilencilik yapmak isteyen kimseler ise cerr kâğıdı alma sorununu “di-

¹¹² Nadir Özbek, (2008), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, s. 17-44.

¹¹³ Reşat Ekrem Koçu, (1966), “Dilenci, Dilenciler”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Koçu Yayınları: İstanbul, s. 4572-4579.

lenci îradcılarını” sayesinde çözüyorlardı. “Dilenci îradcısı”¹¹⁴ hem dilenciye gelirinden pay getirmesi karşılığında cerr kâğıdı sağlayan kişiler için hem de sakatları, kadınları, yaşlıları toplayarak dilendiren kişiler için kullanılan bir tabirdi. Evliya Çelebi’nin *Seyahatname*’de aktardığına göre¹¹⁵ dilenciler esnaf olarak kabul ediliyordu. Osmanlı’nın dilencilere karşı bu tutumu onları yok etmeye değil, belge aracılığıyla kayıt altında tutarak kontrol etmeye yönelikti. Özbek’in makalesinde¹¹⁶ bahsettiği üzere; İkinci Mahmud dönemine kadar dilenciler lonca düzeninde teşkilatlanmış olup kâhyası aracılığıyla devletle ilişki kurarlarken İkinci Mahmud döneminde dilencililiği denetlemek için doğrudan hükümete bağlı “Seele Kethüdalığı” ihdas edilmiştir. Artık hükümete doğrudan bağlı olan bu kethüdalık bahsi geçen kayıtları tutar ve dilenci tezkerelelerini verirdi.

18. yüzyıldan itibaren Avrupa aydınlanması ve Osmanlı’da Tanzimat’la beraber kapitalizmin gelişmesine paralel olarak birçok kavrama olduğu gibi “çalışma” kavramına da bakış değişmiştir. Artık çalışmak kurtuluşun reçetesi olarak sunulmakta, “dünyayı çalışarak cennete çevirme”¹¹⁷ fikri ön plana çıkarılmaktadır. Tanzimat’la

¹¹⁴ Reşat Ekrem Koçu, a.g.y.

¹¹⁵ Çelebi, Evliya, (2011), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul 1. Kitap 2. Cilt*, haz: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: YKY, s. 484.

¹¹⁶ Özbek, Nadir, (2008), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi” s. 21.

¹¹⁷ İbrahim Şirin, (2008), “Avrupa ve Osmanlı Seyyahlarının İzlenimiyle Osmanlı ve Avrupa’da Dilencilik”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, s. 69.

birlikte Osmanlı devleti çalışabilecek güçte olup çalışmayanların heba edilen emeği ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu gibi kimseler taşraya -İstanbul dışına- çalışmaya gönderilmiş ve çalıştırarak ıslah etme politikası izlenmiştir. 1759 tarihli Kocaeli Sancağı Paşası ile İzmit Kadısına hitâben yazılmış bir fermanla uygulamanın nasıl yapılacağı şu şekilde anlatılmıştır:

“...Cümle âzâsı tam ve sıhhati yerinde olduğu halde İstanbul'da dilenmekte olan 43 nefer dilenci toplanmış ve bir kayığa konularak İzmit'e gönderilmiştir. Her birini muhtelif işlerde kullanmak üzere köylü ve sanatkâr yanına amele ve ırgat olarak dağıtın ve kaçırmaları için, gereken tedbir alınsın...”¹¹⁸

Çalışmayan insanlar artık ahlâkî bir problem teşkil ediyor ve toplumun sağlığını tehdit ediyordu. İnsan tüketen bir canlı olduğu için üretmesi gerekiyordu. Üzerine düşeni üretmek toplumsal bir görev ve bir arada yaşamın gereği olarak görülmeye başlanmıştı. Birilerinin bu toplumsal ödevini yerine getirmeden başkalarının üzerinden tüketmesine artık hoş bakılamazdı. Bu anlamda dilencilikle mücadele de aynı zamanda çalışmayı, ahlâkı ve toplum sağlığını koruyan bir unsura dönüşüyordu. “Cezalandırma ya da Mükâfatlandırma: Yoksulluk, Dilencilik ve Din” bölümünde ifade edildiği gibi “çalışma” ile “ahlâk” ilişkisi önemli ölçüde Protestanlığı çağrıştırır. Weber'in iddia ettiği üzere kapitalizmin ahlâkını da zaten Protestanlığın bu ruhu oluşturmaktadır. Osmanlı'da “Çalışma” kavramında bahsi geçen değişimler yaşanırken çalışmayacak durumda olanları da devlet izniyle dilencilığe devam ettirmek

¹¹⁸ Reşat Ekrem Koçu, (1970), “Dünden Bugüne Dilenciler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 26, s. 26.

yerine onlara yardım yaparak dilenmelerini engellemeye çalışacak politikalar geliştirilmiştir. Özbek¹¹⁹ 19. yüzyıl'da Osmanlı'da modern devletin oluşum sürecinde sosyal hayata ve gündelik yaşama fazlasıyla müdahale edildiğinden söz eder. Sağlığa ve refaha yönelik politikalarla aynı zamanda sosyal ve ahlâkî kontrolle nüfusun üretken kapasitesinin potansiyeliyle ilgilenmeye başladığını ifade eder. Darülaceze'nin -bakıma muhtaç kimsesizler, sakatlar, yaşlılar, terkedilmiş çocuklar için bakımevi-, Darü'l Hayr- Ali'nin -Kimsesiz ve yetim çocuklar için bakımevi-, Eytam¹²⁰ Nazırlığı'nın, Darüşşafaka'nın, Darüleytam'ların, Hamidiye Etfal Hastanesi'nin, Eytam idaresi ve Eytam sandıklarının kurulmasını bu politikalar çerçevesinde değerlendirebiliriz. İkinci Abdülhamit döneminde açılan bu hayır kurumlarıyla birlikte padişah, hem yardımsever yönetici olarak halk ile yakınlaşmaya çalışmış hem de üretken olanları kollamayarak emeklerini ortaya koymak suretiyle dilenmelerini engellemeye çalışmıştır. Darülaceze'nin açılmasıyla, gerçek muhtaçların yardım görmelerini sağlayarak ilk defa resmen dilencilik "yasaklanmış"¹²¹ olmaktadır.

Özbek¹²² İkinci Meşrutiyet döneminde dilenciler ve serseriler için çalışmayı tercih etmek ve etmemek üzerinden bir ayırım yapıldığından bahsetmiştir. Bu ayrıma göre, eğer yaşlı, malul ve hasta iseniz çalışmamayı tercih söz

¹¹⁹ Nadir Özbek, (2008), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*, İstanbul: İletişim Yayınları s. 19.

¹²⁰ Eytam: Yetim kelimesinin çoğuludur.

¹²¹ Uğur Göktaş, (1994), "Dilenciler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı s. 53.

¹²² Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi" s. 30-31.

konusu değildir, böyle bir tercih şansınız yoktur. Dolayısıyla devlet bu gibi kimselere hayır kurumları vasıtasıyla yardımda bulunmalıdır. Fakat eğer bir engeliniz yok da çalışmamayı tercih ediliyorsanız o zaman bunun adı tembelliktir. Bu grubu da dilenciler, serseriler ve fuhuş yapan kadınlar oluşturur. Yani gücü çalışmaya yetip “çalışmamayı” tercih edenler. Yeni kanunlarla büyükşehirler bu “gayri meşru”¹²³ kesimden arındırılmaya çalışılıyordu. Bu dönemde dilencilerin şehri bozan bir görüntü sergilediğine ve modern görünümü bozduğuna dair genel kanı oluşmaya başlamıştı. Özbek¹²⁴ dönemin gazeteleri ile ilgili yaptığı incelemede, dilencilere dair haberlerin ana temasını dilencilerin her türlü görüntüleriyle çirkin bir imaj sergilemek, Osmanlı’nın saygınlığı ile oynamak, insanları hareketleriyle ve görüntüleriyle rahatsız etmenin oluşturduğunu vurgular. 1905 tarihinde toplanan Meclis-i Vükela’¹²⁵ bu konuyu gündemine alarak şu kararı almıştır:

“Dâhiliye Nezareti, köprü üzerinde dilencililiğin önlenmesine ilişkin bir talimatnameye göre, iki veya üç belediye zabıtasıyla Darülaceze’den bir görevliden oluşan bir ekip, köprü üzerinde sürekli devriye gezecek ve gör-dükleri dilencileri tutuklayacaklardır.”¹²⁶

Böyle bir kanun çıkmasına rağmen *Şehir Mektupları* isimli eserinde Ahmet Rasim de dilencilerin tutuklanması ile ilgili bir tanıklığını şu şekilde aktarır:

¹²³ Nadir Özbek, , (2008), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet*, s. 52.

¹²⁴ Nadir Özbek, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi” s. 23.

¹²⁵ Meclis-i Vükela: Osmanlı’da sadrazamın başkanlığında toplanan bakanlar kurulu

¹²⁶ Nadir Özbek, (2008), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet*, s. 80.

“... beri taraftan bir feryâdtır koptu. Kör bir dilenci kadın bağıyor. Me’mûrlar, kendisini Dârûlaceze’ye götürmek için araba getirmişler. Kadın, “gitmem!” diye haykırıyor, çırpınıyor, etrafa saldırıyor. Manzara, büyük ibret verici. Hükûmet bir kişiyi dilencilik ayıbından, sefaletten kurtarmak için kendisine bir saâdet yuvası hazırlamış, dâvet ediyor. Sefil kadın, bu nimeti nankörce tepiyor. “Dileneceğim!” diyor. Milletin sunduğu merhâmete hakaret ediyor.”¹²⁷

İnsanların gözünde artık muhtaç durumda olup da Darûlaceze’ye gitmeye yanaşmayana merhamet göstermemek gerekiyordu. Çünkü onun sorunu bakıma muhtaç olup olmamakla alâkalı değildi; o dilenciliği meslek edinmişti.

1908 Devrimi ve Meşrutiyet rejimi ile birlikte düzenle ilgili güvenlik kaygıları daha da artmış ve güvenliği sağlamak için yeni “serseri kanunu” yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre serserilik şöyle tanımlanır:

“Hiçbir vasıta-i maişeti bulunmadığı ve çalışma kudreti olduğu halde lâakal iki aydan beri bir güne kâr ve kış veya sanatla meşgul olmayan ve bu müddet zarfında iş bulmak için teşebbüsât-ı lâzımede bulunduğunu dahi ispat edemeyip şurada burada dolaşan kimselere serseri itlâk olunur. Çalışmaya muktedir iken tese’ülü maişet ittihaz edenler dahi serseri addolunurlar.”¹²⁸

Bu tanımlamaya göre dilenciler de serseri addedilmişlerdir. Böylelikle dilencilik potansiyel suçluluk anlamında toplumda marjinalleştirilmiştir. Suçtan uzaklaştırmak için onları işe teşvik etmek gerekiyordu. Zira artık işsiz güç-

¹²⁷ Ahmet Rasim, (1971), *Şehir Mektupları*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, s. 35.

¹²⁸ Nadir Özbek, (2008), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet* s. 94-95.

süz kimsenin her türlü kötülüğü yapabilecek kişi olduğu anlayışı hâkim olmuştur.

Osmanlı'da içeriye ve dışarıya dilenci göçleri de yaşanmıştır. Dışarıdan Osmanlı topraklarına çok dilenci gelmiş, Osmanlı vatandaşları da Avrupa'ya ve Amerika'ya dilencilik yapmak için göç etmişlerdir.¹²⁹ Osmanlı bu göçleri engellemek için de çaba sarf etmiştir.

Said Öztürk "Osmanlı Devleti'nde Dilencililiğin Önlenmesi"¹³⁰ isimli çalışmasında dilencililiğe karşı alınan tedbirleri şu şekilde sınıflamıştır: Sürme, sokaklardan uzaklaştırma, kethüdalık kurulması ve dilencilerin kayıt altına alınması gibi *idarî tedbirler*, Teseülün Menine Dair Nizamname¹³¹ gibi *yönetmelik ve nizamnameler tanzimi*, kürek ya da hapis cezası gibi *cezai tedbirler*, Darülaceze'nin, Darü'l Hayr-Ali'nin, Darüşşafaka'nın kurulması gibi *kurumsal tedbirler* ve son olarak da Fukaraperver Cemiyetleri, Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti gibi *sivil toplum kuruluşu faaliyetleri*.

1896 yılında çıkarılan ve hâlâ yürürlükte olan dilencililiğin yasaklanmasına dair ilk kanun *Teseülün Menine Dair Nizamname*'yi açıklamayı yönetmeliklerin dilencilere/dilencililiğe bakış açısını anlama bakımından özellikle önemsiyorum. Tüzüğün ilk maddesinde yönetmeliğin Darülaceze'nin açılmasıyla birlikte yürürlüğe konulacağı

¹²⁹ Ayşe Özdemir Kızılkın, (2008), "Arşiv Belgelerine Göre II. Abdülhamit Döneminde Dilencilik Yapan Yabancılar ve Yurtdışına Dilencilik İçin Giden Osmanlı Vatandaşları", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* içinde; s. 99-108.

¹³⁰ Said Öztürk, (2008), "Osmanlı Devleti'nde Dilencililiğin Önlenmesi", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* içinde; s. 109-122.

¹³¹ Nizamnamenin tam metni Ek-2'dedir.

belirtilir. İkinci maddesinde Darülaceze'ye konulacak kişilerin "yaşamını sürdürmesine mani olacak şekilde engeli veya hastalığı bulunup kimsesiz olan ya da kimsesiz olmayıp bu gibi kimselere bakmakla yükümlü olan kişilerin de kendilerinin geçim sıkıntısı çektiği, yardıma muhtaç kişiye faydası dokunmadığı durumda" olması gerektiği vurgulanmıştır. Kanunun üçüncü ve dördüncü maddeleri Darülaceze içi yaşama yöneliktir. Bu maddelerden Darülaceze'ye kişilerin din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın alınacağı anlaşılr. Beşinci ve altıncı maddelerde ise Darülaceze'nin iç idaresinin nasıl kurulacağı, kimlerin hangi usullere göre tayin edileceği anlatılmıştır. Yedinci maddesinde gelirin nasıl toplanacağı üzerinde durulmuştur. Burada ilginç olan gelir kaynaklarından birinin de "bağış" olarak gösterilmiş olmasıdır. Yani kurum devamlılığını sağlamak için insanlardan kendilerine para vermelerini talep etmektedir. Bu durumda dilenciliği Darülaceze vesilesiyle yasaklayan devlet yine insanlardan para isteyerek bir anlamıyla dilenciler ile sadaka verenler arasında bir nevi aracı haline gelir. Nizamnamenin sekizinci ve dokuzuncu maddeleri dilenciliğe bakışı anlama bakımından hayli önemlidir. Sekizinci maddede sakat ve kimsesiz olup dilenenlerden İstanbullu olanların darülacezeye, taşralı olanların ise memleketlerine gönderilecekleri söylenmektedir. Bunların haricinde kimseye bir rahatsızlık vermeyip bir "san'at" vesilesiyle dilenenlere karışılmayacağı belirtilmiştir. Dokuzuncu maddede çalışabilecek durumda olup da dilenenler üzerinde durulmuştur. Bu gibi kimselerin zabıta tarafından yakalanıp İstanbullu olanların ya da söz konusu yerde ikamet edenlerin bir kereye mahsus olmak üzere kefaretle

salınacakları, taşralı olanların ise memleketlerine gönderilecekleri belirtilir. Fakat durumun tekrarı hâlinde İstanbullu olanlar da taşraya sürülecek ve “ıslahhane ve sanayihane”si bulunan yerlerde barındırılacaklardır. Sekizinci ve dokuzuncu maddelerden dilencililiğin yasaklandığını anlayabiliyoruz. Fakat nizamnamenin “san’at” vesilesiyle dilenenleri hariç tutması ilginçtir. Söz konusu kişilerin “dilenen” olarak tanımlamasına rağmen halka rahatsızlık vermedikleri düşünüldüğü için bu dilenme biçiminin yasaklamamasından hareketle devlet tarafından “kötü” addedilen dilencililiğin “rahatsızlık veren” şeklinin mesele edildiğini söyleyebiliriz. Buna ilaveten dilencileri İstanbul dışına sürgün ederek “göze görünmemesini” sağlamak dilencilikle mücadele yolu olarak görülmüştür. Fakat bu gözden ırak sürgün mekânında da “ıslahhane ve sanayihane” vasıtasıyla kişileri çalıştırmak suretiyle “doğru” davranışa yönlendirme amaçlanmıştır. Nizamnamenin onuncu ve sonuncu maddesinde ise tüm bu uygulamaların Dâhiliye Nezareti emrinde olduğunu belirtilmiştir.

Dilencilikle mücadelenin sivil toplum ayağına bakıldığında yukarıda da bahsi geçen Fukaraperver Cemiyetleri ve Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti görülebilir. Sadık Sarısan, Fukaraperver Cemiyetlerinin dilencilikle mücadelesini konu alan “Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti’nin Fakirlik ve Dilencilikle Mücadelesi”¹³² isimli çalışmasında, İttihat ve Terakki tarafından kurulmuş bu sivil toplum kuruluşlarının amaçlarından birinin de dilencililiği engellemek olduğunu belirtmiştir. Yine bir sivil toplum örgütü olan Bayburt Müslüman Dilendirmezler Ce-

¹³² Sadık Sarısan, “Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti’nin Fakirlik ve Dilencilikle Mücadelesi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* içinde; s. 123-132.

miyeti'nden bahseden çalışmasında¹³³ Murat Kumbasar, cemiyetin gayesini “işsizliği bahane edip dilenen insanlara iş bulmaktır” şeklinde aktarmıştır. Cemiyetin amacı ve niyeti yönetmeliğinde şöyle bildirilmiştir:

“MADDE-1: Bayburt'ta “Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti” adıyla bir cemiyet kurulmuştur.

MADDE- 2: Cemiyet kısaca söylemekle maksadını bildirmiş, hatta husule gelmiş olmak ümidini besleyerek ilan eder ki, işin, işlemenin dostudur. İşsizliğin, dilenciliğin düşmanıdır. İmdi, işsizliği bahane edinerek dilenciliğe girişmiş yahut girişecek olanlara iş bulmayı sadakanın en makbulü tutar.”¹³⁴

Dilenciliğin bu denli mesele edildiğini, hatta bu “sorun”la mücadele etmeye yönelik örgütler kurulduğunu öğrenmek bizim açımızdan çok değerlidir. Osmanlı devletinin çöküş dönemine denk gelen zamanlarda ortaya çıkan böylesi örgütlülükler iki şekilde de yorumlanabilir: kargaşa anlarını geçiştirmeye, düzeni sürdürmeye yardımcı olabilecek bir potansiyel ve/veya yeni devrin toplum ve birey görüşünü ifşa eden bir sosyal hareket. Bu yeni devir, insanları “kul” olmaktan çıkartıp akla, ilerlemeye ve gelişmeye inanan, bilgi ve becerilerini sergileyebilecek şekilde tasavvur ederek evrensel yeni toplum ve evrensel yeni birey yaratma çabasıdadır. Bununla beraber dilenciliği engellemeye yönelik bu anlayış ve teşkilatlanmanın ardındaki iktisadî sebebin dönemin sanayileşme çaba ve hamlelerini sekteye uğratacak biçimde işgücünün atıl kılınması olduğu söylenebilir.

¹³³ H. Murat Kumbasar, “Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti İle İlgili Tarihi Belgenin Tahlili”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* içinde; s. 375-390.

¹³⁴ H. Murat Kumbasar, a.g.y. s. 379

BİR KABAHAHAT OLARAK DİLENCİLİK

İktisatçı Sungur Savran *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri* isimli kitabında¹³⁵ 16. yüzyılda Batı’da ticaret sermayesi ve kapitalizmin yükselme sürecine paralel olarak Osmanlı’nın bir pazara dönüşmesiyle ülkedeki kapitalist üretim öncesi ilişkilerinin çözülmeye başladığını, bunun da imparatorluğun çöküşünü hazırlandığını belirtir. Osmanlı’da Tanzimat ile başlayan batılılaşma hareketini, Meşrutiyet ve Cumhuriyet rejimleri takip etmiş, Cumhuriyetin ilan edilmesiyle siyasal, ekonomik ve toplumsal olarak köklü ve hızlı dönüşümler yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti monarşiden cumhuriyete geçmiş laik, demokratik bir hukuk devleti olarak artık sosyal meselelere Osmanlı’dan daha farklı saiklere dayanarak eğilmiştir. Cumhuriyet bir anlamda toplumun yeniden inşası demektir. “Herkesin olan” anlamına gelen cumhuriyetin¹³⁶ temel ilkesi tam da bu nedenle “eşitlik” olmaktadır. Bu rejimde herkes iktidara eşit mesafede, tersinden iktidar da herkese aynı mesafede olmalıdır ki “herkesin olma” durumu gerçekleşebilsin. Bu anlayış beraberinde “birey” kavramını da getirir. “Birey” olmak ekonomik, ideolojik ve felsefi anlamda herkese yeni sorumluluklar yüklemektedir. Dolayısıyla “dilenciler” de her insan gibi “birey” olmanın gereğini yapmakla mükellef kişiler olarak adde-

¹³⁵ Sungur Savran, (2010), *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*, İstanbul: Yordam Kitap, s.39.

¹³⁶ Kadir Cangızbay, (2005), “Cumhuriyet”, *Kavram Sözlüğü*, haz. Fikret Başkaya, Ankara: Özgür Üniversite, s. 91-96.

dilmektedir. Artık bir maluliyeti olanları topluma eşit bir şekilde kazandırmak “sosyal devletin” görevi haline gelmiş, dilencilik yeni kanunlarla önlenmeye çalışılmıştır.

Türk Ceza Kanunu’nda dilencilikle ilgili bir madde vardır.

“Dilencilik

Madde 229- (1) Çocukları, beden veya ruh bakımından kendini idare edemeyecek durumda bulunan kimse-leri dilencilikte araç olarak kullanan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Bu suçun üçüncü derece dâhil kan veya kayın hı-sımları ya da eş tarafından işlenmesi halinde verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(3) Bu suçun örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmiş ol-ması halinde, verilecek ceza bir kat artırılır.”

Türk Ceza Kanunu’na göre dilenmenin kendisi değil de “kendine malik olamayan” insanların dilendirilmesi suç olarak görülmüştür. Ayrıca kanunda aileye dair bir ifade de mevcuttur. Bir aile ferdinin bir diğer aile ferdini dilendirmesine -ki bunu da üçüncü derece ile daraltmak-tadır- bir buçuk misli ceza vermek suretiyle aile fertleri-nin birbirleriyle bu tarz bir “kötülük” ilişkisi içinde ol-maması gerektiğine yönelik bir değer yargısına da işaret etmektedir. Ek olarak TCK’nın 220. Maddesine dayana-rak, dilencilikğin organize olarak yapıldığı durumlarda -cürüm niteliğinde- suç sayıldığı yorumu yapılabilir. Biri-lerini dilendirmek, suç işlemek üzere örgüt kurmak an-lamına gelebilir ve aslında yoruma tâbidir. Bu durumda yine suç sayılan dilenmek olmayacak, çeteyi kuran ve dilendiren insanlar dolandırıcılık, gasp ya da darp gibi suçlardan yargılanabilecektir. Hukukî düzenlemede di-

lencilik Kabahatler Kanunu'nda değerlendirilmiştir. Kabahat kelime olarak “uygunsuz hareket, yakışıksız davranış” şeklinde tanımlanıyor.¹³⁷ Fatih Selami Mahmutoglu'nun “Suç-Kabahat Ayrımı- İdari Ceza Hukukunun Temelleri”¹³⁸ makalesinde bahsettiği üzere; aslında kabahat de suçun bir türü olmasına rağmen günümüzde “cezalandırma”nın toplumsal düzeni sağlamada kullanılabilecek son araç olarak düşünülmesi ve görece “önemsiz” denebilecek durumların “ceza” ile değil başka müeyyedelerle karşılanabilecek olması ve bütün bunlara ilaveten mahkemelerin iş yoğunluğunun ve maliyetinin azaltılması düşüncesiyle kabahatler suç olmaktan çıkarılmıştır. Kabahatler Kanunu'nun ilk iki maddesine bakıldığında neleri konu almış olduğu görülür:

“Madde 1- (1) Bu Kanunda; toplum düzenini, genel ahlâkı, genel sağlığı, çevreyi ve ekonomik düzeni korumak amacıyla;

- a) Kabahatlere ilişkin genel ilkeler,
- b) Kabahatler karşılığında uygulanabilecek olan idarî yaptırımların türleri ve sonuçları,
- c) Kabahatler dolayısıyla karar alma süreci,
- d) İdarî yaptırıma ilişkin kararlara karşı kanun yolu,
- e) İdarî yaptırım kararlarının yerine getirilmesine ilişkin esaslar,

Belirlenmiş ve çeşitli kabahatler tanımlanmıştır.

Tanım

¹³⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KABAHAT

¹³⁸ Doç. Dr. Fatih Selami Mahmutoglu, “Suç- Kabahat Ayrımı- İdari Ceza Hukukunun Temelleri”

<http://fsmahmutoglu.av.tr/pdf/e347388642006e588cf2c697c444aa95c3fa57d77818090242.pdf>

Madde 2- (1) Kabahat deyiminden; kanunun, karşılığında idarî yaptırım uygulanmasını öngördüğü haksızlık anlaşılır.”

Bu çerçevede Kabahatler Kanunu’nun dilencilikle ilgili maddesi de bulunmaktadır:

“Dilencilik

Madde 33 - (1) Dilencilik yapan kişiye, eli Türk Lirası idarî para cezası verilir. Ayrıca, dilencilikten elde edilen gelire el konularak mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilir.

(2) Bu kabahat dolayısıyla idarî para cezasına ve el koymaya kolluk veya belediye zabıta görevlileri, mülkiyetin kamuya geçirilmesine mülkî amir veya belediye encümeni karar verir.”

Bu şekliyle dilencililiğin kabahatler kanunu çerçevesinde toplum düzeni, genel ahlâk, genel sağlık, çevre ve ekonomik düzen ile bağının kurulduğu söylenebilir. Kanuna göre dilencilik de kumar, sarhoşluk, gürültü, rahatsız etme, çevreyi kirletme gibi bir kabahat sayılmıştır. Kabahatler, tehlikesi ve bedeli büyük olmayan, aynı zamanda sicile işlenmeyen basit suçlardır. Kabahat işlemenin cezası, bozulduğu kabul edilen toplumsal düzenin yeniden tesis edilebilmesi için gereken idarî tedbirler ve paradır. Söz konusu cezalar caydırıcı olmaktan çok eğitici sayılabilecek şekilde düzene davet ve ikaz niteliğindedir. Türkiye Belediyeler Birliği’nin bastığı ‘Zabitanın Cep Kitabı’na göre¹³⁹ 2014 yılı için dilencilik yapmanın para cezası 91 TL’dir. Ayrıca dilencinin üzerinden çıkan dilencilikten elde edilmiş paraya da el konularak kamuya geçirilir.

¹³⁹ Çelik, M. Lamih & Böke, Veli, (2014), “Dilencilik”, *Zabitanın Cep Kitabı*, Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği, s. 100.

Ömer Gedik “Dilencililiğin Türk Pozitif Hukukundaki Yeri” çalışmasında¹⁴⁰ yaşanan bir olayı aktarıyor. Evine gelen haciz memuruna “dilenci” dediği için bir vatandaş dava edilmiş, sonucunda ise Yargıtay “dilenci” kelimesini hakaret olarak kabul etmiş. Yargıtay’ın 2002 yılında verdiği bu karar, toplumun dilencililiğe nasıl baktığını gözler önüne seren dikkate değer bir örnektir.

Türkiye’de dilencilikle mücadele eden kurum belediyelerin zabıta birimleridir. Buraya kadar anlatılanlar dilencilikle ilgili hukukî ve idarî tutumların ifadesidir. Ama yaşam pratiğinin bundan hayli farklı olduğu aşikâr. Alan araştırması yaptığım bölge olan Ankara’da Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin “Dilenci Barınağı”na gün içinde zabıta ekiplerinin sokaktan topladığı dilenciler getirilir. Dilencilerin üstleri arandıktan sonra kayıt işlemleri yapıp akşam serbest bırakılmak üzere barınakta tutulurlar. Hatta çoğu zaman akşama kadar bile tutulmazlar. Ankara’da sorumluluk esasen büyükşehir belediyesinde olmakla birlikte merkez ilçelerin belediyeleri de dilenciler için özel olarak oluşturduğu ekiplerle kendi bölgelerinden dilencileri toplayıp barınağa teslim ederler. İlçe belediyelerinin dilencilerle ilgili bir işlem yapmaya yetkisi yoktur. Onlar bir anlamıyla büyükşehir belediyesi zabıta ekiplerine destek kuvvet olarak görev yaparlar. Ankara’da emniyet güçleri de şikâyet üzerine denk geldikleri dilencileri karakola götürüp belediye görevlilerine teslim etmek üzere haber verirler. Dilencilikle mücadelede esas sorumlu kurum belediyelerdir. Yukarıda da anlattığımız gibi dilencililiğin caydı-

¹⁴⁰ Ömer Gedik, (2008), “Dilencililiğin Türk Pozitif Hukukundaki Yeri”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* içinde s. 567.

rıcı bir cezası yoktur. Dilenciler ekipler tarafından yakalandığı gün sadece çalışamazlar o kadar. Bu durum da dilencilerle zabıta ekibi arasında farklı bir ilişkinin oluşmasına yol açar. Yakalanma işinin dilenciler açısından hiçbir ciddiyeti yoktur ve barınaktan çıktıkları anda yine dilenmeye giderler. Sonra aynı kişiler yine yakalanır ve bu döngü neredeyse taraflar arasında ahabaplığa dayanan bir ilişkinin gelişmesine zemin hazırlar.

**YAZIN HIRKA GİYDİREN,
KIŞIN AYAKKABISIZ DOLAŞTIRAN BİR MESLEK:
DİLENCİLİK VE PERFORMANS**

Britanyalı sosyal antropolog Victor Turner, performans toplumsal hayatın temeli olarak görür ve bu bakıştan hareketle “performans” kavramını antropolojinin merkezine koyar. Performans insan olmaya o kadar içkindir ki, “akıllı hayvan”, “alet yapan hayvan”, “düşünen hayvan”, “siyasal hayvan”, “sembol kullanan hayvan” gibi insan tanımlarının yanına Turner, bir de “sergileyen (*performing*) / kendini sergileyen (*self-performing*) hayvan” gibi bir tanım da eklemiştir.¹⁴¹ Turner, din, estetik, felsefe alanlarında ifade edilebilen *ethos*’un, performans kavramı üzerinden bakıldığında ritüel, karnaval, tiyatro, edebiyat, film... vb. içerisinde de yakalanabileceğini söyler. Bu sayede Turner “dünya görüşünün ifadesini” performans kavramı aracılığıyla epistemolojik alandan kültürel alana taşır.

İnsan, iletişimin hem öznesi hem de nesnesi olarak etrafına sürekli anlam, bilgi, mesaj yayan, bir anlamda çevresine insanlık atmosferi neşreden, sözlü ve sözsüz iletişimin manasıyla ola gelmiş bir canlıdır. Kendisi/bedeni aracılığıyla insan, yaratıcısı, taşıyıcısı ve ileticisi olduğu mesajları aktarır. Her insan kaçınılmaz olarak sözlü ya da sözlü olmayan birtakım işaretler üzerinden izlenimler

¹⁴¹ Victor Turner, (1988), *The Anthropology of Performance*, New York: PAJ Publication, s.81.

yaymaktadır. Performansın muhtemel anlamlarından biri, kişilerin hangi sonuca yol açacağını tahmin ederek karşı tarafı etkilemek amacıyla, hedeflediği bir izlenimi yayma çabasıdır. Sosyal bilimler söz konusu olduğunda ise performans, kişilerin bu izlenimler aracılığıyla onları yayan kişi hakkında fikir sahibi olabileceklerine dair bir önkabule dayanan eylem çözümlemesidir. Ricoeur “Bir Metin Olarak Anamlı Eylem”¹⁴² makalesinde, anlamı her daim muallakta ve yoruma açık olan insanî eylemin de tıpkı bir metin gibi okunabileceğini söyler. Burada okumaya açık, anlamlı eylem olarak performans derken kesinlikle “sahtekârca” yürüyen bir işten bahsetmiyorum, daha çok “uzmanca” yürüyen bir işten söz ediyorum. Performans yüz yüze etkileşimin gerçekleştiği anlarda vardır. Bu anlarda –herkesin yaptığı gibi- hâlihazırda var olan davranış repertuarımızdan bir şeyler seçip sergileriz. “Uzmanca” diye nitelemem tam da buradaki davranış seçimi bağlamında anlam kazanacaktır. Yine buradaki seçimin sonucu olarak performans aracılığıyla kişi yekpare, mutlak bir kimlik yerine daha geçirgen, esnek bir kimlik edinir. Performans üzerine çalışmış olan sosyolog Erving Goffman’a göre herkes aslında sandığından daha iyi birer oyuncudur. Goffman, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* isimli, kişilerin gündelik yaşamı içinde sürekli “performanslar” sergilediğini temel argüman olarak aldığı kitabında performansı, sağduyuya dayalı, koşullara bilinçsiz tepkinin maksatsız ürünü olan “gerçek performans” ve kasıt ile bir araya getirilmiş sahte unsurlardan

¹⁴² Ricoeur, Paul, (2002), “Metin Modeli: Bir Metin Olarak Anamlı Eylem”, Arslan, Hüsamettin (haz.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, içinde, İstanbul: Paradigma Yayınları, s.100.

oluşan “düzmece performans” olarak ikiye ayırır.¹⁴³ Ben de bu çalışmada fakirliğin görselleştirilmesi bağlamında performanstan bahsederken -örneğin çıplak ayakla dilenmede olduğu gibi- durumdaki farkındalığı ve seçimi işaret etmek maksadıyla performans kavramını Goffman’ın terminolojisindeki “düzmece performans” anlamıyla kullandım.

Yine performansı içeren “damgalı olmak”, “damgalamak”, “damgalılarla kurulan” ilişkileri ele aldığı *Damga* isimli çalışmasında Goffman dilencilere bakışımızı genişletecek tespitlerde bulunmaktadır. Ona göre “damga” bir ilişki biçimi, addedilen bir sosyal kimliktir. Bu haliyle “Damga” hem fizikî hem de sosyal alana atıfta bulunan bir kavramdır. Goffman itibar kaybettiren bir sosyal süreç olan damganın üç tipi olduğunu söyler.¹⁴⁴ Birincisi bedensel bir kusur, ikincisi eşcinsellik, bağımlılık, delilik, işsizlik gibi sapkınlığı, ahlâksızlığı, irade zayıflığını ima eden hâllerdir. Üçüncü damga tipi ise ulus, din, ırk, etnik köken gibi soya dayanan ve aktarılabilen, ailece paylaşılan durumlardır. Goffman’ın bu ayırımına göre dilencilik ikinci tip damgayla denk düşmektedir. Kimlik etkileşimlerle inşa edilen bir şey olduğundan kimle, nerede, nasıl, ne zaman, olduğuna istinaden sürekli değişecektir ve yazara göre bu etkileşimde damgalı birey aynı zamanda sürekli performans sergileyendir. Damgalı kişi damgalıyı oynayan konumundadır. Kendisi ile ilgili durumu idare etmekte de ustalaşmış kişidir. Goffman, benlik sadece sunulmamalı kabul de görmeli derken alan araştırmasın-

¹⁴³ Erving Goffman, (2009), *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, çev. B. Cezar, İstanbul: Metis Yayınları, s.76.

¹⁴⁴ Erving Goffman, (2014), *Damga*, çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S.N. Ağırnaslı, Ankara: Heretik Yayıncılık, s.33.

dan bir hırsızın şu cümlesine de yer vermiştir: “Polis, diğer suçluların dışında, seni olduğun gibi kabul eden tek kişidir”.¹⁴⁵ Bu açıdan bakınca dilenci-zabıta ilişkisinin de benzer durum sergilediği söyleyenebilir. Bazı dilencilerin aileleri onların dilencilik yaptıklarını bilmez. Bu anlamda “çifte hayat” a¹⁴⁶ sahip damgalıların genel olarak dilenme performansları da kendilerini gizleyecek özellikle de yüzünü saklayacak biçimdedir ve bu yolla bir “tanıdığın” bakışından kendilerini sakınırlar. Benzer nedenle fotoğraflarının çekilmesini de istemezler. Resmî olarak ifşa edileceklerinden tedirginlik duyar, kendilerine bunun yapılmayacağı söylendiğinde ise farklı bir yaklaşım gösterirler. Biraz önce bahsi geçen hırsızın sözünden de yola çıkarak söylersek bu ilişkide dilenciler, zabıtanın kendilerini oldukları gibi kabul ettiğini deneyimlerler. Dilenciler sırlarını bilen ve bunu ifşa etmeyen zabıtalılarla başka tür bir yakınlık kurmaktadır. Goffman’ın kullandığı bir diğer önemli kavram “soytarılaşıma”¹⁴⁷dır. Bu da damgalı kişinin kendisine yüklenen bütün nitelikleri, sıfatları sergilercesine davranmasıdır. Dilencilerden de gerçekten beklenen bir çeşit soytarılaştırılmış teatral performanstır. Birinin başkasından para isteyebilmesi için çalışmayacak durumda olması gerekiyorsa, malullüğünü ya da fakru zaruret içinde bir yoksul oluşunu teşhir etmesi bir bakıma toplumsal bir beklentidir. Ahmet Hâşim “kalbinin heyecan mekanizması harekete geçmek için, dilenciden korkunç bir Lon Şaney makyajı ve tüyler ürpertici bir sahne tertibatı ister” derken bu beklentiye dile getirmiştir.

¹⁴⁵ Goffman, a.g.y. s.63.

¹⁴⁶ Goffman, a.g.y. s.120.

¹⁴⁷ Goffman Erving, a.g.y. s.158.

Kimse bu gibi kişilere “sen dilencisin ben de sana para vereyim” demez, yani toplum onları oldukları gibi kabul etmez ve hep bir kabuk altında görmek ister.

Goffman gibi “Chicago Ekolü”ne mensup sosyolog Howard Becker de *Haricîler* isimli çalışmasında benzer bir konuyu mesele edinmiştir. Becker haricîleri, toplumsal kuralı ihlâl eden kişiler olarak tanımlar. Bu hususta kişileri etiketleme ile ilgili olarak “sanat”ın muğlâk bir şey olduğuna dikkat çekmiştir. Bir hareket sanat alanında birilerine itibar kazandırırken aynı hareket bir diğerinin sapkın olarak yaftalanmasına yol açtığı için itibar kaybettirebileceğini söyler.¹⁴⁸ Dilencilik işi için de Becker’in sözünü ettiği şey geçerlidir. Dilenci de tiyatrocu da performans sergileyen “sanatçılar”dır. Fakat toplum nezdinde biri “sanatçı” olarak itibar görürken diğeri ise dilenci olarak damgalanmaktadır. Yine benzer bir şekilde dilenme ile bağış toplama arasındaki farkın muğlâklığı, tıpkı sanat bağlamında olduğu gibi düşünmeye değerdir. Yardım için bağış toplayan kişi¹⁴⁹ “hayır işi için aracı” olmak sıfatıyla itibar kazanırken, aracısız bir şekilde isteyen dilenciler damgalanır. Sosyal antropolog Mary Douglas toplum fikrinin, bir şekle sahip güçlü bir imge olduğunu söyler. Bu imge, dâhilîyi-haricîyi içeren, bunlara dair iç-dış sınırları barındıran bir biçimdedir. Sınırlar enerji yük-lüdür ve toplum içeriye yönelik bir saldırıyı püskürtme gücünü elinde bulundurur.¹⁵⁰ Dilencilik söz konusu ol-

¹⁴⁸ Howard Becker, (2013), *Haricîler*, çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayıncılık, s.17.

¹⁴⁹ Burada kurumsal bir yerlere bağıştan söz ediyorum. Zira gayriresmî olarak gelip sokaklarda bağış toplamaya çalışanlar da dilenci olarak görülebilir.

¹⁵⁰ Mary Douglas, (2005), *Saflık ve Tehlike*, çev. E. Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları, s.145.

duğu zaman bu püskürtme, sadece soyut, simgesel ya da kavramsal boyutta var olmaz bizatihi içinde yaşadığından dolayı fiziksel mekânları da kapsar. Dilenciler çoğu yere sınır ihlali yaparak girerler, bazı yerlere hiç giremezler ya da herhangi bir denemede derhal uzaklaştırılabilirler. Onlar ekseriyetle kamusal mekânın davetsiz, istenmeyen misafirleridir. Tam da burada dilencilerin birer hariç olarak görülmesi konusunda “dilencilerin, değerlerden ve normlardan koparak kendi kendilerini mi toplumun dışına attıkları”, yoksa “toplumun onları oldukları gibi kendisine dâhil etmemesinin mi” olduğu tartışılabilir. Şüphesiz bunların cevaplarını aramak bu kitabın konusunu aşsa da bir soru olarak aklımızda kalmasının doğru olduğu kanaatindeyim.

Olaya bir başka yönüyle baktığımızda zabıtalının bu ilişkide dilencileri hariç olmaktan caydırmakla ya da sınırlara yakın yerlerden uzaklaştırmakla yükümlü olduğunu görürüz. Dolayısıyla zabıta da bulundukları noktadan çizgi içini temsil eden performanslar sergileyerek toplumun kendine uygun bulduğu/yakıştırdığı değerleri o anda yeniden üretmek zorundadır. O anda insanlar durup onları izlemeseler de her zaman üzerlerinde toplumun bakışını hisseden zabıta, kadınlara ama özellikle de küçük çocuklu kadınlara, engelli dilencilere bir hayli nazik davranırlar, hatta çoğu zaman engelli dilencilere hiç dokunmazlar. Dilencileri toplarlarken içinde bulundukları durumdan hoşlanmasalar da hiçbir şiddet yöntemine başvurmayarak dilencileri ikna yoluyla arabaya bindirmeye çalışırlar. Zabıta çoğunlukla dilencileri tanıdıkları için hangilerinin gelmemek için direteceklerini bilirler ve çizdikleri performansı yıkacak bir durumda

kalmamak için genelde bu dilencilerden uzak durmayı tercih ederler. Para verenlerin/vermeyenlerin ise dilencileri haricî olmaktan uzaklaştırmak için mi yoksa onları bulundukları konumda tutmak için mi bu tavrı takındıkları çoğu zaman bir muammadır. Çünkü dilenciye para vermek, bir taraftan dilencilerin “normal” yaşam sürmelerini teşvik edecek bir davranış olarak yorumlanabilecekken bir diğer taraftan dilenebilecek niteliklere sahip bir insan kitlesinin çalışmak suretiyle topluma bir şekilde karışmasına mani olmak bağlamında da yorumlanabilir. Yine aynı şekilde dilenciden sakınılan para hem beraberrinde getireceği çalışma zorunluluğu sebebiyle topluma katılmaya bir teşvik hem de bu tip insanların varlığını protesto etmek olarak da görülebilir. Performansa ve onunla ilişkili kavramlara kısaca değindikten sonra dilencilikte performansın unsurları üzerinde durabiliriz.

Dilencilere baktığımızda envai çeşit performans sergilediklerini görürüz. Aynı kişi kimi zaman bir engelli olarak çıkar karşımıza, kimi zamansa ayakkabısı olmayan bir fakir. En çok şahit olduğumuz performanslar; engelli ya da hasta olmak yahut da bu gibi kimselerin ebeveyni olmak, yaşlı ya da çocuk olmak, fakir olmak, fakir ve bebeği olan anne olmaktır. Bu gibi ya gerçekten sahip olunan nitelikler ya da bürünülen kisveler dilenciler tarafından toplumla karşılaşma anında göze sokulacak şekilde icra edilir. Dilenci seyircisine göstermek istediği şeyi abartılı bir şekilde ifade ederek zamandan ve emekten tasarruf eder. Dilencinin vitrini bedenidir. Bedenini en iyi ve uygun şekilde tasarlayarak tebdil etmek suretiyle hızlıca sonuca ulaşmayı amaçlar. Dilencilerin karşılaştığı insanların dikkatlerini çekmek ve onları etkilemek için

kullandıkları, farklı türden marazlarını teşhir ettiği anlık temasta kişinin gerçekliğe erişme şansı yoktur. Gerçekleşen münasebette hakikate ulaşma ihtimâlinin ortadan kalkması nedeniyle seyirci o an için tek bilgi kaynağı olarak ister istemez görünüşe yoğunlaşmaya mecbur kalır. Performans esnasında bir şeyleri fazladan gösteren dilenci aynı zamanda bir şeyleri de saklamaktadır. Goffman her performansın içinde bir “sır”¹⁵¹ saklandığından bahsetmiştir. Algı üzerinde denetim sahibi olan performansı sergileyendir. Dolayısıyla kişi algıyı istediği doğrultuda yönlendirebilmek için performans sırasında neyi gösterip neyi göstermeyeceğini düzenler. Dilencinin gerçekten bir araza sahip olup olmadığı ise onun “sırrı”dır.

1928 yılında ismini açıklamayan bir gazeteci cumhuriyetin ilk yıllarında dilencilik yapmış olan eski bir dilencinin kendisiyle paylaştığı anılarını onun ağzından kaleme alarak dört parça halinde *Arkadaş* dergisinde yayınlamıştır. Henüz on iki yaşında bir çocukken yaşlı bir dilenci ile tanışan ve onunla beraber mesleğin inceliklerini öğrenen kişinin ağzından dilencilik sanatı ile ilk münasebet şöyle anlatılır:

“(...)İhtiyar önde, ben arkada tekrar yürümeye koyulmuştuk. İhtiyar dar bir sokağın köşe başında durdu:

- Şimdi ben bir evin önünde duracağım... Sen içeri girersin. Orada sana yapacağın şeyi anlatırlar.

Ve hakikaten gitti, harap, çatısı çökük bir kara tahtalı, evin önünde durdu. Kapıyı çaldı. Ne yapacak diye bakıyordum. Kapı açılmıştı, o elini açmış dileniyordu. Ben de yaklaştım. O dişleri arasından:

¹⁵¹ Goffman, 2009, s. 75-76.

- Bakınma, dedi. Gir içeri (...) Bu çocuğu alın... Yüzünü gözünü kirletin... Esvaplarını da değişin... Arka kapıdan çıksın... Caddede beni bulsun!

Beni alt katta ufak bir odaya almışlardı. Taşlığın ve odanın karanlığından evdekilerin nasıl insanlar olduğunu görememiştim. Fakat gözlerim açılınca biri ihtiyar, biri orta yaşlı iki kadın, işini bilir bir tavırla beni aralarına aldılar ve:

- Kimsin, nesin? gibi suallerle vakit geçirmeden ihtiyar dilencinin emirlerini yapmaya başladılar. Çenemin, burnumun kenarlarına kalaycı çamuru sürdüler. Cıvık merhemlerle yüzümü, gözümü öyle sıvadılar, o hale getirdiler ki, ben bile aynada kendimi tanıyamıyordum. Bu iş bittikten sonra ihtiyar kadın, kirli, yırtık pırtık bir gömlekle, gömlekten daha kirli, daha yırtık bir ceket ve pantolon verdi:

- Haydi, bunları değiş, dedi. Orta yaşlı kadınla birlikte odadan çıktı. Buranın bir tezgâh olduğunu anlıyordum. Hani oyuncular şanoya çıkarken yüzlerini, gözlerini boyarlar ya, biz dilenciler de onlara benziyorduk.

Yırtık pırtık esvapları sırtıma geçirdim. Benim eski esvaplar bunun yanında bayramlık urbalar gibi kalırdı.

Ayaklarıma giymek için bir çift kundura artığı verdiler ve ayağımın birini kirli bezlerle sardılar, ihtiyar kadın:

- Yürürken topallayacaksın anladın mı? Dedi.

Onu ben bezler sarılırken anlamıştım. Kolumun birini de sarıp bir bezle boynuma astılar. Hazırlık bitince beni evin bir arsaya açılan arka kapısından çıkardılar:

- Haydi, efendi seni caddede bekliyor, dediler.

'Efendi!' ihtiyar dilenci olacaktı. Hakikaten onu caddede kaldırıma oturmuş, dileniyor buldum. Beni görür görmez tepeden tırnağa kadar süzdü; burun kıvrınıyordu:

- Baştan savma olmuş... Daha çeki düzen verebilirlerdi... Hem sen, iyi topallayamıyorsun! Topallayan adam acıdan yüzünü buruşturur. Senin bir kahkahan eksik! Biraz dişini sık gözlerinden yaş gelsin... Sonra neden sol kolunu bağladın?

- Ben bağlamadım, evden bağladılar.

- Sağ kolunu bağlayacaklardı. Sağ kolu sağlam olan adam çalışabilir. Tetkikini, tenkidini bitirmişti.

- Haydi, yola, dedi. Sen sol koluma gir, Beraber yürüyeceğiz. Lokantaların, tatlıcı dükkânlarının önünde, ağzından salyalar akarak duracak, çok acıkmışsın, canın çekiliyormuş gibi bakacaksın.

Gittikçe 'zanaat'ın güçlüğü ve ehemmiyetini anlıyorum. Herkes sanır ki, elini aç dilen! Zahmetsizce para cebine girer. Yağma yok. Yolu yol ile ormanı balta ile demişler, büyükler sözüdür (...)

O gün akşam, ortalık kararınca kadar dilenmiştik. Halimize acıyan merhametli adamlar, parayı kâh onun avucuna, kâh benim avucuma atıyorlardı. İhtiyar, benim avucumdakini bırakmıyor, hemen alıp ceketinin iç cebine sokuyordu. Şöyle tahminime göre, o günkü hasılat yüz guruştan fazla idi. Ama gümüş para yüz guruş!

Fena kâr mı sanki? Yollar tenhalaşınca ihtiyar:

- Eve dönelim, dedi.

Ben, esvap değiştirdim eve gideceğiz, ben orasını da ihtiyarın evi sanıyordum. Hakikaten o eve arka kapıdan girdik. İhtiyar, kapıyı işaret verir gibi tıkırdatarak çaldı. Kapıyı açan kadınlar, bizi hürmetle karşıladılar. İhtiyarın birden tavrı değişti. Sert bir sesle emretti:

- Çocuğun yüzünü, gözünü yıkayın. Vücuduna göre bir kat temiz esvap verin. Sonra yarın da, bugün yaptı-

ğınız münasebetsizlikleri yapmayın. Sağ kolunu bağlayın. Zerdeçal ile yüzünü sarartın...

Kadınların cevabını beklemeden yukarı kata çıkmıştı. Ben, yeni, temiz esvapları, az yeni kunduraları giyinmiş, babam sağken bayram günleri giyindiğim halde idim. Bir saat sonra, merdivenden aşağı, açık renk pardösülü, eli bastonlu, tertemiz beyaz sakallı bir bey iniyordu. Evet, bu temiz, kelli felli bey, bizim ihtiyar dilenci idi”¹⁵²

Tecrübeli yaşlı dilenci ile beraber ilk defa dilencililiğin “sanatı” ile tanışan çocuk daha sonra yıllarca bu dilenciye çalışmış, ardından sanatı iyice belledikten sonra da kendi hesabına çalışmak için yaşlı dilenci ile yollarını ayırmıştır. Bu satırlarda dilencililiğin nasıl ihtimam isteyen bir performans gerektirdiğine şahit olmaktayız. Hazırlıklar için bir sahne arkası ekibe sahip olan dilenciler, gizli bir evde sahneye çıkacak sanatçı gibi hazırlanırlar. Kendileri kadar onları hazırlayanlar da en ince ayrıntıları dahi düşünmekle sorumludurlar. “Sağ elle çalışılır” önkabulünden hareketle dilencilerin çalışamamasına kanıt olması bağlamında sağ el bağlanmalı, bedenle ifade edilen durum ve duygular aynı zamanda dilencinin yüzünde de ifadesini bulmalıdır. Dilenilecek yeri ve kişileri iyi tanımak, iyi bir gözlemci olmak da yine mesleğin inceliklerindendir. Hangi el ayak sakat olacak, yüz rengi ve yüz ifadesi nasıl olacak, nerelere girilecek nerelerden uzak durulacak gibi insanların tek tek dikkatini çekmeyecek ama birinde sorun olmasıyla bütün kurguyu berbat edebilecek ayrıntıların hepsi kurgulanmaktadır. İhtiyar dilencinin mesleğinin

¹⁵² Mevlüt Çelebi, (2008), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında İstanbul’da Dilencilik: Bir Dilencinin Anıları”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* içinde; s. 159-170.

ailesi tarafından dahi bilinmediği ve dilencilik yaptığı zamanlar dışında başka bir kılıkla çıktığı toplumda muteber biri olduğu görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi dilencilerin “çifte hayat” a sahip oldukları bu metinde de dikkate değer bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu detayların içindeki en önemli öğenin yine de beden kurgusu olduğu görülmektedir.

Dilencilerin performansları için sadece kendi bedenlerini kullanmaları söz konusu değildir; onlar aynı zamanda başka bedenleri ve nesneleri de kullanarak sahne tertiplerler. Örneğin, 2011’in sonu 2012’nin başlarında birkaç defa rast geldiğim, Kızılay’da Yüksel Caddesi metro girişinin üç yürüyen merdivenin üç başında durup dilencilik yapan üç kadının da giyim tarzları aynıydı -koyu renk pantolonlar, boğazlı kazak üzeri uzun hırkalar, çapraz takılmış omuz çantaları, toplanmış saçlar-. Bir ellerinde bebekleri diğer ellerinde ise verilen paraları koymak için tuttukları aynı karton torbalardan vardı. Bu kadınlar gözleri kapalı biçimde, ince acıklı bir ses tonuyla, ağızlarını büzerek, kafalarını sağa sola sallayarak “bebeğimin ihtiyaçları için yardım edin” ya da “bebeğim hasta tedavi görüyor n'olur yardım edin” diyerek gelip geçenlerden para istiyorlardı. Kadınlardan bir tanesi bir defasında zabıta tarafından yakalandığında bebeği yirmi beş günlük olduğu için barınakta kalmasının sağlıksız olduğunu söylemiş ve barınaktan çıkartılmıştı. Aynı kadın bir hafta sonra tekrar yakalandığında barınaktan çıkabilmek için aradan yedi gün geçmiş olmasına rağmen yine bebeğinin yirmi beş günlük olduğunu söylemekten hiç çekinmemişti. Zabitanın bana verdiği bilgiye göre bu bebekler kiralıktı. Bu kiralık bebek bilgisiyle birlikte hem zaman karma-

şası ortadan kalkmış hem de dilencilerin nasıl bir sahne tertip ettikleri ortaya çıkmıştı. Dilenciler burada oluşturduğu sahnede bebeği bir aksesuar olarak kullanmakta ve muhtaç bebeğinin ihtiyaçlarını karşılayamayan anne rolüyle de bir durumu tanımlamakta, tüm bunların birleşimiyle de bir “kişisel vitrin”¹⁵³ oluşturmaktadırlar. Dilenci bu vitrin üzerinden para isterken kendi anlayışlarına göre bir bakıma ahlâken meşru bir talepte bulunmaktadır.

Dilenciler toplumla, başta da bahsettiğimiz gibi mağdur anne ya da mağdur kadın, hasta ya da engelli, hasta ya da engellilere bakmakla yükümlü olan kişi, fakir ve aç olan insan gibi “idealize edilmiş” temalar üzerinden toplumun hassas noktasına temas edeceğini düşündüğü hayat hikâyeleri aracılığıyla iletişim kurmaya çalışırlar. Goffman’ın çözümlemesinde “idealize etme”¹⁵⁴ performansın gösterildiği toplumun beklentilerine uyması için resmî olarak onaylanmış değerlerin ve davranışların temsil edilmesi yoluyla toplumsallaştırılmasının, bir biçime sokulmasının ve uyarlamamanın bir yoludur. Yine dilencilerin barınakta zaman kaybetmemek için zabıtalara söyledikleri “evde hastam var”, “bu akşam düğünümüz var” gibi gerçeği yansıtmayan sözler de idealize edilmiş performanslardır.

Performans esnasında performansın sunulduğu uzam hem performansın niteliği hem de seyircinin algısı açısından önemlidir. Kişisel vitrinin sergilendiği perfor-

¹⁵³ “Kişisel vitrin”i Goffman şu şekilde tanımlamıştır: “Bir set yaratan araçların oyuncu ile bağdaştırdığımız, gittiği her yerde onu izlemesini beklediğimiz türleridir. Örneğin; cinsiyet, yaş, ırksal özellikler, boy, görünüş, duruş şekli, yüz ve vücut ifadeleri... vs.” Goffman, 2009, s.35.

¹⁵⁴ a.g.y, s.44.

mansta seçilen kelimeler, jest ve mimikler, giyim kuşam bölge ile uyum sağlamalıdır. Seyircisiyle birebir iletişim içinde değilken bile performansçı, görüş ve duyuş mesafesi içinde hâlâ izlenim yaymaya devam etmektedir. Örneğin bir gün belediye otobüsünde, çoğu zaman Tunalı'da çıplak ayak performans sergileyerek dilenen, on altı on yedi yaşlarında genç bir dilenciye yaş olarak ebeveyni olabilecek bir adamla gördüm. Otobüs Kızılay'a geldiğinde ellerinde tekerlekli sandalye ile otobüsten indikleri an sandalyeyi açtılar ve genç olan tekerlekli sandalyeye oturdu. Bir anda kötürüme dönüşen genç hemen oracıkta hepimizin gözü önünde dilenmeye başladı. Dilenilen yerin şehir olması burada en önemli faktör olarak görünmektedir ve Simmel'in "kayıtsızlık"¹⁵⁵ olarak tanımladığı kentli tutumuyla yakından ilişkilidir. Ona göre görüp görmezden gelme örtülü bir hoşlanmama duygusu ile birlikte sergilenen fakat aynı zamanda şehri de özgür kılan bir harekettir. Dilenci tam da bu yüzden otobüsten iner inmez tekerlekli sandalyeye oturup dilenebiliyor ya da bir başkası aylarca sahip olduğu aynı yara ile şehrin aynı noktasında dilenebiliyor. Değişip dönüşmesi gereken şeyler sabit bir manzara halini alabiliyor. Bir anlamda bu dilenciler, toplum arasında bir birey olarak görünmediklerini ancak sergiledikleri performansla görünür hâle geldiklerini düşünüyor gibidirler. Uzamla ilgili ilk ayrışma dilenciliğin neden şehirde yapıldığına değinerek başlamak istedim. Şehir gibi koskoca bir mekânda bölgeden bölgeye değişen, farklı performans türlerini gözlemlemek mümkündür. Alan araştırmam sırasında söz konusu tes-

¹⁵⁵ George Simmel, (2012), "Metropol ve Tinsel Hayat", çev. N. Kalaycı, *Modern Kültürde Çatışma*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.91.

pitle ilgili tecrübelerim de oldu. Bir gün zabıtalarla birlikte alanda olduğum esnada telsizle şikâyet gelmesi üzerine Çukurambar semtindeki Firdevs Camiine gittik. Çukurambar semti üst düzey bürokratların, milletvekillerinin oturduğu mutena bir semttir. Caminin önünde resmî plâkalı araçlar, korumaların araçları, epey lüks son model araçlar ve jipler park etmiş hâldeydi. Yeni yapılmış, parlayan, bakımlı bu cami milletvekilleri ve bakanlar tarafından cuma namazını kılmak için sıklıkla tercih edilen camilerden biridir. Camiye vardığımız esnada namaz kılınılmaktaydı. Etrafta şikâyet edilen dilencileri bulmak için dolaştık. Caminin hemen yanında aşağıda oturan, gayet temiz ve düzgün kıyafetli birkaç kadın ve çocuk gördük. Dilenci olup olmadıklarına kendi aramızda karar veremedik ve sadece bir süre uzaktan baktık. Bu kişiler birkaç dakika içerisinde etraflarında dolaşanların zabıta olduklarını anlamış ve ortalıktan kaybolmuşlardı. Bunun üzerine zabıtalara onların dilenci olduklarından kesinlikle emin oldu ve az önce dolu şimdi boş olan oturma yerlerine doğru yöneldiğimizde caminin tuvaletinde saklanan dilencileri gördük. Zabıtalara onları dışarı çıkarırken daha kendilerine hiçbir şey sorulmamasına rağmen dilenciler hemen inkâra başlayıp dilenci olmadıklarını, namaz kılmaya geldiklerini söylediler. Fakat bunu söylerken de bir yandan çabucak toparlanıp “biz dilenci değiliz yanlış anladınız” gibi laflar sarf ederek hemen camiden uzaklaştılar. Bu sırada karşıdan elinde iki çocuk olan yirmi yaşlarında bir kadın gelmekteydi. Zabıta kadını yolda durdurdu. Tertemiz giyimli bakımlı bir kadındı, çocukları da öyle. Türbanlıydı; siyah bir örtüyle özenle örtülmüştü başı ve yine yerlere kadar uzanan siyah paltosu vardı.

Konuşması gayet düzgündü. Zabitanın durdurması üzerine hemen dilenci olduğunu kabul etti ve çok zor durumda olduğunu, bu camiye paralı insanlar geldiği için her Cuma buraya geldiğini, buradan elde ettiği kazanç ile bir hafta geçinebildiğini başka zamanlarda dilencilik yapmadığını ağlayarak anlattı. Ben alan çalışması yaptığım süre içerisinde bir daha bu camideki gibi temiz, kıyafetine dikkat eden, dili özenli kullanan dilenciler görmedim. Benzer bir biçimde Avrupalı dilenci de Ahmet Hâşim üzerinde aynı etkiyi bırakmıştı. Goffman bu gibi kimliğinin “beklentisini” karşılamayan kimselere “kimlik karıştırıcı”¹⁵⁶ demektedir. Böylelikle vitrin bölgesinin durumu iyi olanların mekânı ve performans sergilenecek yerin milletvekillerinin ve bakanların uğrak yeri olmasının performansın kişisel vitrin kısmını nasıl dönüştürdüğüne şahit oldum.

Burada mutlaka sözü edilmesi gereken bir başka performans türü de camiye gelen “nüfuzlu ve muktedir kişi” olmanın icap ettirdiği performanstır. Bu kişiler mutlaka “cömert” olmak ya da en azından öyleymiş gibi görünmek mecburiyetindedirler. Toplum onlardan da bir çeşit “büyüklik” performansı bekler. Aynı zamanda “yardım isteyene sırt çevirmeyen vicdanlı, paylaşımcı bir mümin kişi”yi görmek de yine beklentiler arasındadır. Bu tip hareketler muktedir olmanın adeta sermayesi gibidir. Kişi hem güçlü olduğu için bu performansı sergileyebilmekte hem de performans sergilediği için güçlü olmaktadır. Bu şekilde performans beklemek ve performans sergilemek, karşılıklı olarak rollerin konumların devamlılığını sağlar. Bu gibi kişiler dış görünüşlerinden ve etrafındaki insan

¹⁵⁶ Goffman, *Damga*, s.82.

kalabalığından dolayı kolaylıkla ayırt edilebilirler. Dilenciler de eğer hedefi ıskalamazlarsa, Cuma namazı çıkışında birkaç dakikalık mesai ile en kötü ihtimalle günlük yevmiyelerini çıkarabilmektedirler.

Performansın değişmesine sebep olan bir diğer unsur ise “bilgi”dir. Dilencilerin performansları zabıta tarafından yakalandıklarında başlarına gelecek şeyi bilip bilmemelerine göre değişmektedir. Birçok dilenci yakalanma konusunda tecrübeli ve sürecin bilgisine sahip olduğu için bu işi ciddiye almaz. Alan araştırmam esnasında bu bilgiden yoksun bir dilenci ailenin zabıta tarafından barınağa götürülmemek için sergiledikleri performansla tanık oldum. Çukurambar Cami’de Cuma namazı çıkışında küçük çocuklarıyla birlikte dilenen kardeş iki kadın bu tür bir bilgisizlikten ötürü kapıldıkları korkuyla derhal bir kaçış senaryosu yazdılar ve çok başarılı bir performans sergilediler. Önce arabaya binmemek için çok di-rendiler. Bu sırada olay tam Cuma namazı çıkışında meydana geldiği için etraf hayli kalabalıktı ve zabıta da kalabalığı gözeterек insanların belediyeyi ayıplamasından çekinerek onların tepkisini çekmeyecek biçimde sesini yükseltmeden, sertleşmeden dilencileri arabaya binmeye ikna etmeye çalışarak izleyenlere yönelik bir performans sergilemeye başladı. Bir süre sonra kadınlar arabaya binmeyi kabul etti. Tam yolun karşısına zabıta arabasının bulunduğu tarafa doğru karşıdan karşıya geçilirken kadınlardan biri aniden engelli bir çocuğu olduğunu ve zabıta götürmeye çalıştığı için onu kaybettiğini haykırmaya başladı. Tekrar yolun karşısına geçip cami etrafında dolanmaya başladı. Dilenci kadın bu esnada bizim yanımızda duran kardeşine seslendi “Yooook. Bebem ka-

yıp". Kardeşi korku ve sinir içerisinde bağıarak cevap verdi "İyi oldu. Çok iyi oldu bak kayboldu çocuk. Ne yapacağız?". Cami etrafında dolaşan kadın ağlayarak yanımıza geldi. Müthiş bir telaş devam ediyordu. Kadının çocuğunu bulması için etraftaki herkes seferber oldu. Bu sırada koşuşturma, bağırsı çağırıs, haykırmalar devam ederken bu iki dilencinin eline para sıkıştıranlar ve ellerine bir şeyler tutuşturmaya çalışan insanlar vardı. Bir torba içerisinde yün çocuk hırkası veren bir yaşlı adam "Bulacaksınız kızım, telaş yapmayın, ararız" diyerek sözlü telkinde bulundu. "Kayıp çocuk" hadisesi -dilencilere inanmamakla birlikte belki küçük bir ihtimal de olsa ya yalan söylemiyorsa diye düşünen- zabıtalarda, dilencilerde ve orada bulunan insanlarda müthiş bir telaş yarattı. Zabıta işin daha fazla çığırından çıkmaması ve geri dönmelerini de teminat altına almak için kadınlara "Çocukları buraya bırakın ikiniz aramaya gidin" dedi. Zabıtanın çocukları bu şekilde "rehin alması" elbette yasal değildi fakat ilişkileri içinde yasadışı da sayılmazdı. Zabıta da bu kaçma-kovalama ilişkisinde tıpkı dilenciler gibi taktikler geliştirir. Ve bu "rehin alma" girişimi de zabıtanın dilencilerle başa çıkabilmek için o anda geliştirdiği doğaçlama taktiklerden biriydi.¹⁵⁷ Zabıtanın çocukları alıkoymak istemesi üzerine dilenciler biri yedi yaşında bir erkek diğeri ise dört yaşlarında bir kız çocuğunu zabıta ile bıraktılar. Çocuğunu kaybettiğini söyleyen kadın karşidan karşıya geçerken hızlı bir hamle ile kızını "ayyy bu küçük yola atlar ezilir" diyerek el çabukluğuyla kuca-

¹⁵⁷ Dilenci ve zabıta arasındaki bu ilişki etnografi bölümünde "Kaçma- Kovalama Oyunu İçinde Strateji ve Taktikler" başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

ğına alıp yolun karşısına koşturdu. Erkek olan çocuğu bizimle bıraktılar ve gittiler. Onlar görüş mesafemizden çıkmaya yakın zabıtalardan biri bana sessizce “dönmeyecekler” dedi; dediği gibi de oldu, geri dönmediler. Cuma namazından çıkanlar, yoldan geçenler, etrafta bulunan herkes hem engelli çocuğun bulunması için hem de geri dönmeyen annesi ve teyzesi yüzünden büyük korkuya kapılan çocuğu sakinleştirmek için seferber oldu. Geçen dakikalar içerisinde kadınlar geri dönmediğinden etraftaki insanların söylemleri değişmeye başladı. “Vcdansızlar böyle çocuğu bıraktılar”, “Nasıl bir anne bu? Ne yapar bu çocuk?”, “Bunlar gibi kadınlar yüzünden evimize temizliğe gelecek kadın bulamıyoruz, kolay para işte dileniyorlar” gibi sözler yükselmeye başladı. Bekleme esnasında çocuktan aldığım bilgiye göre kadının engelli bir çocuğu yokmuş. İki dilenci kadın hiç konuşmadan, anında anlaşarak, herkesi etkileyen müthiş bir doğaçlama takım performansı sahnelemişlerdi. Anlattığım şekli ile dönüşen performans bir anda herkesi içine aldı. Seyirciler de eyleyenlere dönüştü. Kitle cuma namazından çıkmışken ya da birileri oradan geçerken şahit oldukları bu duruma duyarsız kalamazlardı. Seyirciler de bir bakıma dilenciler üzerinden birbirlerine karşı performans sergiliyorlardı. Zabıta ise hem seyircilere hem de dilencilere oynuyordu. Dilencilere dişlerini sıkarak sessiz ama sert bir biçimde arabaya binmelerini, etrafa rezil olmak istemediklerini söylerken sinirlenmemek için özel çaba içerisindeydiler. İtibar kaybettiğini düşünen zabıta ekibi şehir dışından gelmiş, nereye gideceklerini bilmeyen, tam da olayların ortasında bize adres soran ve mevzu üzerine oradan ayrılamayan aileyi olayın sonunda dilenci araba-

sına bindirip güzergâhta olmamasına rağmen gidecekleri yere kadar bıraktılar.

Dilenci performanslarının bir diğer önemli unsuru “zaman”dır. Bu işte zamanlama önemlidir. Örneğin ramazanları dilenci sayıları artmaktadır. Sırf ramazan ayında dilencilik yapmak için Ankara’ya şehir dışından geçici süreliğine dilenciler gelmektedir. Cumaları namaz çıkışında dilenmek, dilenmek için günün belirli zamanlarının, özellikle de iş giriş çıkış saatlerinin tercih edilmesi yine işin zamanlamasıyla ilgilidir. Zamanla ilişkili bir diğer önemli kavram ise “gündem”dir. Dilencilik gündemi takip eden bir meslektir. Son zamanlarda dikkat çekecek ölçüde artan “Suriyeli dilenciler” bu bağlamda değerlendirilebilir. Bilindiği gibi, 2011’de Suriye’de bir iç savaşın ortaya çıkması ile birlikte savaştan kaçan Suriyeliler Türkiye’ye göç etmeye başlamışlar; Suriyeli göçmenler dil bilmemek, işsizlik gibi birçok nedenden ötürü Türkiye’nin birçok kentinde olduğu gibi Ankara’nın da sokak ve caddelerinde dilencilik yapmak durumunda kalmışlardı. Yeni bir “hassas durum”un husule geldiğini sezen Türkiyeli dilencilerden bazıları bir takım performans değişikliklerine giderek kendilerine Suriyeli sığınmacı imajı vererek dilenmeye başladılar. Bu konuyla ilgili 26 Ekim 2013’te Hürriyet’te yayınlanan “Suriyeli Görünümlü Türk Dilenciler” başlıklı habere göre bahsi geçen kişiler “görev yerlerine kadar ‘Türk’ oluyorlar, ama dilenmeye başladıkları andan itibaren onlar Suriyeli mülteciler”dir. Bu konu para veren insanların güvenini sarsmış olmalı ki artık Suriyeli dilenciler önlerine pasaportlarını açıp dileniyorlar. Bir “belge” göstererek icra edilen dilenme biçimi etnografik alan çalışması kısmında ayrıntılı

olarak işlenmiştir. Yine “gündem” bilgisine dönecek olursak, bu konuyla ilgili bir diğer çarpıcı örneğe 2010 yılında ÖSYM sınavlarından birine girerken rastladım. Bilindiği üzere kopya skandalları üzerine ÖSYM uyguladığı sınavlarda sınav düzenine ilişkin bir dizi yeni tedbir almıştı. İlk defa 2010 yılında uygulanan kurallar çerçevesinde sınav yerlerine üzerinde herhangi bir metal eşya ile girmek yasaklanmıştı. Bu yasaklara metal para da dâhildi. Sınav sabahı sınava girecek birçok kişinin bu yasaktan haberi olmamasına karşın dilencilerin haberi vardı. Ve söz konusu sınav merkezlerinin etrafı o sabah tabiri caizse dilenci kaynıyordu. Üzerinde bir şekilde bozuk para bulunan insanların sınav salonuna girmek için tek çaresi parayı okul girişindeki bir masaya koymaktı ya da o anda tam da yanında “Allah zihin açıklığı versin”, “Açım, bir ekmek parası” diyen bir dilenciye vermek. Sınava girecek insanların geneli sınavdan çıktıklarında yerinde bulup bulamayacağını bilemediği önemsiz birkaç lira bozuk parasını dilencilere vermeyi tercih etti. Gündemi takip edip ona göre bir taktik benimseyen dilenciler o gün herkesin gözü önünde yüzlerce lira para topladılar.

**İNSANLIK SURETİNDEN ÇIKMIŞ BİR BEDENE BAKIŞ:
KORKU, KAYGI VE TİKSİNME**

Algıyı yönlendirme ve etkileme amacıyla sergilenen performansın gücü seyircisinde yaratacağı duyguda yatmaktadır. “Dilencinin gözü olmamalı; göz yerinde patlamış iki beyaz zar olacak ve onlardan parçalanmış yanaklara doğru birtakım kanlı et parçaları sarkacak! Dilencinin ağzı ve dişleri olmamalı: Ağız yerine dipsiz bir uçurumun karanlıkları sırtacak ve dişler, etlere gelişigüzel saplanmış birtakım kemik parçaları olacak!” derken Ahmet Hâşim işin bu boyutuna dikkat çekmektedir. “İnsan suretinden çıkmış” bu tip bir bedenle karşılaştığımızda hissettiğimiz “korku”, “tiksinme”, “merak” gibi duyguların üzerinde durmak algı çözümlemesi açısından yardımcı olacaktır. Bu algıyı anlamamanın yolu da fenomenolojiden geçmektedir.

Fenomenoloji belirişin teorisidir. Şeylerin zihnimizde nasıl belirdiği ile ilgilenir. Belirişin özüne inmeyi hedefler. Bilincimizin dünya ile münasebetini anlamaya çalışır. Fenomenin deneyimlenmesi sürecinde zihnimizde anlamı inşa eden öğeleri bulmak fenomenolojinin temel uğraşısıdır. Bu anlamıyla fenomenoloji yalnız felsefî bir akım değil aynı zamanda bir yöntemdir. Gerçekliğin salt doğa bilimlerinin kavramlarına indirgenmesine ve kavrayış açısından tek yöntem olarak görülmesine bir eleştiridir. Bilgiye yeni bir temel bulma arayışı ve söz konusu bilgi

kuramının temellendirmesiyle tartışmayı bir adım geriye götürmek ister. Bu haliyle fenomenoloji bilimi de öncele-mektedir. Fenomenolojinin kurucusu Husserl'e göre fe-nomenolojik yöntem ile felsefe kendisini "kesin bir bilim olarak" ortaya koymaktadır. Bu kısaca bilgiden sonra fenomenolojinin konumuz ile ilgisine gelirse biz burada "insanlık suretinden çıkmış" bir bedenın bize nasıl belir-diğini fenomenolojik bir yaklaşımla anlama çabasında olacağız. Önce bedeni fenomenolojinin merkezine koyan Merleau-Ponty ile "beden"i irdeleyeceğiz, sonrasında Pierre Ancet'in *Ucube Bedenlerin Fenomenolojisi* isimli ça-lışmasından hareketle "sakat" bedenin nasıl algılandığına bakacağız.

Fransız felsefeci Merleau-Ponty'nin fenomenolojisin-de "beden" algının temel unsurudur. Merleau-Ponty "Ben- Başkası- Şeyler sistemi"nin doğuş hâlini yakalama-ya çalışır.¹⁵⁸ Klasik özne-nesne ayrımını bedeni algımızın merkezinde konumlandırarak aşar. Ona göre bedenimiz, bilincimizin bir uzamı değildir bizatihi kendisi algının merkezinde bulunmaktadır. Zihnimizi ve bedenimizi birbirinden ayırarak algıyı anlayabilmemiz mümkün değildir. Biz ruh ve vücut ile birlikte bir bütünüzdür. Maddenin biçimi ile yüklü olması onun dünyadalığının anlamıdır. *Algının Önceliği ve Onun Felsefi Sonuçları* isimli çalışmasında¹⁵⁹ Merleau-Ponty bir anlığına dahi olsa "kendinde şeyi" hayâl edemeyeceğimizi söyler. Çünkü hayâl etmek bile kişiyi orada mevcut kılacaktır.

¹⁵⁸ Zeynep Direk, (2003), *Dünyanın Teni*, İstanbul: Metis Yayınları, s.12.

¹⁵⁹ Merleau-Ponty, Maurice, (2006), *Algının Önceliği ve Onun Felsefi Sonuçları*, çev. Y. Yıldırım, İstanbul: Kabcacı Yayınevi, s.50.

Algı bize varlığın anlamını ifşa ederken beden olarak dünyada konumlanmış bulunmaktayızdır. Konumlanmış beden durduğu yerden bir şeye yönelimseldir. Dünya ise bizim yönelimlerimizin bir bütünüdür ve “vücudun kuşaşından yapılmıştır”¹⁶⁰. Dünyayı algılayışımız, algılayanın algılanana aşına olması yönüyle içkin, görünenden ötesini barındırması yönüyle ise aşkındır.¹⁶¹ Nesnenin nesne olarak belirmesi gizli yanlarının bulunmasıyla tam da bu aşkınlığın ürünüdür.¹⁶² Bedene bir bütün halinde sahip olduğum ve onunla algıladığım için nesne değildir. Nesne dışarıda bir varoluştur. Bir başka bedeni de nesneleri algıladığım gibi algılarım bu bedeni bir taraftan nesneler dünyasına yerleştirirken bir taraftan da o bedenin dünyayı kavrayış tarzında kendimle bir ortaklık kurmak suretiyle bir bilinç olarak düşünürüm.¹⁶³ Başkasının bakışı ile benim bakışımın ortak zemini bu dünyada olmaktır. Ben hem gören hem de görünenimdir, “kafamdan çıkmayan, kafalarından çıkmadığım”¹⁶⁴ şekilde varım. Her an her saniye aslında başkalarıyla beraberim. Bu anlamıyla en başından beri başkalarıyla olagelmiş, özneler arası bir varoluşa sahibim. Bedenli bir özne olarak nesnelere ve başkalarına kendimi açma halinde, yönelmişlik durumundayım. Yönelmişlik dönüştürmeyi de peşi sıra getirerek insanı doğal alandan kültür alanına taşımaktadır. Merleau-Ponty, insanın her yönelmesi ile dış dünyaya bir

¹⁶⁰ Merleau-Ponty, Maurice, (2012), *Göz ve Tin*, çev. A. Soysal, İstanbul: Metis Yayınları, s.34.

¹⁶¹ Merleau-Ponty, 2006, s.50.

¹⁶² Erdem Gökyaran, (2003), “Başkası ve Aşknlık”, *Dünyanın Teni* kitabı içinde; İstanbul: Metis Yayınları, s.46.

¹⁶³ Gökyaran, a.g.y. s.50.

¹⁶⁴ Merleau-Ponty, 2012, s.29.

iz bir “tortu”¹⁶⁵ bıraktığından bahsetmektedir. İnsanın ürettiği kullandığı şeyler de bu anlamıyla etrafına “insanlık atmosferi yayan” birer kültür nesnesidir. Bana bir davranışın taşıyıcısı olarak beliren başkasının bedeni de bir kültür nesnesidir.¹⁶⁶ Merleau-Ponty’nin kısaca Ben-Başkası-Şeyler sistemini bu şekilde bedenden hareketle kurduğunu söyleyebiliriz. Bedeniyle algılayan özne olarak ben, başka bedenlerle ve şeylerle birlikte onun vasıtasıyla bir dünya kurarım. Merleau-Ponty’nin temel olarak aktardığım bu görüşünü Fransız felsefeci Pierre Ancet daha özel bir alanda geliştirmiştir. *Ucube Bedenlerin Feno-menolojisi* isimli çalışmasında Ancet, “sakat bir bedeni nasıl algılarım? Hissettiğim rahatsızlığın nedeni nedir?” gibi sorulara cevap aramaktadır. Pierre Ancet Merleau-Ponty’den hareketle başka bedenleri kendi bedenimizin uzamında kavradığımızı söyler. Ona göre sakat beden ilk kavrayışımızı sınırlarını dayatmasıyla yani harekete devam etmekte imkânsızlık doğurmak vasıtasıyla zora sokmaktadır. “Ucube”¹⁶⁷ de hayatımızda tanımından kaynaklı değil tam da yarattığı bu etkiyle var olmaktadır. Sakat bedenle karşılaşmada bizatihi görenin bedeninin iç yaşantısını sorgulatar, kişinin kendi bedenini algılayışını etkiler. Ancet’in alıntıladığı Canguilhem’e göre yaşamın karşıtı ölüm değildir, ucubelik tam olarak yaşamı içeriden tehdit ederek algımızda hayatın karşıtı olarak yer

¹⁶⁵ Gökyaran, 2003, s.52.

¹⁶⁶ A.g.y. s.52.

¹⁶⁷ Pierre Ancet ucubeliği şu şekilde tanımlamıştır: “Kimi işlevleri imkânsız kılan ve ya zorlaştıran çok ciddi, çok karmaşık anomaliler bütününe verilen ad” Pierre Ancet, 2010, s.24.

almaktadır.¹⁶⁸ Sakat beden göreni, uyumsuzluğuyla kendi bedeninin başka bedenlerle ilişkisini sorgulatmak suretiyle allak bullak eden aynı zamanda büyüleyen, tiksindirici, dayanması zor bir deneyim ortaya çıkarmaktadır. Ancet çözümlemesinin bu kısmında “Bedenin gölgesi”¹⁶⁹ diye bir kavram geliştirmiştir. Sakat olan bölüm bakışın öylesine odağı olur ki bedeninin kalanının önüne geçer, onu da muğlâklaştırır. Beden kişiyi gölgelemektedir, bir bütün olarak farkına varılmasını önler. Sakat bedene bakıldıkça görülmez hale gelerek öznelar arası karşılaşma imkânsızlaşır ve sınırların müphemleştiğı bu karşılaşmada algısal açıdan belirsizlik görende “kaygı”ya¹⁷⁰ neden olur. Beliren şey başkası ve şekilsizliğin beraberliğı, eş zamanlılığıdır. Ucube artık karşımda beden olarak var değildir; sadece temsil ve imge olarak vardır. Bu konuyla ilgili Ancet dilden bir örnek verir; söz konusu kişiler “sakatlıktan mustarip” değil, “sakattır”lar. Dilde bu kullanış-Goffman’ın “soyatarılaşıma” kavramına da atıfta bulunarak- kişilerin hayatları boyunca “sakatlığı oynayan varlık” oldukları şeklinde yorumlar.¹⁷¹

Bu “insan suretinden çıkmış” hem canlı hem cansız, yarı insan yarı hayvan, yaşı ve cinsiyeti muğlâk kişi göreni nitelemede kararsızlığa iter. Merleau-Ponty’nin dediğı başkasının bedeninde yakalanan ortak bir dünyayı ele alış tarzı bulunamaz hale gelir. Sakat beden tanıdıklaştıramayan bedendir. Kendi bedeniyle başkasının bedenini “bir fenomenin tersi yüzü” olarak gören Merleau-

¹⁶⁸ Pierre Ancet, (2010), *Ucube Bedenlerin Fenomenolojisi*, çev. E. Topraktepe, İstanbul: YKY, s.18.

¹⁶⁹ A.g.y. s.31.

¹⁷⁰ A.g.y. s.31.

¹⁷¹ A.g.y. s.70-71.

Ponty'nin aksine ucube beden görene simetrisini kaybet-
tirir, algıyı sarsar. Bu kadar yabancıyken tersine sakatlı-
ğın herkes için olası muhtemel bir deneyim olduğunu,
dönüşümlere açık olduğumuzu bakış vasıtasıyla hissetti-
rerek, yaşatarak bizi içsel bir sıkıntıya sürükler. Bu sıkıntı
bir "bulaşma korkusunu da içerir. Ancet'e göre kimse bir
sakat gördüğünde kendini daha sağlam hissetmez, tam
aksine bir an önce o ortamı terk etmeye çalışır, sağlıklı
bedenleri görmeye yönelir.¹⁷² Nasıl ki kendi bedenimi
referans olarak kullanıyorsam ve mutlak bilgi edindiğimi
düşünüyorsam başka bedenleri de anonimlik düzleminde
böyle bir bilgi aracı olarak görmeye yönelirim. Sakat be-
den referansımı kaybetmeme yol açarak sınırlarını bana
dayatır ve Ancet'e göre¹⁷³ ucube beden karşısında ne
merhamet ne de kurulan bir duygudaşlık yüzünden acı
çekerim; acı çekmemin sebebi tam da bu sınır dayatma-
sından kaynaklanmaktadır. Yazar bu algının mitolojideki
tezahürünün bakanın taş kesilmesine neden olan Medusa
olduğunu söyler.¹⁷⁴

Yazar Freud'un "tekinsizlik" kavramına da atıfta bu-
lunur. Tekinsizlik "aşına olunan yabancılık"tır.¹⁷⁵ Çocuk-
luğumuzda gerçeklik alanını kurmayı öğrenirken hayâlî
olanı sınır dışı bırakırız. "Tekinsiz" ile karşılaşmak bizi
geçmiş gerçekliği kurma öncesi alana götürür ve bir sınır
aşma ya da sınırı genişletme duygusuyla rahatsızlık ve-
rir.¹⁷⁶ Tenin örtme, muhafaza etme işlevinden dolayı -
aynı zamanda da bir bütün olarak kişinin maddeleşmesi-

¹⁷² A.g.y. s.84.

¹⁷³ A.g.y. s.84.

¹⁷⁴ A.g.y. s.45.

¹⁷⁵ A.g.y. s.92.

¹⁷⁶ A.g.y. s.92-94.

kişi için bir “kişisel örtü” oluşturmaları tespitinden hareketle yazar sakatın delinmiş örtüsünün görende “madde- nin deliklerden dışarı akması”, “boşalma kaygısı” ve “delinme korkusu” hissiyatlarına neden olduğunu söylemektedir.¹⁷⁷ Toparlayacak olursak, Ancet, ilk olarak Merleau-Ponty’nin beden anlayışından hareketle sakat bedenle karşılaşmanın neden rahatsız edici olduğunu incelemiş sonrasında mitoloji, psikoloji, tarih gibi alanlarda bu temanın nereye denk geldiği konusunda akıl yürütmelerde bulunmuştur.

Tüm bu anlatılanların dilencilikle bağıny nasıl kurabiliriz? Çalışmanın başından beri dilenciliği performans sergileten bir meslek olarak gördüğümüzü söyledik. Hasta, sakat, “ucube” kılığına giren ya da gerçekte sahip olduğu “illeti” göze sokacak şekilde teşhir eden dilencinin bu yolla para kazanmasının bir yönü aslında bu tarz bir bedene duyulan korku, kaygı, tikslenme gibi duygulardan kaynaklanmaktadır. Bu tarz bir “ucube beden” performansı sergileyen dilencinin bedeninde kendi simetrisini bulamayan kişi dilenciye görüş alanından çıkartmak istemektedir. Bunun belki de en kolay ve rahatlatıcı yolu da ona para verip “başından savmak”tır. Bu aynı zamanda para veren kişi için “yapışmayı” ve “bulaşmayı” da ortadan kaldıracak bir taktik olacaktır. Ancet’in bahsettiği, aynı zamanda bedeninin deformasyona, dönüşüme açıklığını hissettiren dilencilere verilen sadaka “yarın istemekten korktukları bir sadakanın sermayesi gibidir”¹⁷⁸. Tabii bu tarz bir anlayış bu gibi bir durumun “önlenebileceği” inancına sahip olmak demektir ki sadakanın belayı

¹⁷⁷ A.g.y. s.126-133.

¹⁷⁸ Hâşim, Ahmet, (2006), *Bize Göre*, İstanbul: Alkım Yayınevi, s.58.

defetme işlevi inancı üzerinde “Cezalandırma ya da Mükâfatlandırma: Yoksulluk, Dilencilik ve Din” başlığı altında durmuştuk. “Delinmiş örtüsü”nün deliklerinden yaşam alanına enfeksiyonunu akıtan dilencinin görende tiksinti yaratmaması ya da mide bulantısına yol açmaması pek mümkün değildir. Bunu gerçekten sahip olduğu iltihaplı bacağına açıp dilenen insan için de düşünebilir veyahut mecaz anlamıyla için dışa taşması olarak da yorumlayabiliriz. Dilencilik deyince bu denli olumsuz, kötücül ve pis şeylerin akla gelmesinin sebebi onların bedenini bu şekilde algılıyor ve anlamlandırıyor oluşumuz olabilir.

ETNOGRAFİK ALAN ÇALIŞMASI

BİR KOVALAMACA HİKÂYESİ: ZABITANIN DİLENCİLERİ YAKALAMASI VE DİLENCİ BARINAĞI

Dilenciler dilenmek için özellikle şehrin, kalabalık yerleri olan merkezleri başta olmak üzere, tamamını kullanırlar. Zabıta da araçlarıyla birlikte bütün gün dilencilerin peşinde dolanırlar. Bu şehrin sokaklarında hemen her gün yaşanan bir olaydır. Kaçma kovalama, işin şiddetine göre kimi zaman daha görünür hale gelir, çoğu zaman ise sadece bu iki grup arasındaki tanışıklığın ve alışkanlıkların sağladığı bir rahatlıkla bize görünmeden süren bir iştir. “Bir Kabahat Olarak Dilencilik” bölümünde de bahsi geçtiği gibi belediyeler bu konudaki yetkilerini Kabahatler Kanunu’ndan almaktadırlar. Ankara’da alan araştırması yaptığım iki belediyenin çalışma düzenleri farklıydı. Çankaya Belediyesi’nin tek dilenci ekibi bütün mesai saatinde Çankaya ilçesinde dolaşüyor, dilenci toplama dışında kalan zamanlarında ise çeşitli zabıta noktalarında molalar veriyordu. Ankara Büyükşehir Belediyesi ise 09.00-14.00 ve 14.00-19.00 saatleri arasında vardiyalı olarak dilenci toplama işiyle görevlendirilmiş üç ayrı ekiple çalışıyordu. Genel eğilim bahsi geçen mesai aralığında bir defa şehir merkezini turlayıp alınan dilencileri barınağa getirmek ve anons gelmezse dilenci toplamaya tekrar çıkmamak yönündeydi. Alandaki gözlemlerim sırasında zabıtaların hangi saatlerde şehrin neresinde olacaklarını bilen dilencilerin bu bilgiye göre davrandık-

larına ve çalışma yerlerini ve zamanlarını zabitanın vardiyasına göre ayarladıklarına tanık oldum. Tüm gözlem yeteneklerine ve zabıtaban kaçma konusundaki ustalıklarına rağmen denetime takılan dilenciler zabıta ile birlikte gitme konusunda hayli dirençlidirler. Bunun en temel nedeni yakalandıkları gün çalışamayacak olmalarıdır. Zabıtaya yakalanan her dilencinin çok temel iki mazereti vardır: “akşama düğünümüz var, beni götürme”, “hastam var ona bakmam lazım, beni götürme” ya da bunun başka bir versiyonu olan “hastayım, doktora gideceğim beni alma”. Yani düğün ve hastalık gibi meşru sayılacak sebepler sunarlar. Bu pazarlık kaçma ve kovalamanın bir parçasıdır: dilenci yakalanmıştır ama hala kaçmanın yollarını aramaktadır. Zabıta görevlileri dilencilerin bu mazeretlerini hiçbir zaman inandırıcı bulmazken dilenciler de zabıtaban kendilerine inanmadığını bilirler. Ama yine de her zaman düğünleri ve hastaları vardır. Öte yandan barınağa götürülmemek için yaptıkları en fazla bu şekilde yalvarmak olan dilenciler genel olarak sorun çıkartmadan arabaya binerler ve zabıtaban tarafından alıkonmak üzere Yenimahalle ilçesinin Ulus ile komşu olan kısmında yer alan Büyükşehir Belediyesi’ne ait Dilenci Barınağı’na doğru yola çıkarlar. Barınak kelime itibariyle insan için güvenli, korunaklı, içinde yaşanabilecek bir yapı manasına gelirken belediyenin “dilenci barınağı” koşulları ve varoluşu itibariyle dilencileri değil tam tersi bir şekilde adeta dışarıdaki insanları dilencilerden korumaktadır.

Dilenci barınağı Ankara Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı Seyyar Ekipler Amirliği’nin karakolundadır. Belediye bünyesinde dilencilerle ilgilenen memurlar da Seyyar Ekipler Amirliği’nin zabıtabanıdır. “Seyyar” kelime olarak

hem belirli bir yeri olmayan, gezici hem de kolay taşınan, portatif anlamlarına gelir. Seyyar satıcılar da sokaklarda gezerek satış yapan kişilerdir. Belediyenin seyyar ekibi de seyyar iş yapanlara karşı kurulmuştur. Dilencilik de belediyenin yürüttüğü bu akıl çerçevesinde seyyar ekiplerin alanına girer ve hem belirli bir yerde yapılmaması hem de kayıtsız paranın döndüğü bir iş olarak seyyar satıcılık ya da korsan eşya satışı gibi değerlendirilir.

Zabıta dilenci ekibi arabaları, yaklaşık on iki-on altı kişilik ticari araçların dilenci toplama işine göre tebdil edilmesiyle kullanılan araçlardır. Bu araçlarda zabıta oturma kısmı, şoför mahalli ve onun arkasında bir sıra daha koltuk olmak üzere iki sıradan oluşup yaklaşık altı kişi alabilecek şekilde düzenlenmiştir. Zabıta görevlilerine ayrılmış bölümde son koltukların arkası dilencilerle hiç temas oluşturmayacak biçimde bir malzeme ile ayrılmıştır.

RESİM 1: Dilenci Toplama Arabasının Dilencilere Ayrılan Bölümü.

Alan çalışması sırasında benim de sıklıkla dilenci peşinde zabıta ile şehri kat ettiğim arabalardan bir tanesi dışında hepsi bu şekilde dilenci ve zabıta arasında fizikî erişimi engelleyen biçimde düzenlemişti. Çankaya Belediyesi'nin eski bir arabasında zabıtalılarla dilencileri demir kafesli bir cam birbirinden ayırıyor, her iki taraf bu pencereden birbirini görebiliyordu. Belediyenin çalışmam esnasında yenilenen aracında ise bu bölüm yoktu. Arabanın dilencilerin konulduğu tarafında ise sağ ve sol tarafta iki tane sadece havalandırma biçiminde kısmen açılabilen kafesli ve dışarıdan görülmemesi için film çekilmiş pencereler, üç tarafı kaplayan oturaklar ve içeriden açılmasına müsaade etmeyecek şekilde ayarlanmış bir kapı vardır. Arabanın içeriden açılmaması için kilidinin kırılması zabıtanın, dilencilerin mutlak kaçma eğilimlerine tedbir olarak kullandığı bir taktiktir. Filmli camlar, kafesli bölmeler ve kilitli kapılarla zabıtalılar hem iradeleri dışında kendilerine gelebilecek herhangi bir fiziksel teması engellemek, hem de dilencileri barınağa varana kadar kapatmak suretiyle onların yeniden topluma karışmalarını önlemek ister. Fakat pratikte işler her zaman onların istediği ve planladığı gibi gitmeyecektir.

RESİM 2: Zabıta Arabasında Bir Dilenci.

RESİM 3: Çankaya Belediyesi'nin Eski Aracında Dilenciler.

RESİM 4: Tunalı Hilmi Caddesi'nde Yakalanan Dilenciler Arabanın Önünde Poz Verirken.

RESİM 5: Yeni Yakalanan Dilenciler Arabaya Bindirilirken.

RESİM 6: Dilenci Barınağı'nın Tabelası.

Bu barınak Ankara Garı'ndan Konya Yolu istikame-
tinde Hipodrom Caddesi üzerinden girilen bir sapaktan
yaklaşık yüz metre kadar içeridedir.

RESİM 7: Hipodrom Caddesi'nden "Dilenci Barınağı"nın Da İçinde
Bulunduğu Zabita Müdürlüğü'ne Dönüşü Gösteren Tabela.

Belediyenin tesislerine giden bu yol ayrımının cadde üzerinde bir tarafında Gezi Parkı Belediyenin tesislerine giden bu yol ayrımının cadde üzerinde bir tarafında Gezi eylemleri sırasında hasar gören belediye otobüsleri ve Belso araçlarının sergilendiği “Vandalizm Müzesi” bulunmaktadır. Diğer tarafında ise belediyenin fen işleri tesisi bulunur. Fen işleri tesisinin sapağa denk gelen köşesinde ise çöp ve tıbbî atık kamyonları vardır.

RESİM 8: Tabelanın hemen arkasındaki boşlukta kurulmuş olan ve Gezi Parkı olayları sırasında hasar gören otobüs ve Belso arabalarının sergilendiği “Vandalizm Müzesi”¹

RESİM 9: Tıbbi Atık Kamyonları Ve Reklam Panoları.

Sapakta “Büyükşehir Belediyesi Zabıta Müdürlüğü” tabelası bulunur. Bu sapaktan dilenci barınağına gidene kadar yaklaşık yüz metre kadar mesafede sağ tarafın yerlerinde kullanılmayan hasarlı reklam panoları metrelerce uzanmaktadır.

RESİM 10: Atılmış Reklam Panoları.

RESİM 11: YOLA ATILMIŞ BİR BILLBOARD.

Bu panolardan sonra boş bir hurdalık alan bulunmaktadır. Burada her türlü eski araba, metaller, simitçi arabaları gibi nesneler bulunur. Buranın tam karşısında korsan kitapların, CD'lerin toplandığı bir depo, hemen onun bitişiğinde ise dilenci barınağı vardır. Dilenci barınağının hemen yanında dilencilerle ilgili kayıtların tutulduğu en fazla altı metre kare büyüklüğünde bir zabıta odası, onun da hemen bitişiğinde Seyyar Ekipler Amirliği -zabıta karakolu- bulunur. Seyyar karakolunun bitişiğinde ise Garaj Amirliği, onun da yanında yeşillikler içinde piknik masaları bulunan zabıta çay bahçesi vardır.

RESİM 12: Zabıta Karakoluna Giden Yoldan Bir Görünüş -Barınaktan Yola Doğru-.

Belediyenin mekân düzenlemesi ve dilencililiğe bakışı adeta birbirinin izdüşümü gibidir. Zabıta bölgesine girdiğimde kendimi Vandalizm müzesinin yanmış otobüsleri, çöp ve tıbbî atık kamyonları, ortalığa saçılmış kırık dökük reklam tabelaları ve hurda araçlardan oluşan bir çöplükte buldum. İmha edilmeyi bekleyen korsan ürünler de burada yer alan bir depoda bekliyordu. Tüm bu nesneler yığını ile dilencilerin ve zabıtalının hikâyesinde ortak bir yan vardır. Bu atılmış nesneler haricinde bir taraftan dilenciler de oraya getirilir. Toplum içinde görülmesi istenmeyen insanlar olarak dilenciler de tıpkı istenmeyen, ne yapılacağı bilinmeyen nesneler gibi bu gözden irak mekâna getirilirler. Aynı anlam çerçevesinde işin bir de zabıta boyutu bulunmaktadır. Dilenci yakalama işinde görevlendirilen zabıtalının birçoğu kimi siyasî durumlardan dolayı dilenci ekibinde sürgündedir. Dilencileri yakalayan zabıtalılar da bir anlamda muktedirlerin istemedikleridir. Bu şekilde

mekânın kendisi istenmeyen insanların/nesnelerin gözden uzaklaştırıldığı bir bölge olarak belirlemektedir ve tanzim edilişi itibariyle de bunu hissettirmektedir.

RESİM 13: Barınağa Getirilmiş Dilenci Arabadan İnerken.

Dilenci barınağının, üzerinde “içeri ilaçlı” yazan mavi demir bir kapısı vardır. Bu kapı bir asma kilitli kilitlidir. Bu kapı açıldığında ise karşınıza koridor çıkar. Bu koridorun sağında korsan eşyaların bekletildiği deponun demir parmaklı camları bulunur. Koridorun solunda da barınak denen dilencilerin konulduğu bir odanın kahverengi demir, asma kilitli kapısı, biraz ilerisinde de yine o odaya ait bir pencerenin demirli penceresi mevcuttur. Yaklaşık beş metre uzunluğunda olan bu koridorda tahta oturaklar, kovalar gibi bir takım atılmış nesneler durur. Bu koridorun sonunda başka atılmış nesnelerin bulunduğu bir yere açılan demir parmaklı bir kapı bulunur.

RESİM 14: Barınağın Kapısı.

RESİM 15: Barınağın Kapısı Açıldığında Karşılaşılan Manzara. Dilencilerin Koyulduğu Odanın Kapısı İse Sol Tardafta Kalıyor.

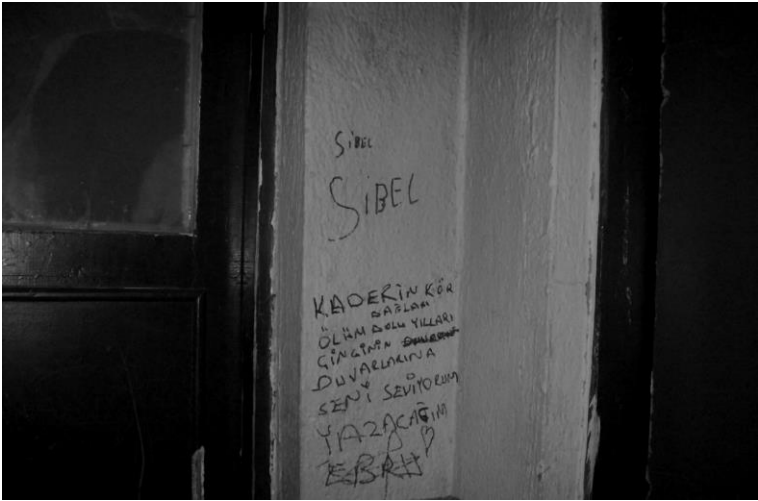
Dilencilerin konulduğu odaya açılan ikinci kapıdan geçtiğimizde karşınıza duvarlarında yazılar olan yıkık dökük bir oda gelir. Bu odanın dört tarafında dilencilerin oturması için tahta banklar bulunur. Duvarları alt tarafı mavi ve üst tarafı somon rengi olmak üzere yatay olarak iki renge boyanmıştır. Kirli duvarların üzeri dilencilerin karaladığı yazılarla doludur: “kaderin kör bağları, ölüm dolu yılları, Çinçin’in duvarlarına seni seviyorum yaza-cağım”. Oda içinde bir kapıyla ayrılan bir tuvalet ve sobanın bağlı olmadığı bir soba borusu deliği mevcuttur. Dilenci barınağının ön kısmına bakan pencerenin camı zaman zaman kırıktır zaman zaman da hiç yoktur. Zabıtanın anlatımına göre dilenciler genellikle bu pencereyi kırarlar. Dilenciler, biri dış biri iç kapıda olmak üzere iki kat kilit altında tutulur. Belediyenin bu tutumu, dilencilere duyduğu müfrit bir “itimatsızlığı” da gözler önüne serer. Keza kilitlerin yanında fizikî şartları da hesaba katarsak bu oda “barınak”tan çok “nezarethane”yi andırır.

RESİM 16: Barınağın İçinden İç Kapının Görünüşü.

Resim 17: Barınağın içi- duvarlar.

Resim 18: Barnağı içi- duvarlar.

Resim 19: Barınağın içi- duvarlar.

Resim 20: Barınağın içinden dışarısı.

Resim 21: Barınağın dışından içerisi.

Resim 22: Barınağın dışarıya bakan tek penceresi.

Peki dilenciler barınağı nasıl görürler ve nasıl kullanırlar? Barınakta dilencilerin sayısı az olduğu zaman içerde hâkim olan hava sıkıntılıdır. Hatta yakalandıkları zaman arabada az kişi varsa ya da kimse yoksa barınakta sıkılacaklarını bildikleri için dilenen arkadaşlarının/akrabalarının yerlerini zabıtaya söylerler. Sayıca fazla olmak barınakta geçecek mecburi zamanı onlar için kolay hale getirecektir. Saha çalışması sırasında barınakta kimse yokken getirilen bazı dilencilerin yapılan işi “vicdansızlık” olarak nitelediklerine ve özellikle bu nedenle, yalnız oldukları ve sıkılacakları için bırakılmak istediklerine tanık oldum.

Resim 23: Barınağa yeni getirilmiş dilenciler.

Resim 24: Zabıta tarafından dilenciler kayıt edilirken.

Resim 25: Zabıta tarafından dilenciler kayıt edilirken.

Barınağa geldiklerinde dilenciler zabıtaya hiç sorun çıkartmazlar. Barınak “bir an önce kurtulunması gereken yer”dir ve buranın hâkimi olanlarla arayı bozmak işlerine gelmez. Nihayetinde zabitanın onları akşama kadar alıkoyma yetkisi vardır. Zabıtayla yaşanacak en ufak bir ters düşme muhtemelen akşama kadar barınakta kalmak demektir ve bu durum da dilencilerin en son isteyeceği şeydir. İçlerinden bir ya da ikisi tepki göstermeye kalksa diğerleri hemen “Onların işi bu. Onlara da telefon ediyorlar al diyorlar zabıtaya” gibi bir cümle ile zabıtaları dilenciye karşı savunarak aslında zabıtalarda onlardan yayanmış gibi bir izlenim oluşturmaya çalışırlar. Öte yandan genelde arabadan iner inmez zabıtaya övgüler başlar. Örneğin dilencilerin ismini kaydeden zabıta gelenleri önceden tanıdığı için “komiserim herkesin ismini biliyorsun, çok iyi komisersin valla bak!” ya da durup durduk yere “garibanların hâlini anlıyorsun, işin gücün rast gitsin, vicdanlı adamsın” denmesi ya da öğrenci olduğumu söylediğimde ağızlarından hayır duaları dökülmesi gibi. Bu övgülerin arkasından hemen talepler gelmeye başlar. En klasiği bir mağduriyet göstererek “beni bırak” diye yalvarmaktır.

Resim 26: Yolda istifra ettiği için barınakta arabayı temizleyen dilenci.

Eğer zabitanın tavırlarından en az birkaç saatin orada geçeceği belli ise bu sefer talepler; “ölmüşlerin ruhuna” ve “hayır olsun” gibi sözlerle istenen çay, yemek, soba aracılığıyla mecburi saatlerin konforunu yükseltmeye doğru yön değiştirir. Hatta zaman zaman bu talepler barınaktan dönüş için yol parası istemeye kadar ileri gider. Hayat ile “istemek” üzerinden ilişki kuran dilenciler aslında bir bakıma barınakta da dilenmeye devam ederler. Umut kalmayana kadar oradan çıkmak için bütün hünerlerini sergilerler.

Biraz önce bahsi geçtiği gibi “hastayım”, “hastam var” ya da “düşünüm” var en popüler bahanelerdir. Haziran 2014’te barınağa getirilen iki yaşlı kadın dilenciden bir tanesi sürekli, barınağın bulunduğu bölgeyi ve barınaktan eve nasıl gideceğini bilmediğini söylüyordu. Diğeri ise iki gündür üst üste zabıta tarafından alındığı ve çalışmadığı için sinirliydi. Bunun üzerine de kadın zabıtalardan biri dalga geçmek için sinirli olan yaşlı dilenciye “bak sen götürsene, her yeri biliyorsun sen, kankini al

götür tam senin yaşıttın” dedi. Dilenci burnundan soluyarak “ne götürecekmışım... Binsin gitsin bana ne! İki gündür canım sıkkın tutuyorsunuz beni burada” cevabını verdi. Bu sırada zabıta kayıtları tutarken ortamı biraz gözlemleyen dilenci kadın gönderilmeyeceğini anlayınca “e hadi kalk ben seni otobüse bindireyim Ulus’tan” diye bağıra bağıra yer bilmeyen kadını da yanına alıp yandan kaçmaya çalıştı fakat zabıta izin vermedi.

Dilenci-zabıta ilişkisi her şeyin “hafifsenmesi” üzerine kurulduğu için bu gibi kaçma çabaları da umutsuz durumlarda çoğu zaman gülerek, dalga geçerek gösterilir. Örneğin, tahminen 17 ya da 18 yaşlarında olan bir genç kadın dilenci bana gülerek barınak içinden “böbrek hastasıyım, çok hastayım, beni buradan çıkarsana” şeklinde seslenmişti ve bu şekilde benimle ya da “dilencilikle” dalga geçtiğini düşünerek çok mutluydu. Söylediğinden hem kendisi hoşnuttu, hem de yanındakiler eğlenmiş görünüyorlardı. Yine de her şeye rağmen orada kalan dilenciler zaman geçirmek için çareyi eğlenmekte bulurlar. Çoğu zaman telefonlardan müzik çalınarak oynanır, halaylar çekilir. Bu eğlenceye zaman zaman zabıta da davet edilir. “Düğünüm var” diyerek çıkmak isteyenler, gitmelerine izin verilmeyen düğünlerini barınakta yaptığı ve çoğu kadın olan bu dilencilerden zabıtalara “gelin var, damat yok. Gelsenize biriniz” şeklinde flörtöz ima içeren espriler de yapılır.

Resim 27: Barınakta dilenciler oynarken.

Resim 28: Barınakta dilenciler eğlenirken.

Resim 29: Dilenci barınağı -sol tarafta-,
Suriyeli dilenciler ve zabıta arabaları.

Resim 30: Barınağın önünde dilenciler.

Bazı dilencilerin barınağa dair bir tavrı da sahiplenmedir. 2011’de alan çalışmasının başlarında Ulus’tan Ankara Büyükşehir Belediyesi ekipleri tarafından alınmış yaşlı bir dilenci kadın kendisini barınaktan çıkarabileceğim umuduyla masumiyetini ispatlamak için bana “Daha yeni gelmişim, avucumu bile açmamıştım” dedi. Dilenmiyorduyorsa zabıta ekibinin onun dilenci olduğunu nereden anladığını, onu nasıl tanıdığını sordum. Gurur duyar bir tavırla “E tanırılar. Biz buranın insanıyız!” dedi. Benzer bir tavırla Haziran 2014’te de karşılaştım. Beni barınakta ilk defa gören genç bir kadın dilenci “yenisin galiba, daha önce görseydim bilirdim, ben burada doğdum burada büyüdüm” dedi. Buradaki gibi bir sahiplenme tavrı aslında iktidarın kimde olduğuna ve barınağın esas sahiplerine işaret eden bir söylem yaratır. Hatta ceza mekânının bu kadar sahiplenilmesi, mekânın varlık amacı olan alıkoyarak “cezalandırma” işlevini bertaraf eden de bir etkiye sahiptir.

Resim 31: Barınakta bir dilenci.

Resim 32: Barınak penceresinde bir dilenci poz verirken.

Resim 33: Barınakta bir dilenci ilaçlarını içerken.

Resim 34: Barınakta bir dilenci.

DİLENME BİÇİMLERİ

Dilencilik akışkandır, söylemseldir. Sokak müzisyenliği yapmak, az miktarda bozuk para karşılığında şehirde hemen her yerde satın alınabilecek küçük şeyleri satmak, çocuğuna bakamadığı, engelli olduğu, hasta ya da aç olduğu, ilaç, ayakkabı ya da giysi alamadığı, okul masraflarını karşılayamadığı ya da mülteci olduğu için para istemek gibi hangisinin dilencilik olduğu ya da olmadığı hemen her zaman muammadır. Ancak esas sorun sınıflama işleminin kendisinden kaynaklanır. Bauman¹⁷⁹ taksonomi, sınıflama, envanter çıkarma, kataloglama, modelleme, formülasyon ve istatistik gibi yöntem uygulamalarının her zaman yeni sorunlar ve yeni kaos alanları ürettiğinden bahsederken sınıflamanın; bölmek ve ayırmak olduğunu, dâhil etme ve dışlama metoduyla dünyayı ikiye böldüğünü belirtir. Bölüp ayırabilmek ise muntazam bir dünya tahayyülünü varsayar. Fakat dünya bu kadar intizamlı bir yer değildir. Mutlak sınıflandırılabilen ayrı ayrı varlıklardan oluşmaz ve keskince birbirinden farklı varlıklara bölünmüş değildir. Bu şekilde bölme ve ayırma çabalarına girildiğinde mutlaka birden fazla kategoriye girebilen ya da hiç birine girmeyen durumlar ortaya çıkar. Bu sınıflanamamazlık da müphem alanlar yaratır. Dolayısıyla bir sınıflamaya teşebbüs edildiğinde her seferinde bir önce yapılandan daha derin daha ayırın-

¹⁷⁹ Zygmunt Bauman, (2003), *Modernlik ve Müphemlik*, çev. İ. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı yayınları, s.9-30.

tılı bir sınıflamaya ihtiyaç duyulacak ve müphemlik her defasında kendini yeniden üretecektir.

Elbette istersek dilencileri; kadınlar, erkekler, çocuklar, yaşlılar, gençler gibi yaşa ve cinsiyete göre ya da şehir merkezinde, merkez dışında, hastanede, köprüde, cadde- de, ara sokakta, dinî olarak özel günlerde, Ramazan ayın- da, Cuma namazında, iş girişinde, iş çıkışında dilenenler gibi zamana ve mekâna göre değişebilen ayrımlara tabi tutabiliriz. Fakat bu tarz bir sınıflandırma dilencililiği tam manasıyla kavramamızı sağlayamaz. Örneğin “Hastanede dilenen dilenciler para isterken hastalık/sağlık üzerinden sözler söyler” ya da “dinî günlerde dilenciler dinî referans- ları daha çok kullanır” demek, hemen herkesin gündelik basit gözlemlerine dayanarak yorumlayabileceğinden öte- ye geçmeyecek, ufkumuzu açacak tespitler olmayacaktır. Burada anlamayı sağlayabilmek için daha derin sınıflama kıstası olması gerekir. Hermeneutik ve fenomenolojik bir yaklaşımla içeriden yorumlayarak çıkaracağımız kavram ya da kavramlarla dilencililiğin anlam dünyasını daha iyi kavrayabiliriz. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken ana kavram “düşkünlük”tür. Düşkünlük, düşkün olma hâli; belge- beden- temsil ve performans kavramlarının oluşturduğu bir anlam uzamında kurulur. Öncelikle, dile- nen kişinin kendini ötekinden “alçak” bir konuma koyarak talep etmesi dilenme eylemine içkin bir tavidir. Burada da üzerinde düşünülmesi gereken şey de “herhangi birinden daha fazla fakir olmanın”, “dilenebilecek kadar düşmüş- lüğün” nasıl performe edildiği olmalıdır. Söz konusu per- formanslar da bu “acınası durumun” sergilenmesidir ve çoğunlukla görselleştirme üzerinden icra edilir. Şüphesiz ki performanslar yalnızca görsel mecramızda cereyan et-

mez, kimilerinin işitsel boyutu ya da farklı duyumsal hitapları da olabilir, mesela “para” çoğunlukla sözlü olarak istenir. Fakat yine de dilencilikte sözler, sesler ancak görüntüye eşlik eden aksesuarlar olarak kullanılır. Bir kere-
sinde Tunalı Hilmi Caddesi’nde çıplak ayakla dilenen gençlerden birinin gayri ihtiyari “bir sünnet parası verin” dediğine şahit olmuştum. Muhtemelen “bir simit parası” diyecekti ama diyeceğinin o kadar önemi yoktu ki otomatik olarak ağızından bu kelimeler dökülüverdi ve o anda bu “yersiz” kelime bulunduğu bağlamda hiç de sıırtmadı. Genelde dilencilerin sözlerinin ne anlama geldiğinden ziyade, vitrini ve ses tonu ile ilgilenilir, ne dediklerine değil, nasıl göründüklerine bakılır. Sonuçta görüntüsüyle tezat oluşturan bir şekilde para isteyen kişiye itimat edilmeyecektir. Dilenciler sokakta öncelikli olarak “görüş” alanımıza girerler, diğer duyumlar içinse uzamsal yakınlık önemlidir ve görme kanalıyla bilme söz konusu olduğunda talidirler. Bu durumda algının başat nesnesi, diğer duyuları gölgede bırakacak şekilde, görüşten gelen verilerdir. Tüm bunlardan hareketle “fakirliğin” ve “düşkünlüğün” de görselleştirilebilir bir şey olması dolayısı ile dilenciler tarafından fakirliğin göstergeleri sergilenir ve gereken okuma topluma bırakılır. Ancak burada belirtmekte yarar var ki bu soruşturmanın argümanları, katiyen dilenen kişilerin fakir olup olmadığı, insanları kandırıp kandırmadıkları, dürüst ya da yalancı olduklarını tespit etmek üzerine kurulmadı. Üstelik anlatmaya çalıştığım gibi bu tip bir malumatın bu çalışma nazarında bir manası da yok. Burada ilgilendiğim şey aslında dilencilerin tasavvur ettikleri toplum ile tam da buradan kaynaklanan, “vücuda gelen” performanslarıdır.

Dilenci iki farklı hissiyatı aynı anda yaratma becerisine sahiptir ve bu yeteneğinin farkındadır. Bir yandan kendini alçaltarak karşısındakini yüceltebilir, öte yandan yarı örtülü bir biçimde “alçalmışlığından” sorumlu hissettirerek karşıdakinde suçluluk duygusu yaratabilir. Dilenci yarattığı bu iki hissiyat arasında salınarak birinden birini tutturmaya çalışır. Dilenciye para vermeden geçen insanların söyledikleri genellikle “ben çalışıyorum o da çalışsın”, “bir dünya dilenci var hangisine yardım edelim”, “bunlar dolandırıcı, aslında senden benden zengindir”, “size devlet baksın”, “verdiğin parayı da beğenmez bunlar” biçiminde olur. Aynı kanıyı “dilenci bir olsa şekerle beslenir”, “dilenci torbası dolmaz”, “dilenciye hıyar vermişler de eğri diye beğenmemiş” gibi atasözlerinde de görebiliriz. Dilencinin yarattığı hissiyata karşı takınılan bu tavır “sorumluluğunu almıyorum” ya da “düşkün olduğunu kabul etmiyorum” manasına gelir. Dilenmenin ya da bu alçalmışlığın/düşmüşlüğüne karşı tarafa hissettirilme biçimleri çok çeşitlidir. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken konu biraz önce de bahsi geçtiği gibi dilenen kişiler değil, dilenme performansları olmalıdır. Dilenme biçimleri de “yoksulluğun”, “muhtaçlığın”, “düşmüşlüğüne” dilenciler tarafından nasıl temsil edildiği üzerinden ele alınmalıdır. Dilencilik işinin her aşamasının asli uğraşı olan “ikna etme çabası” burada sözünü ettiğim sınıflamanın temelini oluşturmaktadır. Çünkü dilencilikte para kazanmanın yolu apaçık bir şekilde inandırıcılıktan geçer. Dolayısıyla durduğumuz nokta dilencilerin -talep edenlerin-, diğer insanları -talepte bulunanları- kendilerine para vermesi için nasıl ikna ettikleridir. Bu bağlamda çalışma kapsamında dilen-

cileri; vesikalı¹⁸⁰ dilenciler, vesikası uzvunda mücessem¹⁸¹ dilenciler olmak üzere iki kategori altında topladım.

Burada üzerinde tekrar tekrar durulması gereken bir diğer konu da gerçekten dilenmekten başka çaresi olmayıp ihtiyaca binaen dilenen insanların da performans sergilediğidir. “Gerçek fakir olan dilenci hilesiz bir şekilde isterken ihtiyacı olmayan tiyatro yaparak insanları kandırır” gibi bir fark asla söz konusu değildir. Bu sınırlar başta da bahsi geçtiği üzere çok geçirendir. Dilencilik yapanlarda dilencililiğin ille de bir kanıt gerektirdiği düşüncesi hâkimdir. Buradan yola çıkarak dilencilik bir performansa dönüşür. Her koşulda, daima, dilencilik performansa muhtaçtır. Performansın hedefi bellidir “ikna et ve parayı al”. Dilenci bunu yaparken karşısındaki kişinin ya da diğerlerinin hakkında ne düşüneceğini önemsemez. Bu ilişkide talep eden ve talep edilenin bilinçleri farklı kurulmuştur. Bu bağlamda dilenci bilinci bir “tamlik” halindeyken para verecek olan bilinç dilencinin gerçek durumunu ve kendisi hakkında ne düşündüğünü bilmediğinden daima ikilem yaşayan “eksik” bilinçtir.¹⁸² Belki de insanlar benzer konularda sürekli bu ikileme maruz kaldığı için “dilenciye para vermek” düşük maliyetli iyilik yapma yoludur. Dilenciye para veren için bilinmezlik fazladır ve bu durumda da çok miktarda para vermek, kişiye dair hiçbir şey bilinmediğinden dolayı riskli bir iyilik

¹⁸⁰ Vesika: İnanılacak sağlam delil, belge.

¹⁸¹ Mücessem: Tecessüm etmiş, cisimlenmiş, cisimli.

Tecessüm: Cisimlenme, görünme, belirme, göz önüne gelme. Ferit Devellioğlu, (1970), “mücessem”, “tecessüm” ve “vesika”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* kitabı içinde; Ankara: Doğu Matbaası, sf. 842, 1258 ve 1380.

¹⁸² Milay Köktürk, (2008), “Bir Bilinç Durumu Olarak Dilencilik”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* içinde; s. 397-412.

yapma yöntemidir. Dilenciler zaten tam da bunun farkında olarak küçük miktarlarda para talep ederler. Az miktarda parayı çok kişiden isterler. Bu isteme biçimi adeta sorunun çözümü için kolektif bir çağrı niteliğindedir. Bu bağlamda dilencinin en fazla talebine karşılık bulamayacağını yani her koşulda bu ilişkide dilencinin kazançlı çıkacağını yazan Köktürk şunları da ekler:

“Dilenci, iyilikseverin kendisiyle hesaplaşması vakiasında bir itici güç, bir katalizördür. Ama aynı bilinç, hesaplaşmanın tahrip edici ve değerleri kemirici etkisi bakımından, öteki bilincin bir kurdudur. Dilenci bilinci hareket nedeni olan, harekete geçirici bir bilinçtir. O, iyilikseverin bilincini kendi haline bırakmaz. Onu tahrik eder, etkiler, onun nabız atışını değiştirir.”

Resim 35: Meşrutiyet Caddesi'nin Atatürk Bulvarı ile kesiştiği yerdeki üst geçit. Kolu olmayan birinin üst geçitin yerine oturarak; çakmak, yara bandı, kalem sattığı yerin etrafına yerleştirdiği yazılardan biri: “İyi niyetinizi dilenene değil bir ürün satın alarak emek veren gösterin”. Yazıda “İyi niyetinizi dilenene değil” kısmı kalın, “emek” kelimesi ise kırmızı ile vurgulanmış.

Dilencinin bahsi geçtiği şekilde tahrik edip nabız atışını değiştirmesi de performansına bağlıdır. Performans teorisi ağırlıklı olarak beden üzerinden ilerler ve eyleme ağırlık verir. Eylemin önceliği, eylem ve söz/düşünce dikotomisinin varlığına dair bir ontolojik önkabul manasına gelir. Ancak bu durum aynı zamanda kavramların karşıt biçimde hizalandırıldığı bir akıl yürütmeye işaret eder ve performans kuramının zayıf yanını oluşturur. İkili kavramsal hizalandırmalarda doğa-kültür, kadın-erkek, beden-zihin ikiliklerinde yapılageldiği üzere hiyerarşik bir ilişki kurulur ve taraflardan biri diğeri üzerinden tanımlanır. Bahsi geçen ikiliği aşmanın yolu ise dilin performatifliğini vurgulamaktan geçer. Yani “bir şey söylemek bir şey yapmaktır”¹⁸³.

VESİKALILAR

Vesikalı dilenciler olarak isimlendirdiğim bu grup, bedeninden haricî bir kanıt göstererek dilenenlerdir. Burada söz konusu vesika, performans ile elde edilir. Düşkünlüğün kanıtı olarak sunulanlara baktığımızda ise karşımıza iki tür çıkar. Bunlardan birincisi, içinde bulunduğu durum otorite tarafından onaylanmış resmî belgeler sunanlar diğeri ise kendilerine dair düzenlemelerle gayri resmî belgeler yaratanlardır. Sürekli sözünü ettiğim gibi bu ayrımlar bulanıktır. Aynı anda hem resmî belge olarak rapor tutan hem de gayri resmî kanıt olarak astım maskesi takıp, perişan giysiler içinde para isteyen dilenciler de mevcuttur. Dilenciler yalnız tek bir yolla kanıt sunmazlar.

¹⁸³ Austin, J. L., (2009), *Söylemek ve Yapmak*, çev. R. L. Aysever, İstanbul: Metis Yayınları.

Resmi belge gösterenlerin de düşkünlük sahnelerini tamamlayabilmesi için gayri resmî delillerden yardım alarak sunduğu belgeyi “teyit etmesi” gerekir. Netice itibariyle ilaç reçetesi gösterip para isteyen biri ilaçlarını alamyormuŐ gibi görünmezse o resmî belge ne işe yarar?

Suriyeliler pasaportlarını, hastalar raporlarını ve reçetelerini bu bağlamda resmî kanıt olarak kullanmaktadırlar. Bu hareket bir anlamda toplumla diyalojik bir ilişki kurmak manasına da gelir. Toplum nezdinde dilencilik ve hilek rlık arasında kurulan bağa cevaben yalan söylemediklerini ispat etmek için belge göstermektedirler. Fakat alan araştırmam sırasında rastladığım belgelerin - Suriyelileri hariç tutuyorum- hiç birisi kullanıldığı bağlama ait değildi. Birçoğu da herhangi bir k Ğıttı. Örneğin ağır astım hastası olduğunu söyleyen ve birden fazla solunum maskesi takmıŐ bir kadın ve kadının sağlık raporlarını insanlara göstererek dilenen kocası zabıtalardan alındığında ellerindeki belgeleri inceleme fırsatı buldum. Doktor raporu diye gösterilen k Ğıtlar adamın askerdeyken akli dengesinin yerinde olmadığının tespit edilmesi üzerine terhis için asker  mahkemeye açılmıŐ davanın tutanaklarıydı. Bu ağır astım hastasının reçetesi olarak gösterilenler de antidepresanların ve antibiyotiklerin yazılmış olduğu astım ilaçları ile uzaktan yakından ilgisi olmayan re etelerdi. Burada bunları belirtirken hiçbir Şekilde niyetim “insanları kandırıyorlar, yalanlarını yakaladım” demek değildir. Yaptığım Şey bundan öte, dilencilerin toplum tasavvurlarını anlama gayretidir. Dilenciliği anlamamanın yolunun onların toplumu nasıl gördüğünü, nasıl çözümlediğini anlamaktan geçtiğini düşünüyorum.

Resim 36: Hem resmî hem de gayri resmî belgeleri kullanan fakat ellerindeki belgeler kadraja girmemiş dilenciler.

Resim 37: Kızılay Atatürk Bulvarı'nda önlerine pasaport açarak ve yerde oturarak dilenen Suriyeli kadın ve çocukları.

Resim 38: Sıhhiye Abdi İpekçi Parkı'nda Suriyeli pasaportlu dilenci bir aile yerde oturarak dilenirken.

Fakat dilencilik işi daha çok gayri resmî belgeler üzerinden yürümektedir. Burada gayri resmî belgelerden kastımız; sunulan sahneye güvenilmesini bekleyen, rapor, pasaport... vs gibi resmî belgeler göstermeyen onun yerine fakirliğin bir belgesi olarak çıplak ayakla dolaşma ya da hasta olduğunu belgelemek için önüne bir insülin iğnesi koyma gibi performanslarla, göstergelerle, izlenimlerle yaratılan belgelerdir. Bu şekilde kendi vesikasını yaratan dilenciler sundukları performansın karşılığında kendilerine inanılmasını ve bunun sonucu olarak da para verilmesini isterler. Bu bağlamda çalışma kapsamında karşılaşılan bebekle / çocukla dilenenler, pis / yırtık / mevsime uygun olmayan kıyafetler giyerek dilenenler, çıplak ayakla dolaşarak dilenenler, hasta olan yakını ile dolaşarak dilenenler, kendisi solunum maskesi takarak ya da bedenini sararak hasta performansı sergileyerek

dilenenler vesikalı dilenciler olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde vesikasını bize sunan dilenciler hakkında asla kesin yargılarda bulunamayız. Güvenebileceğimiz tek şey onların bize sunduğu manzaradır. Fakat bunlar da çoğu zaman; ayakkabısız ve hareketli bir biçimde dilenen erkeklerin ayakkabılarını dilendikleri yerin yakınlarında bir yere saklaması ya da bir kadınsa ve oturuyorsa ayakkabısını/terliğini eteğinin altına koyması, yanlarında gezdirdikleri bebeklerin/çocukların kiralanmış olması, hasta izlenimi yaratmak için saçların kazıtılması, maske takılması ya da bandajlarla vücudun çeşitli yerlerinin sarılması gibi tertibat ürünleridir. Bu tertibatın altında, fakirliğin görselleştirilebilir bir şey olmasından hareketle bir takım göstergeleri yorumlayarak kişilerin ne kadar yoksul olduğunu anlayabileceğimiz yönünde epistemolojik bir önkabul yatar.

Resim 39: Önünde insülin iğneleri duran dilenci. (Fotoğraf internetten alıntıdır.

Resim 40: Yine önünde insülin iğneleri duran kadın. Bu kez ayakları çıplak ve önünde yere gelişi güzelce atılmış birkaç mendil mevcut.

Resim 41: Aynı dilencinin insülin iğnelerine ek olarak bu sefer ayağı bandajlı ve başında örtü var.

Bir de bir şey satarak hem dilenmediğine hem de fakirliğine dair belge sunanlar vardır. Alan araştırmam sırasında bir dilenci, zabitanın bir şeyler satarak dilenenleri almamasına tepki göstererek “Bizi alıyorsun da çorapçıyı niye almıyorsun... Kibar dilenci o!” demişti. Bu “kibar dilenciler” bir takım şeyler sattıkları için dilenmediklerini iddia ettiklerinden dolayı kendilerini diğer dilencilerden ahlâken farklı bir noktada konumlandırmaktadırlar. Fakat ben bu konuda bir şey satarken bir mağduriyet göstererek alış-verişe vicdanen zorlamanın da dilencilik olduğunu düşünüyorum. Kolu olmadığı için Kızılay üst geçitlerinde mendil kalem satan bir adamın oturduğu yerin etrafına koyduğu yazılar bu bağlamda dikkate değer.

Resim 42: Kızılay Meşrutiyet üst geçiti. Çakmak, yara bandı, kalem, mendil satan ve kendisinin dilenci olmadığını vurgulayan engellinin yeri.

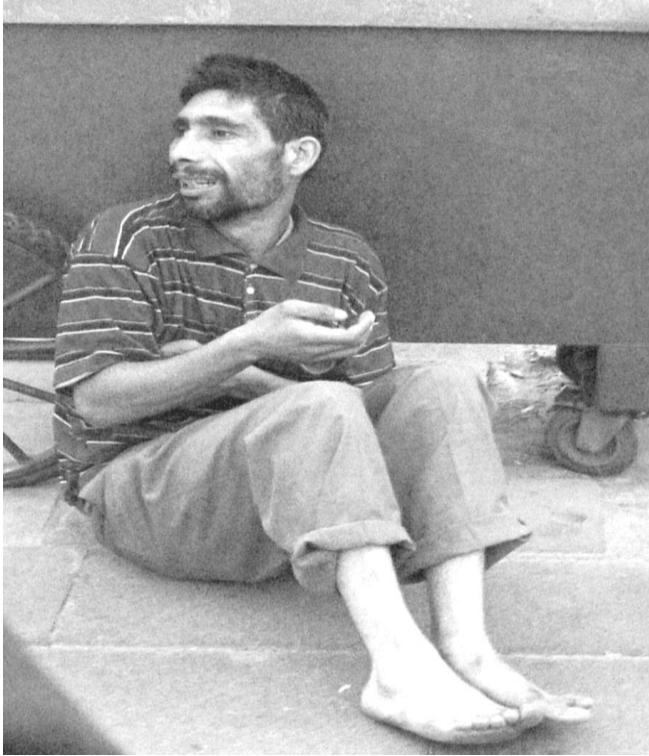
Resim 43: Aynı kişinin üst geçite sağlı sollu koyduğu yazılardan biri. Kartonda “Dikkat...!” ve “Engelli ailesi” kısmı kırmızı ile renklendirilerek “meşru” bir talep olduğuna dikkat çekilmiştir.

Resim 44: Yine aynı yerde bulunan “emekçiliğin” vurgulandığı yazılardan bir diğeri.

Bu yazılarda engelli “esnaf” kişi tarafından dilenciler “su istimal edenler” olarak görülüp bir işe emek vermedikleri ve el açtıkları için merhamete nail olamayacak kişiler olarak sunulmuştur. Kişi kendisini de hem engelli –dolayısıyla mahrum ve muhtaç- hem de emekçi –onurlu,

mağrur- biri olarak takdim ederek dilenci ile arasındaki ahlâkî, vicdani, sınıfsal ve iktisadî farka dikkat çeker. Israrla vurguladığı bu farkın toplum tarafından takdir edilmesini ve buna karşılık olarak da meşrebinin alış ve alış veriş vasıtasıyla verilecek para ile mükâfatlandırılmasını bekleyen bir tavır içerisinde. Fakat yukarıda da bahsettiğim ayrıma göre engelli olduğu için destek isteyerek aslında kendisi de dilencilik yapmaktadır. Belki de nereye dâhil olduğunu -ya da dâhil edildiğini- çok iyi bildiği için muadili olan dilencileri bu kadar kötüleyerek en yakın rakiplerini elemeye çalışmaktadır.

Resim 45: Tunalı Hilmi Caddesi'nde çıplak ayakla dilenen bir dilenci.

Resim 46: Aynı dilenci bu kez kucağında çocukla dilenirken.

Resim 47: Elinde tuttuğu plastik bardağın içinde astım spreyi olan kadın Tunalı Hilmi Caddesi'nde barda oturan birinden para isterken.

Resim 48: Kızılay Bayındır-1 Sokak'ta kucağında çocuk tutan bir dilenci.

Resim 49: Tunalı Hilmi Caddesi'nde astım hastası görünüşlü bir dilenci.

Resim 50: Aynı dilenci başka bir gün Bahçelievler'de.

Resim 51: Kızılay metro girişinde mendil satan bir dilenci.

Resim 52: Sıhhiye Sağlık Bakanlığı'nın önü. "Düşkünlük"ten iki bük-
lüm olan dilenci.

Resim 53: Meşrutiyet Caddesi'nde yaşlılıktan ve fakirlikten yere
uzanmış bir dilenciye para verilirken.

Resim 54: Kızılay Konur Sokak'ta çıplak ayakla dilenen bir dilenci yakalandığında.

Resim 55: Mithatpaşa Caddesi'nde otururken yanında koltuk değneği bulunduran dilenci.

Resim 56: Sadece zabıtarlar ve dilencilerin olduğu bir ortamda koltuk değneğine ihtiyaç kalmadığını gösteren bir fotoğraf.

Resim 57: Karanfil Sokak'ta kucaklarında bebeklerle dilenen dilenciler yakalandıklarında gülerken.

VESİKASI UZVUNDA MÜCESSEMLER

Vesikası bir uzvunda, bedeninde, kendisiyle birlikte mücessem olan dilenciler, bu belge aracılığıyla dilenirler. Bunun anlamı kolsuz, bacaksız, down sendromlu, yaralı, yaşlı ya da çocuk olmak gibi kesinliği şüphe götürmez bir biçimde bedeninde mevcut belgelere sahip olmaktır. Fakat dilenme biçimleri bu bağlamda da kolayca sınıflandırılmaz. Belgesi kendisiyle tecessüm edenler de insanları düşkünlüğüne ikna etme yolunda bir performans sergilemeye mahkûmdurlar ve bunun için resmî ve gayri resmî belgelemelere de ihtiyaç duyarlar. Vesikası uzvunda mücessem olsa dahi dilenciler, mevcut durumunu bir takım başka görsel malzemelerle de destekleyerek yoldan geçenleri ikna etme yoluna giderler. Herhangi bir yaşlı olmak görene çok da bir şey ifade etmeyecekken ayakları çıplak bir yaşlı olmak, para isteme iddiasını meşrulaştıran, kuvvetlendiren, hali hazırda var olan durumu pekiştiren, çok daha ikna edici bir performans olacaktır. Bunun farkında olan dilenciler de her halükarda var olan musibetlerini önemli bir takım dokunuşlarla daha da göze çarpıcı, etkileyici bir hale getirirler. “Vesikası uzvunda mücessemler” olarak adlandırdığım dilenci grubu, bu kullanılan pekiştiricilerle birlikte belki de dilenciler içinde en ikna edici olanlardır. Sadece yaşlı ya da engelli olduğu için bile toplumun merhametine nail olan bir insan, üstelik bir de astım ya da şeker hastası ve ilaçlarını alamayan biri olarak para istiyorsa genellikle yoldan geçenlerin

“gidip çalışsın” demeye “hakkı” olmayacaktır. Hem bedeninde kanıt taşıyıp hem de resmî ya da gayri resmî belgeler ortaya koyan bu tip dilencilerin performansları, diğerler dilencilerinkilerine nispeten karşılarındakilerini daha fazla insafa getirme potansiyelini taşırlar.

Resim 58: Genelde Kızılay Atatürk Bulvarı- Abdi İpekçi Parkı hattında dilenen ve iltihaplı bacağı hiç iyileşmeyen dilenci.

Resim 59: Aynı dilenci hızlı adımlarla karşıdan karşıya geçerken.

Resim 60: Güvenpark'ta protez ayağı yanında duran dilenci.

Resim 61: Yanında “el açana değil emeğinin karşılığını talep edene destek olunuz” yazısı varken önünde de mendiller, kalemler ve tartı bulunan dilenci bunlar vasıtasıyla dilenci olmadığını belgelerken aynı zamanda yazının hemen arkasındaki dik olarak duran protez bacağı ve ağzındaki maske aracılığıyla da hasta olduğuna dair bir kanıt sunmaktadır. Bu dilencinin vesikası hem uzvundadır –olmayan bacağında- hem de maske gibi harici bir delil de kullanmayı gerek görmüştür.

Resim 62: Kızılay üst geçitlerinden birinde dilenci tek eliyle paralarını sayarken

Resim 63: Turan Güneş Buvarı'nda çıplak ayakla dilenen yaşlı bir kadın zabitanın onu arabaya götürmek istemesi üzerine eteğinin altından çıkardığı terliklerini giyerken. Yaşlı olması üzerinden vesikası olmasına rağmen çıplak ayakla, düşkün olduğuna dair de kanıt göstermektedir.

Resim 64: Kızılay Avm'nin önünde yaşlı bir dilenciye zabıta yakaladığında. Dilenci yaşlı olmasının kendisine kazandırdığı vesikayla beraber giydiği terlikleri bir kenarı atarak ayakkabısız bir şekilde dilenmeyi tercih etmiş.

Resim 65: Yaşlı bir dilenci barınakta.

DİLENCİ KIYAFETLERİ VE SÖZLERİ

Alan çalışmasına başladığım 17 Aralık 2011’de zabıta ile dolaşmaya çıktığım ilk gün alınan ilk dilenci, yakalandığı anda dilenmiyordu. Zabıta ile geçirdiğim o ilk anlarda benim gördüğüm tam olarak şuydu: Zabıta, arabasını yolun kenarına yanaştırdı, yoldan geçen birisine “hadi arabaya bin” dedi ve yoldan geçen herhangi biri olan bu kadın, hiç itirazda bulunmadan hemen zabıta aracının dilencilere ayrılan bölümüne doğru yöneldi. Dilenci arabaya bindirildikten sonra duruma epey şaşırmış bir halde zabıtaya, kadının dilenci olduğunu nasıl anladıklarını sordum ve “bilmiyorum... Anlaşıyor işte” diye üstünkörü, daha önce üzerine düşünülmediği belli olan bir cevap aldım. İlk gün, ilk dilencide yaşadığım ve kafama takılan bu “tanıma” halini çalışmam sırasında ben de deneyimledim ve zaman içinde öğrendim. Hatta bir süre geçtikten sonra artık ben de dilencileri dilenirken görmesem bile dilenci olduklarını sezmeye başladım. Peki dilencileri nasıl tanıyabiliyorduk?

Dilenciler hayat hikâyelerini toplumca idealize edilmiş ve “acınacak”, “dokunaklı”, “üzücü” olarak kodlanmış olaylardan inşa ederler. Çoğunluğu kadınlardan oluşan dilencilerin bu bağlamda hayatlarıyla ilişkilendirdikleri ana temalar; anne olmak, dul olmak, bir adamın ikinci karısı olmak, çocuk yaşta evlendirilmek, yatalak hasta bakmak, çeşitli hastalıklara sahip olmak ya da hasta olan birinin bakımıyla yükümlü olmak, çocuktan ya da kocadan şiddet görmek, bağımlı olan çocuk ya da kocaya sa-

hip olmaktır. Kadınlara oranla sayısı çok daha az olan erkek dilencilerin ise genel olarak çalışmamak ya da işsiz olmaya dair olan hikâyeleri genellikle; hasta olmak, iş kazası geçirmek gibi talihsizliklerin etrafında örülür.

Aralık 2011’de Çankaya Belediyesi dilenci ekibiyle alana çıktığım bir gün Dikimevi metrosu girişinde dilenen orta yaşlı kadın alındı. Geçen hafta da aynı yerden alınmıştı. O gün öğlene kadar başka dilenci alınamadığı için barınağa götürüldü ve yalnız olması vesilesiyle uzun uzun konuşma fırsatı buldum. Bu dilencinin bana kendi hayatına dair anlattıklarıyla bir anda mevzu bana kendini farklı bir biçimde açtı. Kadın bana “Çocuğum hasta o yüzden para istiyorum” dedi oysa geçen hafta yakalandığında torunlarının hasta olduğunu söylemişti. Sonrasında hikâyesine şöyle devam etti “kocam on yıl önce öldü o yüzden dilenmek zorunda kaldım. Allah kimseyi muhtaç etmesin. Dört tane yetimle kaldım. En büyüğü on iki yaşında. Kocamın ikinci karısıym onların çocukları olmu-yormuş ondan beni aldı. On dört yaşında babam verdi beni. Çocuklar onların üzerine, benim resmi nikâhım yoktu. Bu yüzden çocuk yardımı alamıyorum. Kocamın esas karısı üç sene önce öldü yatalaktı ona da ben baktım”. Anlattığı hikâye içinde ne çocuklarının yaşı, ne kendi yaşı, ne de evlenme yaşı birbirini tutuyordu. Torunları bir anda çocukları, çocukları ise torunlarına dönüşebiliyordu. O an aklıma takılan ayrıntıları kendisine sordum. Dilenci kadın bu çelişkilerin üzerinde durduğumu fark edince “Ben hastayım çocuğum, bakma sen benim dediklerime kalp hastasıyım, şeker hastasıyım, tansiyon hastasıyım, guatr hastasıyım kafam gidik benim” dedi. O anda kadını dinlerken kendisinin yaşamadığı –bir kısmını yaşamış bile olsa as-

linda çoğunluğuna yabancı olduğu- başkalarının hayat deneyimlerinin en vurucu kısımlarını parça parça alıp kendi dramatik hikâyesini kurguladığını düşündüm. Bu meyanda gözlerim kadının giyimine takıldı. Kıyafetleri de tıpkı hikâyesi gibi başkalarının hayatlarından gelip onun bedeninde birleşiyordu. Dilencilerin hepsinde görmeye alışık olduğumuz biçimde farklı zamanlarda farklı insanlardan toparlanmış giysileri vardı: Converse ayakkabı, şalvar, TED Koleji'nin adını taşıyan hırka, leopar desenli başörtüsü. "Dilenci olduğunu nasıl anladınız?" sorusunun cevabını o anda kavradım.

Resim 66: Cuma namazı çıkışı Balgat Barbaros Cami'sine dilenmeye gelmiş dilenciler. Sağ tarafta bastonlu yaşlı dilencinin TED Koleji hırkası dikkat çekici.

Resim 67: TED hırkalı yaşlı dilencinin Converse ayakkabıları.

Resim 68: Aynı dilenciler zabıtaı ilk gördüklerinde.

Resim 69: Belediye arabasında dilenciler.

Resim 70: Barınağa yeni getirilmiş dilenciler.

Resim 71: Barınakta bir dilenci.

Resim 72: Barınakta bir başka dilenci.

Resim 73: Barınağın önünde dilenciler zabitanın el koyduğu simit tezgâhının simitlerini paylaşırlarken.

Resim 74: Zabıta tarafından yakalanan bir dilenci arabaya götürülürken.

KAÇMA- KOVALAMA OYUNU İÇİNDE STRATEJİ VE TAKTİKLER

Zabitanın dilencileri yakalamaya çalışması ve dilencilerin de zabıtabadan kaçma çabası, içerisinde strateji ve taktikleri barındıran bir oyundur. Michel De Certeau strateji ve taktik arasında şöyle bir ayrım yapar¹⁸⁴: strateji; erke sahip olanın yabancı güçleri denetleyerek kendi alanını yaratmasını, iktidarın dışarıdakilerle kurduğu ilişkiyi ve aynı zamanda uzamın paylaşımını içerir. Strateji kurumdur, rasyonel ve planlıdır. Bu nedenle mekânsal, yasal ve zamansal olarak görünürdür. Bunun karşısında taktik ise zayıf olanın güçlü olana karşı verdiği savaştır. Zayıf olan, taktikler vasıtasıyla stratejinin kaideleriyle oynayıp kendisi için fırsatlara çevirmeye çalışarak iktidarın alanına azar azar sızmaya çalışır. Mekân stratejiye aittir, taktiğin bir mekânı yoktur. Taktik çatlaklardan sızmaya çalıştığı için onun bütünlüklü bir yöntemi de yoktur. Bunun yerine hamleler ve “kurnazlık”lar vardır. Stratejinin dayattıklarını, onları üretmeyen uygulayıcılar taktik ile manipüle ettikleri şeylere dönüştürürler. Zabıta-dilenci ilişkisinde zabıta stratejinin uygulayıcısıdır. Dolayısıyla bu ilişkide erk zabıtabadadır. Ancak pratikte zabıta ve dilenciler karşı karşıya geldiğinde strateji ve taktik ayrımı kalmaz, alanda her ikisi de taktik uygulayıcısıdır. Çünkü

¹⁸⁴ Michel De Certeau, (2009), *Gündelik Hayatın Keşfi-I*, çev. L. A. Özcan, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

strateji kurum olduğu için her an vardır fakat uygulamada stratejiyi hayata geçirsın diye görevlendirenler için strateji altında taktikler vardır. Dilenci ile karşı karşıya olan zabıta da kimi taktikler geliştirir. İşi oyuna dönüştüren tam da budur zaten. Kimi zaman bir taraf kimi zaman da diğerk taraf üstün olur. Bu nedenle alan söz konusu olduğunda iki tarafın hamleleri de taktiktir. Dilenciler sürekli hamle ve kurnazlık yaparak alana sızma peşinde olan tarafken zabıtalara ise bu sızmaları -ya da çabalarını- zaman zaman yasaların verdiği yetki ve öngördüğü usul ile zaman zaman da çeşitli kurnazlıklarla bertaraf etmeye çalışan taraftır.

Zabıta belediyeye ait bir birim olarak belediyenin “şehri dilencilerden temizleme” amacının uygulayıcısıdır. Bu amaç için uygulanan strateji dilencileri hem şehrin içinde olup hem de görünmez olan bir yere götürüp akşama kadar burada tutmaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için de zabıta kimi zaman yayan kimi zaman da aracıyla bütün gün dilencileri kovalar. Barınağın bulunduğu karakoldan araçlarıyla ayrılan zabıtalara merkezde dilencilerin yoğun olduğu bölgelere girerken arabalarını bir yere saklarlar ki dilenciler arabayı görüp kaçmasın. Şoföre kaç dakika sonra nereye gelmesi gerektiğini söyleyerek dilenci yakalamak üzere arabadan ayrılan zabıtalara, yürürken kendilerini daha da görünmez yapabilmek için telsizlerini de saklarlar.

Resim 75: Dilenciler toplanırken caddeye getirilen araba.

Dilencilere mekânsal olarak daha da yaklaştıkça zabıta, dilencilerle birbirlerini genellikle tanıdıkları için araçtan ve telsizden sonra bu sefer kendisini de saklama ihtiyacı duyar. Cuma namazı çıkışlarında dilenci yakalayacaksa zabıta dilencilerin bulunduğu yere arkadan dolaşarak gelir ve baskın yapar. Yol üzerinde dilenen bir dilenci yakalayacaksa kimi zaman yolda yürüyen birinin ya da bir arabanın arkasına saklanarak dilencinin burnunun dibine kadar görünmeden gelmeyi başarır. Alan çalışmam sırasında zaman zaman bu kişilerden biri de ben oldum. 2011 yılında alan araştırmasına ilk başladığım günlerden birinde Kızılay'da zabıta ile dilenci olup olmadığını kontrol etmek için üst geçitleri ve metro girişlerini dolaşıyorduk. Yüksel Caddesinin bulvar tarafında olan metro girişinde yürüyen merdivenlerin bittiği noktada, ayakta durarak dilenen orta yaşlı bir kadın gördük. Zabıta dilencinin kendisini tanıdığını bildiğinden ötürü

yürüyen merdivenlerden inerken önüne geçmemi istedi. Bu meyanda dilenci de önünden gelen geçene dikkatle bakmıyor, yüzünde ağlamaklı bir ifade ile gözleri kapalı şekilde yardıma ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Böylelikle zabıta merdivenlerden inerken dilenciye görünmeden yanına kadar gelebildi ve dilencinin gözleri kapalıyken bir anda kolundan tutmak suretiyle yakaladı.

Resim 76: Cuma namazının bitimi beklenirken camiden uzağa saklanmış arabada daha önce alınan dilenci ile sohbet ederken.

Resim 77: Caminin arkasından koşar adım dolaşan zabıta.

Resim 78: Caminin arkasında yakalanan dilenciler.

Bir anda, aniden yanında beliren zabıta'yı gören dilencinin ilk söylediği sözler genelde “şimdi geldim, daha avcumu bile açmadım”, “ben geldim, arkamdan sen geldin” olur. Bu tip sözler, üzerlerinden çıkacak paraya zabıtanın el koymasını savuşturmak için başvurulmuş bir taktiktir. Çünkü zabıtanın “dilencilikten kazanılan paraya el koyma” yetkisi yasal olarak vardır. Fakat hangi paranın dilencilikten kazanıldığı hangisinin kazanılmadığı ayrımı da epey muğlâktır. Bu nedenle dilenciler para kazanmadıklarını söyleyerek baştan “üzerimden çıkan para kendi param, dilencilikten kazanmadım” deme yoluna giderler. Dilencilerin yakalandıkları an başvurdıkları bir diğer taktik ise “ben dilenci değilim” demektir. Dilenciler dilenmedikleri anlarda toplum içinde görünmez olurlar. Lakin daha önce de ifade edildiği gibi zabıta -tanıdıkları dilencilerin haricinde de- birinin dilenci olup olmadığını anlayabilme kapasitelerine rağmen o anda dilendiğini görmediği dilencileri almaktan imtina ederler. Dilenmediği anlarda kişi dilenci olduğunu rahatlıkla inkâr edebilir. Bunun

farkında olan dilenciler de zaman zaman zabıta tarafından alıkonmamak için “buraya namaz kılmaya geldik”, tuvalete saklanan dilenciler “bebemin tuvaleti geldi ondan girdik, saklanmadık” ya da “ben burada birini bekliyorum, dilenmiyorum” diyerek zabitalara dilenmedikleri sürece kendilerini alma hakkı olmadığını hatırlatırlar.

Resim 79: Söğütözü Başyazıcıoğlu Cami arkası, “ben dilenci değilim” diyerek oradan uzaklaşmaya çalışan dilenci.

Dilenciler, yakalandıkları kesin olarak belli olduktan sonra firar için çeşitli taktikler geliştirirler. Bunlardan bir tanesi bir bahane ile zabitanın yanından uzaklaşıp saklanmaya ya da kaçmaya çalışmaktır. Bu bahaneler genelde “çocuğum hemen şurada kaldı onu alayım, siz gelmeyin, sizi görürse korkar kaçar” ya da “çocuğumun eşyalarını şuraya bırakmıştım onları alayım hemen geliyorum” olur. Bunun karşılığında genelde zabitanın tavrı da çocuğu rehin istemek olur. Çocuğunu bırakamayan anne böylesi bir durumda zabıta arabasına binmeyi kabul ederken, daha önce de bahsi geçtiği gibi, kimisi de çocuğunun kendisi yanında olmasa dahi evini bulabileceğini bildiği için çocuğunu zabıta ile bırakmakta beis görmez.

Resim 80: Zabıtalara arabaya götürmeye çalıştıkları dilencilerden elinde çocuk tutan “çocuğumun kazağı şurada kalmış hemen alayım” derken.

Resim 81: Dilenci çalılıkların arkasına yönelmek suretiyle kaçmaya çalışırken.

Resim 82: Dilenci “Nerede bu kazak bulamadım” diye kaçmaya çalışırken.

Barınağa gitmemek için kullanılan en yaygın taktik ise zabıta’yı gerçekten fakru zaruret içinde olduğuna inandırmaya çalışmaktır. Bunun için yapılan genelde reçete ya da ilaç göstermek, hastam var, bebeğim var diye yalvarmak olur. Zabıta dilencilerin sıklıkla başvurduğu bu yola aşinadır ve söylenilenleri çoğunlukla önemsemez. Öte yandan zabıta, korktukları takdirde hemen kaçacaklarını bildiği için dilencileri yakalarken sakın tavır takınır. Bu sükûnetli tavır elbette sadece dilencileri kaçırmamak için değildir, aslında çoğunlukla toplum karşısında belediye’nin imajı düşünülür. Zabıta hiçbir koşulda dışarıdan “zalim” olarak görünmek istemez. Ve dilencilerin bir hareketiyle, toplum nezdinde onları türlü nahoş pozisyona düşürebileceğinin farkında olarak bu kırılgan etkileşime uygun bir biçimde işini “tatlı”, “nazık” ve “çalışkan” görünerek halletmeye çalışır. Zabitanın bu performansı dilencileri arabaya koyana kadardır. Neticesinde toplum içinden kopartılıp arabaya sorunsuz bindirebil-

dikten sonra dilenci artık “onların” olacaktır. Yine diz rahatsızlıklarını, çeşitli hastalıkları bahane ederek zabıta arabasına çok yavaş gitmek de dilencilerin başka bir zaman kazanma taktiğidir. Dilenci bu süre içerisinde kendini bırakması için zabıtayı ikna etmeye çalışır.

Daha önce dilencilerin barınakta sıkılmamak için başka dilencilerin yerlerini zabıtalara söylediğini ifade etmiştim ancak zaman zaman dilenciler -özellikle Türkçeden başka diller konuşabilenler o anda kimse anlamadan planlarını yaparak- diğerlerine haber verebilmeleri için çocuklarından birini arabaya binmeden önce zabıta hissetmeden göndermeye çalışırlar. Hiçbir taktiği başarılı olamayan dilenci barınağa götürülmek üzere arabaya bindirildikten sonra bile hep bir şansının olduğunu düşünür. 2011’de alana çıktığım bir gün zabıta ile buluştuğumda arabada bir dilenci olduğunu gördüm. Şikâyet üzerine sabah erken saatlerde Bahçelievler’den alınmış. Elinde tek dilenci olduğu için barınağa gitmek istemeyen zabıta saatlerce bu dilenciye arabada gezdirdi. Dinlenmek üzere ara verildiğinde ya da başka dilencilerin peşinde koşarken arabadan inildiğinde her seferinde kadın hasta olduğunu belirterek “ya barınağa götürün ya bırakın beni. Dayanamıyorum!” diye yalvardı. Bu serzenişlerin hiçbirine kulak asmayan zabıta Cuma namazı çıkışlarını dolaşarak arabaya dilenci almaya devam etti. Artık zabıta kâfi sayıda dilenci topladığına kanaat getirince barınağa doğru yola çıktık. Bu esnada dilenciler araba içinde zabıtalarla kendilerini ayıran yeri yumruklamaya başladılar. Bu yerin üzerindeki pencereden ne olduğunu görmek için arkaya baktığımda, burunlarını tıkayarak kahkahalar atan dilenciler gördüm. Birini işaret ediyorlardı ufak pen-

cereden ne olduğunu tam göremedim. Neyi işaret ettiklerini anlamadığımı fark edince “kustu, kustu... Çok pis kokuyor” diye seslerini duyurmak için bağıldılar. İstifra eden, sabah ilk alınıp saatlerce dolaştırılan dilenciydi. Önde oturan zabıtalara durumu ilettim. Barınağa geldiğimizde dilenciler “elinde torba var yere kusuyor” diye hem gülerек hem de koşarak arabadan kendilerini dışarı attılar. En son arabadan inen “kabahatli” dilenci, hasta olduğu için istifra ettiğini hemen temizleyeceğini söyledi. Bunun üzerine de zabıta eline bir hortum tutuşturdu ve dilenci arabanın içini temizlerken bir taraftan fotoğrafını çekmem için bana pozlar verdi.¹⁸⁵ Açıktan olmayacak şekilde zabıtaya o ana kadar sözünü geçiremediği için hırslanan bu dilencinin elinde torba varken “yanlışlıkla” arabaya istifra etmesiyle aslında amacına ulaşmış oldu. Arabayı yıkattıktan sonra zabıta kadını gönderdi. Dilencinin bir şekilde zamanından önce zabıtanın ellerinden kurtulacağı umudu neredeyse hiç tükenmez. Zabıta dilencileri toplamak için şehrin farklı noktalarında durduğunda hali hazırda arabada olan dilenciler içeriden dışarıya seslerini duyurmaya çalışırlar. Genelde hafif aralık olan camlardan bağırarak yardım istemek ya da içeriden kapıya vurmak suretiyle dışarıdaki insanlarla iletişim kurmak isterler. Onları duyan ve ne olduğunu soran kişilere bahsi geçen bahaneleri sunarak onlardan, sadece dışarıdan açılabilen kapıyı açmalarını talep ederler. Zabıta dilencilerin bunu her fırsatta yaptığını bildiği için arabadan ayrılırken şoföre arkaya göz kulak olmasını her defasında tembihler.

¹⁸⁵ 26. Resim.

Barınağa kadar gelmiş olan dilenciler yine de pes etmezler ve oradan gitmek için her türlü imkânı kullanırlar. Yine bahanelerle yalvarma, zabıtaya sarf edilen yüceltme sözleri en sık başvurulmuş taktikler arasındadır. Şahit olduğum başka enteresan bir firar taktiği ise daha önce de anlatılan, barınakta Ankara'nın neresine getirilmiş olduğunu anlayamadığı için korkarak yakınan yaşlı dilenci kadını bir diğer yaşlı kadın dilencinin otobüse bindirme bahanesiyle barınaktan kaçmaya çalışmasıydı.

Dilenciler dilenme yeri ve zamanını zabitanın vardiya ve mesai saatlerine göre belirlerler. Buna karşılık zabitanın başvurduğu yollardan biri ise dilenciler arasına "muhibir" koymaktır. Kendisi de Suriyeli bir dilenci olan muhibir, Büyükşehir Belediyesi'nin Suriyeli dilencileri yakalayıp kamplara gönderme operasyonunda aktif rol almıştır. Diğer Suriyeli dilencilerin yerlerini ekiplere bildirerek muhibirlik yapan dilenci Suriye iç savaşından önce Türkiye ile ticaret yaptığı için Türkçeyi çok iyi bilen bir Arap ve bu özelliği sebebiyle Belediyenin operasyon sürecinde bir hayli işine yaramış bir figürdü. Karısı savaşta ölen ve çocuklarıyla Türkiye'ye göç edip dilencilik yapan bu muhibre ve çocuklarına, "hizmetlerinin" karşılığı olarak, dilenirken zabıta karışmıyordu. 2014 yılının Mayıs ayında yürütülen bu operasyon sonucunda yüzlerce Suriyeli dilenci Ankara sokaklarından toplanıp kamplara geri götürülmüştü. Başta Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin internet sitesinde¹⁸⁶ olmak üzere ana akım medyada da yer bulan habere göre bu dilenciler, Suriye'de de dilenci oldukları için "her türlü imkânın" ve "sağlıklı

¹⁸⁶

<http://www.ankara.bel.tr/haberler/suriyeli-dilenciler-otobuslerle-kamplarina-gonderiliyor/#.V9qvgiiLTIU>

koşulların” sağlandığı kamplardan kaçıp dilenmeye çıkmışlardı. Belediye nazarında muhtaçlıktan değil de dilenme işinin “meftunu” olduğu için dilenen bu insanların, kamplara gönderilirken belediye tarafından çekilen fotoğraflarından biri özellikle dikkat çekicidir. Bu karede kadın bir zabıta elinde biberon ile Suriyeli bir bebeği kucağında beslemektedir. Bu fotoğraf bir taraftan Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılar için güttüğü siyasetin adeta propagandasını yaparken aynı zamanda belediye birimlerinin dilencilere –genel olarak da herhangi bir sebepten dolayı düşmüş kişilere- nasıl da “şefkatli”, “merhametli” ve “hoşgörülü” davrandığını belgeleyerek bir performans işaret etmektedir.

Zabıta da Belediye stratejilerine tâbidir, yani daha üst bir siyasetin uygulayıcısı olarak kendi alanını yaratmaya yönelik sürekli taktikler uygular. En başta yaptıkları işi “ciddi” bir mücadele olarak görmediklerinden dolayı zamanlarını mümkün olduğu kadar az dilenci ile muhatap olarak geçirmek isterler. Ve genelde kendilerine biçtikleri rol sadece kalabalık, çok fazla göz önünde olan özellikle devlet büyüklerinin de kullandığı ana yolları “temiz” tutmak yönündedir. Bunu sağlayabilmek için de zaman zaman dilencilere “bak buraya gelme, burayı her gün kontrol ederiz, git alt sokakta dilen” gibi ipuçları verirler. Kendilerine arka arkaya sıralayacağı bahanelerle gereğinden fazla zaman kaybettirecek ve çok fazla sorun çıkaracak dilenciye almak istemezler. Bu bağlamda onlardan hesap soracak bir merci olmadığından görüp de görmezden gelmek gibi bir seçenekleri vardır.

ETNOGRAFİYE DAİR

Antropoloğun “alan deneyimleri” ve “alanda olma” hali hakkında kısaca birkaç şey söyleyerek bitirmek istiyorum. Hiç şüphesiz kendisi başlı başına bir kitap konusu olmakla birlikte yazıyı bitirirken etnografa ve etnografi yapmaya dair bir şeyler söylemenin, çok adı anılmayan, üzerinde durulmayan “alandaki mahremiyet” hakkında konuşmanın anlamlı olduğunu düşünüyorum. Alan anlatıları aslında bir taraftan yazılmaya değer görülmüş bir taraftan da “uygun” bulunmuş bir deneyim seçkisidir. Oysa alan bizim için bunlardan çok daha fazlasıdır. Yazıya aktarılmayan ya da aktarılsa bile yayına sunulmayan bir dünya deneyim bizimle birlikte. Etnografi araştırmacı için de bir deneyim aracıdır fakat işin bu kısmı hemen her zaman gizli kalmıştır. Alanda antropoloğun yaşadıkları, etnografinin ya da akademik bilgi üretiminin “bilimsel olmayan” belki de “uygunsuz” bir vechesi olarak görülür. Aksine bence bu “uygunsuz” yön bir araştırmanın belki de en değerli tecrübelerini oluşturur. Bir kere alana çıktıktan sonra araştırmacı için artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak ve her yeni alanda bu kendinle karşılaşma hali birçok defa yaşanacaktır. Sosyal Antropologlar olarak araştırmalarımızda alanla nesnel bir mesafeye sahip olmadığımız gibi aksine bizatihi içindeyizdir. Bu mesafesizlikten kaynaklı kişilerin bireysel sınırları muğlak ve geçirgen olmaya eğilimlidir. Etnografi, çalışmaya “kendini katma hali” olduğundan doğal olarak araştırmacının duyguları da işin içindedir; sevinç, heyecan,

kaygı, korku, üzüntü, hayata dair hangi duygu varsa alanda hepsi yaşanır. Alan, araştırma yapan için kendini her anında, yoğun bir şekilde özne hissettiği zaman ve mekândır. Alanda olma hali sürekli taktikler içerir, aslında antropolog da çalışmasının içine daha çok girebilmek, topluluk tarafından kabul edilmek ya da bir takım bilgilere ulaşabilmek için daima performans sergileyen kişi konumundadır. Bu bazen beraber oturup bir şeyler içmek de olabilir, alana dair bir sırrı paylaşmak da, birlikte Ankara oyun havası oynamak da. İyi etnograf bunu karşı tarafa hissettirmeyen belki kendisi bile yaptığının farkında olmayan kişidir. Bu bağlamda informantlar ve antropoloğun ilişkisi farklı bir boyut kazanır. Esas informant araştırmacının neyi aradığını “anlayan” ve bu doğrultuda ona kapıları açan kişi ya da kişilerdir. Diğer bir taraftan araştırmacı da informantı için kendisini “anlayan” kişi konumundadır. Bir bakıma etnografi bu ilişkiye muhtaçtır. Informant bir kişi olabileceği gibi çalışmanın sağlıklı ilerleyebilmesi için birden fazla olması araştırmacının alana erişim seçeneğini arttıracak için daima daha avantajlıdır. Çünkü tek kişiyle özel ilişki şeklinde yürütülen etnografi informantının tek elinde olması anlamına gelir. Bu durumda o isterse kapıları açar, isterse kapatır dolayısıyla çalışmayı istediği gibi manipüle etme imkânına sahip olur. İşin içine girebilmek, en özeline kadar inebilmek ve “doğru” bilgiye ulaşabilmek için antropoloğun informantlarıyla kuracağı ilişki çok önemlidir. Bu ilişkiyi yönetebilmek ciddi bir tecrübe ve beceri gerektirir. Çalışmaya başladığım sıradaki tecrübesizliğimden dolayı ben bu durumu layıkıyla yönetememiş ve çalışmaya bir süre ara vermek durumunda kalmıştım. Etnografi yapabilmek

için aynı zamanda çok iyi iletişim becerisine sahip olmak gerekir. Alanda karşılaştığın kişilerle nasıl konuşacağını ve kişileri nasıl konuşturacağını bilmek yine yapılan işin kalitesini belirleyen bir başka noktadır. Kişilerin tavırlarını, tarzlarını sezip hemen hızlı bir akıl yürütme ile ona uygun bir şekilde mevzilenerek sohbet etmeye çalışmak, güvenilir olduğuna dair izlenimler yaymak ya da gördüğü şeyleri görmezden gelmek, bilmiyormuş gibi yapmak alandaki antropoloğun performanslarındandır. Alan araştırması için antropoloğun cinsiyeti de bir başka önemli husustur. Kendi çalışmam için kadın olmamın alanda ilişkileri kurarken bana avantaj sağladığını düşünüyorum. Cinsiyet kişiye alanda birçok kapının rahatça açılmasını sağlasa da aynı zamanda bu jestlere hep bir tehdit içkindir. Bu avantajı kullanırken etnograf istemediği şeylere maruz kalmamak için her zaman “uyanık” olmalıdır.

Elbette alana dair tecrübeler bu kadarla sınırlı olamaz. Başta da söylediğim gibi mevzunun kendisi başlı başına farklı bir kitap konusunu oluşturabilir. Keza benzer bir bakış açısından hareketle, tam da bu çalışmanın kitaplaşma sürecinde, Türkiye’de etnografi yapmış antropologların sadece alan deneyimleri üzerinde duran *Etnografik Hikâyeler* isimli bir kitap derlendi. Antropologların alan deneyimlerini paylaşması konusunda Türkiye’de alanında ilk olan bu kitap, hayli heyecan verici bir girişim olmasının yanı sıra önemli bir eksikliği de bize bir defa daha göstermiştir. Son sözleri söylerken niyetim, sadece sürekli sonucuna odaklanılan etnografinin yapılış sürecinin de en az sonuçları kadar değerli olduğunu yinelemek ve biraz da alanın bu görmezden gelinen veçhesi üzerine daha da çok yazmak konusunda sosyal antropologları kıskırtmaktı.

KAYNAKÇA

Akça, Ümit, (2008), “Sosyal Dışlanma ve Arınma Arasında Dilencilik”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 413-418.

Alus, Sermet Muhtar, (1997), *Masal Olanlar*, İstanbul: İletişim Yayınları

Alus, Sermet Muhtar, (2005), *30 Sene Evvel İstanbul*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ancet, Pierre, (2010), *Ucube Bedenleri Fenomenolojisi*, çev. Ersel Topraktepe, İstanbul: YKY.

Aristoteles, (2013), *Retorik*, çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: YKY.

Asiltürk, Bâki, (2000), *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Atalay, Talip, (2008), “Dilencilikten Emekçiliğe Yükselmede İslahhanelerin Rolü (Diyar-ı Bekir İslahhanesi Örneği)”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 205-214.

Austin, J. L., (2009), *Söylemek ve Yapmak*, çev. R. L. Aysever, İstanbul: Metis Yayınları.

Aybet, Gülgün Üçel, (2010), *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Badiou, Alain, (2013), *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine bir Deneme*, çev. T. Birkan İstanbul: Metis Yayınları.

Bahadıroğlu, Yavuz, (2012), *Zengin Olan Dilenci*, İstanbul: Nesil Basım Yayın.

Bauman, Zygmunt, (2003), *Modernlik ve Müphemlik*, İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Baydemir, Recep, (2008), “Karikatürlerin Diliyle Dilencilik Olgusu”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 443-460.

Becker, Howard, (2013), *Hariciler*, çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı Ankara: Heretik Yayıncılık.

Bozatay, Şeniz Anbarlı, (2008), “Çocuk Dilenciliği: Suudi Arabistan ve Hindistan'da Çocuk Dilenciliği Sorunu ve Mücadele

Bıçımı", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 225-246.

Burke, Peter, (1996), *Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü*, çev. Göktuğ Aksan, Ankara: İmge Kitabevi.

Busbecg, Ogier Ghiselin De, (197?), *Tükiye'yi Böyle Gördüm*, çev. Aysel Kurutluoğlu, Kervan Kitapçılık.

Buyrukçu, Ramazan, (2008), "Dilencililiğin Yaygınlaşması ve Önlenmesinde Dini Anlayışların ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Rolü", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 285-290.

Câhiz, (2012), *Cimriler Kitabı*, çev. S. Hacıoğlu, İstanbul: BS Yayın

Canatan, Ayşe, (2008), "Bir Sosyal Alış-Veriş Bıçımı Olarak Dilencililiğin Tahlili", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 419-424.

Cangızbay, Kadir, (2005), "Cumhuriyet", *Kavram Sözlüğü*, ed: Fikret Başkaya, Ankara: Özgür Üniversite, s. 91-96.

Çakıroğlu, Bayram Ali, (2008), "Belediyeler ve Türkiye'de Dilencililiğin Boyutları", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 45-62.

Çelebi, Evliya, (2011), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul 1. Kitap 2. Cilt*, haz: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: YKY.

Çelebi, Mevlüt, (2008), "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İstanbul'da Dilencilik: Bir Dilencinin Anıları", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 159-170.

De Certeau, Michel, (2009), *Gündelik Hayatın Keşfi-I*, çev. L. A. Özcan, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Demirtaş, Mehmet, (2008), "İstanbul'da Dilencililiği Önlemeye Yönelik İlk Uygulamalar ve 18. Yüzyılda Alınan Tedbirler", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 171-192.

Dikmen, Melek & Çetin, Kamile, (2008), "Dilenciliğin Klasik Türk Şiirindeki Tezahürleri", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 525-544.

Direk, Zeynep, (2003), *Dünyanın Teni*, kitabı içinde; İstanbul: Metis Yayınları, s. 9-44.

Doğan, Yusuf, (2008), "Meşhur Arap Edibi Amr B. Osman Cahiz'in El-Buhala (Cimriler) Adlı Eserinde Abbasi Dönemi Dilenciliği ve Dilencileri", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 509-524.

Douglas, Mary (2005), *Saflık ve Tehlike*, çev. E. Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları.

Düzbakar, Ömer, (2008), "Osmanlı Devleti'nin Dilencilere Bakışı (Bursa Örneği)", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 81-98.

Elaçık, Muhittin, (2008), "Hicaz'a Hac İçin Gelip Geri Dönmeyecek Dilencilik Yapan Afrikalı Dilenciler (Tukruriler)", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 291-306.

Emerson, Robert M. , Fretz, Rachel I. & Shaw, Linda L., (2008), *Bütün Yönleriyle Alan Çalışması: Etnografik Alan Notları Yazımı*, çev. A. Erkan Koca, Ankara: Birleşik Yayınları.

Emiroğlu, Kudret, (2003), "Hidrellez ve Hızır", *Antropoloji Sözlüğü*, der: Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. sf. 376-377

Erol, Muammer, (2008), "Açılış Konuşması", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 8.

Foucault, Michel, (2006), *Deliliğin Tarihi*, çev. M. A. Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi.

Gadamer, Hans-Georg, (2002), "Hermeneutik Problemin Evrenselliği", Arslan, Hüsamettin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 61-72.

Gadamer, Hans-Georg, (2002), "Kuşkucu Hermeneutik", Arslan, Hüsametdin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 149-159.

Gedik, Ömer, (2008), "Dilencilik'in Türk Pozitif Hukukundaki Yeri", Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 565-570.

Geertz, Clifford, (2007), *Yerel Bilgi*, çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Geertz, Clifford, (2010), *Kültürlerin Yorumlanması*, çev. Hakan Gür, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Goffman, Erving, (2009), *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, çev. B. Cezar, İstanbul: Metis Yayınları.

Goffman, Erving, (2014), *Damga*, çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S. N. Ağırnaslı, Ankara: Heretik Yayıncılık.

Göktaş, Uğur, (1994), "Dilenciler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı s. 53-54.

Gökyaran, Erdem, (2003), "Başkası ve Aşkınlık", *Dünyanın Teni* kitabı içinde; İstanbul: Metis Yayınları, s.45-79.

Gümüş, Pınar & Sezin Gündoğan, (2010), "Richard Schechner ve Performans Kuramı", *Mimesis*, 17: 15-26.

Gündüz, Olgun, (2008), "Aykırı Bir Dilencilik Okuması: Miskinler Tekkesi", Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 469-478.

Güntekin, Reşat Nuri (2015), *Miskinler Tekkesi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi, (2015), *Hayattan Sahifeler*, Konya: Palet Yayınları.

Hall, Stuart, (2003), *Representation*, London: Sage Publications.

Harirî, (1991), *Makamat*, çev. Sabri Sevsevil, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Hâşim, Ahmet, (1969), *Bize Göre, Gurebahane-i Laklakan ve Frankfurt Seyahatnamesi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları.

Hâşim, Ahmet, (2006), *Bize Göre*, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Karacoşkun, Mustafa Doğan, (2008), "Bir İstismar Yolu Olarak Dilencilik-Sivas Örneği", Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve

Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 215-224.

Karamustafa, Ahmet T., (2007), *Tanrının Kuraltanıamaz Kulları: İslâm Dünyasında Derviş Toplulukları 1200-1550*, İstanbul: YKY.

Kaya, Korhan, (1999), *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*, Ankara: İmge Kitabevi.

Kaya, Mehmet, (2008), “19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başlarında Dilenciliği Önleme Çalışmaları Üzerine Bazı Düşünceler”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 141-146.

Kızılkın, Ayşe Özdemir, (2008), “Arşiv Belgelerine Göre II. Abdülhamit Döneminde Dilencilik Yapan Yabancılar ve Yurtdışına Dilencilik İçin Giden Osmanlı Vatandaşları”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 99-108.

Koçu, Reşat Ekrem, (1966), “Dilenci, Dilenciler”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Koçu Yayınları, s. 4572-4579.

Koçu, Reşat Ekrem, (1970); “Dünden Bugüne Dilenciler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 26, s. 25-28.

Köktürk, Milay, (2008), “Bir Bilinç Durumu Olarak Dilencilik”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 397-412.

Kumbasar, H. Murat, (2008), “Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti İle İlgili Tarihi Belgenin Tahlili”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 375-390.

Merleau-Ponty, Maurice, (2006), *Algının Önceliği ve Onun Felsefi Sonuçları*, çev. Y. Yıldırım, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Merleau-Ponty, Maurice, (2012), *Göz ve Tin*, çev. A. Soysal, İstanbul: Metis Yayınları.

Misgelt, Dieter, (2002), “Gadamer’in Hermeneutiği Üzerine”, Arslan, Hüsamettin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 73-98.

Ocak, Ahmet Yaşar, (1992), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Okak, Ahmet Yaşar, (1999), *Türkiye’de Tarihın Saptırılması Sürecinde Türk Süfliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ormitson, Gayle L. & Schrifft, Alan D., (2002), “Hermeneutiğ Giriş”, Arslan, Hüsametlin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1-60.

Ortaylı, İlber, (1999), *İstanbul’dan Sayfalar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbek, Nadir, (1999), “II. Meşrutiyet İstanbul’unda Dilenciler ve Serseriler”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Nisan, s. 34-45.

Özbek, Nadir, (2008), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dilencilere Yönelik Devlet Politikaları ve Kamusal Söylemin Değişimi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 17-44.

Özbek, Nadir, (2008), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özer, Yunus Emre & Yontar, İbrahim Güray, (2008), “Dilencilik Olgusu Kent Güvenliği İlişkisi ve İzmir Büyükşehir Bütününde Dilencilikle Mücadele”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 247-258.

Öztürk, Said, (2008), “Osmanlı Devleti’nde Dilencililiğin Önlenmesi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 109-122.

Palay, Abdurrahman (Yönetmen), (1961), *Utanmaz Adam* [Film], İstanbul: Pesen Film.

Râsim, Ahmet, (1971), *Şehir Mektupları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ricoeur, Paul, (2002), “Hermeneutik ve İdeoloji Eleştirisi”, Arslan, Hüsametlin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 161-197.

Ricoeur, Paul, (2002), “Metin Modeli: Bir Metin Olarak Anlamlı Eylem”, Arslan, Hüsametlin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 100-125.

Ricoeur, Paul, (2012), *Hafıza, Tarih, Unutuş*, çev. M. E. Özcan, İstanbul: Metis Yayınları.

Sakaoğlu, Necdet, (1987), “Dersaadet Dilencileri ve Bir Belge”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı:38, s. 86-88.

Sancaklı, Saffet, (2008), “Dilencilikle Mücadelede Başarılı Olmak İçin Dini Referansları Kullanmanın/Dini Motivasyonundan Yararlanmanın Önemi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 307-328.

Sarıkaya, Muammer, (2008), “Abbasiler Dönemi Arap Edebiyatında Dilencilik ve Dilenci Şairler”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 489-508.

Sarısaman, Sadık, (2008), “Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti'nin Fakirlik ve Dilencilikle Mücadelesi”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 123-132.

Savran, Sungur, (2010), *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*, İstanbul: Yordam Kitap.

Schechner, Richard, (2004), *Performance Theory*, London & New York: Routledge.

Schechner, Richard, (2009), “Performans ve Sosyal Bilimler”, *Mimesis*, 16: 81-83

Schweigge, Salomon, (2004), *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, çev. S. Türkis Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Simmel, George, (2012), “Metropol ve Tinsel Hayat”, çev. N. Kalaycı, *Modern Kültürde Çatışma*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şirin, İbrahim, (2008), “Avrupa ve Osmanlı Seyyahlarının İzlenimiyle Osmanlı ve Avrupa’da Dilencilik”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 63-80.

Tahmaz, Mustafa, (2008), “Açılış Konuşması”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 11-12.

Tekin, Zeki, (2008), “19. Yüzyıl Avrupası’nda Dilencililiğin Önlenmesine Dair Bir Layiha”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 347-362.

Toksarı, Ali, (1994), "Dilencilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, s. 298-300, İstanbul.

Tuğcu, Kemalettin (2006), *Dilenci Baba*, İstanbul: Damla Yayınevi.

Tuna, Korkut & Parin, Suat, (2008), "Kent Yaşamı ve Dilencilik: İstanbul Dilenciler Üzerine Sosyolojik Bir araştırma", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 147-158.

Tuna, Korkut, (2008), "Açılış Konuşması", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 9-10.

Turner, Victor (1988), *The Anthropology of Performance*, New York: PAJ Publication

Twain, Mark, (2012), *Çalınan Taç*, çev. Yasemin Akbaş, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Uygun Süleyman, (2011), "Denizaşırı Dilencilığe Bir Örnek: Marûni Dilenciler", OTAM: 30, sf. 189-212.

Ünver, Süheyl, (1967), "Sadaka Taşları", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 11, s. 12-13.

Wachterhauser, Brice R., (2002), "Söylediğimiz Şey Olmamız Gerekir mi? İnsan Bilimlerinde Hakikat Üzerine Gadamer", Arslan, Hüsamettin (der.) *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 127-148.

Weber, Max, (2008), *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Z. Gürata, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Woodhead, Linda, (2006), *Hıristiyanlık*, çev. Sevdâ Çalışkan, Ankara: Dost Kitabevi.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım: İstanbul.

Yeniçeri, Celal, (2008), "İslam Öğretisinde Çalışıp Kazanma/Kesb İlkesi ve Emeksiz Kazanç Peşine Düşme Olarak Dilencilik ve Benzerlerine Bakış", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 259-284.

Yılmaz, Elif, (2008), "Gizli Dilenciler: İstanbul'da Sokakta Çalıştırılan Çocuklar", *Bir Kent Sorunu Dilencilik: Sorunlar ve Çözüm Yolları Sempozyumu Tebliğler* kitabı içinde; İstanbul: Zabıta Daire Başkanlığı Yayınları, sf. 193-20

EKLER

EK-1: KIRK DOKUZUNCU MAKAME (SÂSÂNİYYE)¹⁸⁷

Hâris İbni Hemmam anlatıyor ve diyor ki:

İşittiğime göre Ebu Zeyd, ömrünün son günlerini yaşadığı ihtiyarlık, artık ayağa kalkmasına mani olduğu sıralarda bir gün zihnini derleyip topladıktan sonra oğlunu karşısına almış ve ona:

-Yavrum, demiş, benim şu fani dünyadan artık göç edeceğim ve ölüm sürmesini gözlerime çekeceğim zaman yaklaştı. Çok şükür Allah'a, sen benim veliahdım ve ben-den sonra Sâsân oğullarının reisisin. Senin gibisi için asâ vurulmaz, senin gibisini ufak taşlar atarak uyandırmak icabetmezse de, vasiyet etmek âdet olmuş, nasihat fikirler için bir cilâ sayılmıştır. Ben sana Şit'in ümmetine Yakub'un evlatlarına vermediği bir nasihati vereceğim.

Sen de benim vasiyetimi unutma, sözlerimi yerine getirmemezlik yapma; bana uy ve hikmetlerimi belle. Eğer öğüdümle doğru yolu bulur, parlak fikirlerimle aydınlırsan, yuvan bereket içinde kalır, ocağın sönmez. Yok, vasiyetimin unuttur da bu konuşmayı hayatında tatbik etmezsen yoksul düşer, ailen ve cemaatin senden soğur.

Oğulcuğum! Ben işlerin iç yüzünü tecrübe ettim, zamanın inkılâplarını gördüm geçirdim ve nihayet bunların

¹⁸⁷ Harirî, (1991), *Makamat*, çev. Sabri Sevil, İstanbul: MEB Yayınları, s. 414-421

neticesinde insanın, soyu soppu ile değil, parasiyle itibar bulduğunu gördüm; asaletin değil, onun kazanç vasıtasından bahsedildiğine şahit oldum.

Geçim vasıtalarının, memuriyet, ticaret, ziraat ve sanat olduğunu işitmiştim. Acaba hangisi daha elverişli, daha faydalıdır diye bunların dördünü de tecrübe ettim. Fakat neticede hiçbirini maişet hususunda beğenmedim, şöyle refahlı bir hayata müsait görmedim. Meselâ:

Hükümet işine konmak, memuriyet kapmak: Bu tâbir edilmez karışık bir rüyaya, karanlıkta kaybolmuş bir gölgeye benzer.

Sonra sana hatırlatırım ki, azlolunmak felâketi yok mu, bu yenilir yutulur şey değildir.

Ticaret yapmak: Sermayeler, daima tehlike ile karşı karşıyadır ve eşkıya ile çapulcular için hazır yemektir. Ticaret, uçan bir kuşa ne kadar benzer!

Toprak edinerek ziraatla uğraşmak: Bu da, insanın haysiyetini kırıcı bir şeydir, memleket dışı gezmelerden alıkoyan bir ayak bağıdır.

Ziraatla meşgul olanlardan hor hakir düşmeyen yahut huzur içinde geçinen pek azdır.

Sanat sahibi olmak: O günlük yiyeceklerden başka bir şey vermez, her zaman için de geçici bir meslek sayılmaz. Sonra, sanatla meşgul olmanın büyük bir kısmı hayatın gençlik kısmına bağlıdır. Onu da şöyle rahat ettirici, meşguliyeti tatlı, kâfi derecede kazandırıcı, kusursuz bir geçim vasıtası olarak görmedim. Yalnız şu sanat müstesna ki temelini Sâsân kurmuş, onu derecelere ayırmış, onun ışığını şarka garba salmış. Onun âdap ve usulünü fakirlerle, yoksullara açıklamıştır.

Ben, onun birçok taraflarını felsefeme uygun buldum ve onu kendime meslek olarak seçtim. Zira o meslek insana her zaman için kazanç vesilesidir, suyu tükenmez bir kaynaktır. O, öyle bir ışıktır ki, büyük bir halk kütlesine yol gösterir, körler ve cahiller onunla aydınlanır. Bu mesleğin mensupları, kabilelerin en azizi, cemaatlerin en mesududur. Onlar zulüm görmez, harb ü darb nedir bilmezler. Bir kimsenin fenalık yapmasından korkmazlar, uzak yakın kimseye boyun eğmezler. Gürliyen ve parlayan insanlara aldırış etmezler, mevki sahibi olsun olmasın kimseden çekinmezler.

Meclisleri nezih, kalbleri müsterihtir. Yiyecekleri hemen ele girer, hazırdır. Vakitleri safa ile geçer. Nereye düşseler rızık toplarlar, nereye girseler halka karışırırlar. Ne bir vatan edinirler, ne de zamanın padişahından çekinirler. Sabah aç çıkıp akşam tok dönen kuşlardan farkları yoktur.

Bu sözleri dinliyen Sâsân'ın oğlu, babasına:

-Baba! dedi, söylediklerinde haklısın yalnız kısa söyledin, açıklamadın. Bana anlat ki nasıl toplıyayım? Omuz etti nereden yenir, öğret!

Sâsân, oğluna şu cevabı verdi:

- Yavrucuğum! Koşturmak bu sanatın kapısı, dilli ve güler yüzlü olmak elbisesi, kurnazlık, ışıgı, yüzüzlük de silahıdır. Haydi bakayım.

Kutrubden daha dolaşıcı, çekirgeden daha sıçrayıcı, mehtaplı gecede oynıyan geyikten daha neşeli, kaplanlaşmış kurttan daha saldırgan ol. Bütün gayretinle nasip çakmağını çak, çalışarak rızık kapını çal. Her yoldan yürü, her deryaya dal, her bahçeden otl, kovani her kuyuya sal. İstemekten sakın usanma, sırtarmaktan sakın vazgeçme.

Çünkü pirimiz, üstadımız Sâsân'ın asâsında şunlar yazılıydı:

[İsteyen elde eder, dolaşan nail olur!]

Aman tembellik etme, zira tembellik, nuhusetin başlangıcı, zahmet ve meşakkat çekenlerin yorulanların biçilmiş kaftanıdır. Fakirliğin anahtarı, üzüntünün sebebi-
dir. Cahil ve âcizlerin değişmez bir huyu, işini beceremeyip başkasına bırakanların baş tabiatıdır. Tembelliği âdet edinen bal tadamaz, rahata daların avucu dolmaz. Arslan bile olsa cesaretle üzerine git, zira kalbin cesareti dili konuşturur, insanı serbest yapar; servet ile yüksek makam da zaten cesaretle elde edilir. Nitekim korkaklık da, tembelliğin kardeşi olan şaşkınlığı o getirir. Muvaffakiyetsizliğin ve hüsrânın sebebi de odur.

Bunun için bir atasözünde şöyle denilmiştir:

“Cesaret gösteren zengin olur, korkan mahrum kalır!”

Sonra oğulcuğum! Karga gibi sabahleyin erken kalk ve başkalarından önce işine sarıl Arslan gibi yürekli, harbâ gibi ihtiyatlı kurt gibi hilekâr, domuz gibi hırslı, geyik gibi neşeli, tilki gibi kurnaz, deve gibi sabırlı, kedi gibi sırnaşık, bukalemun gibi renk değiştirici, Kusayr gibi düzenbaz Amir gibi dahî, Şâbî gibi zarif, Ahnef gibi hilim sahibi, İlyas gibi zeki, Ebunüvas gibi lâtifeci, Eş'ab gibi tamah edici, Ebülaynâ gibi hazır cevap ol.

Sözü allayıp pullayarak halkı dolandır, tatlı diller dökerek insanları aldat. Malı almazdan önce pahâsını sor, südü sağmadan önce memeyi yokla, göç etmeden önce gideceğin yer hakkında haber al. Islanmadan önce arkanda ne var bak, uyumadan önce yatacağın yerini hazırla, uğurlu vakit bulmak için dikkatli ol. Babana benzemek hususunda gözünü dört aç!

Bir de şunu bil ki, işinde anlayışlı olan daima güler yüzlü olur ve görünüşünde hata edenin menfaati geri kalır.

Oğlum! Bir şey isterken kimseye ağırlık verme “çok”tan vazgeç ve sırtarıp durma. Sağanaklı yağmuru bırakta hafif bir çisintiye kanaat et “az”ı çok gör, bir hiç de olsa teşekkür et. Koğulunca meyus olma ve sağır bir kayadan da su çıkabileceğini kabul et! Sakın Allahın lütfundan ümidini kesme. Çünkü kâfirlerden başkası Allahın lütfundan umudunu kesmez. Eğer vadedilen bir inci ile hazır olan ehemmiyetsiz bir şey arasında fikrin sorulursa, sen hazır olana meylet ve bugünkünü, yarinkine tercih eyle. Zira geride bırakılan şeyler için türlü korkular, niyetler ve kararlar için çıkıverecek hâdiseler, vaadler için vazgeçirtecek durumlar, olan ile olacak arasında tehlikeli geçitler, hem de ne geçitler vardır!

Sana büyük Peygamberlerin sabrını, ihtiyatlı kimselelerin yumuşaklığını tavsiye ederim. Haddini bilmeyenlerin yaptıkları kabalığı sen gösterme.

Uysal olmayı huy edin. Paralarını sıkıca bağla, para saklaman ile harcaman bir olsun. Elini boynuna bağlama “cimri gibi” büsbütün açma “müsrif gibi” ve ne zaman bir memleket sana cefa verir yahut yüreğini daraltırsa oradan âlakayı hemen kes, deveni başka yere sür.

Çünkü yurtların en hayırlısı, sana huzur ve refah verenidir. Bunun için başka tarafa göç etmeyi fena bir hareket sayma, yer değiştirmeyi bir kusur bilme.

Zira bizim tarikatımızın pirleri ve cemaatimizin uluları, bereketin harekette, zahmetsiz nimet ele geçirmenin, yer değiştirmede olduğunda ittifak etmişler ve gurbeti, meşakkat; hicreti, felâket sayanları ayıplamışlar, “bu söz, âdi bir şeye kanaat edenlerin ve hurmanın kötüsüyle be-

raber tartının eksik oluşuna razı olanların bahanesidir” demişlerdir.

Gurbete çıkmayı niyet ettiğin zaman bir asâ ile bir torba hazırla ve yola çıkmadan önce uygun bir arkadaş seç; zira komşu, evden, arkadaş da yoldan evvel düşünülür.

(Al! Sana bir vasiyet ki, benden önce kimse böyle bir vasiyette bulunmamıştır. Onlar mânaların hülasalarını, en güzellerini ve sözlerin en parlaklarını içine almış pırlanta sözlerdir. Ben o sözleri, nasihatini gararsız yapan ve bu uğurda gayret gösteren bir adam gibi söyledim. Sen de artık olgun ve akıllı bir kişi gibi öğütlerimle hareket et. Öyle ki, halk, “bu arslan yavrusu, bu arslandandır!” desinler.)

Sonra, sözüne şunları ilâve etti:

-Oğulcağızım! İşte sana vasiyet ettim ve bu vazifeyi en mükemmel şekilde ifâ ettim. Eğer bana uyarsan, mesut olursun, dediklerimi tutmadığın takdirde perişanlıktan yakanı sıyıramazsın. Seni Allah’a emanet eder ve sana karşı olan zannımı boşa çıkarmaması için ona niyaz ederim.

Bu vasiyet üzerine çocuk, babasına:

-Baba! dedi, devletin zeval bulmasın! Allah sana uzun ömürler versin! Muhakkak ki, bana hakikati söyledin ve doğru yolu gösterdin. Hem de hiçbir babanın oğluna vermediğini verdin, Allah senin acını bana tattırmasın! Eğer senden sonra yaşarsam, verdiğin iyi terbiye ile öyle hareket edeceğim, açık emirlerine öyle uyacağım ki, benim için “bu gece dünkü geceye; sabahki bulut, akşamki buluta ne kadar da benziyor” diyeceklerdir.

Ebu Zeyd, oğlunun bu cevabından sevindi, gülümse-di ve:

-Babasına benzijen, yersiz bir iş yapmamıştır, dedi.

Hâris İbni Hemmam diyor ki:

Öğrendiğime göre, Sâsân oğulları bu güzel tavsiyeleri işitince, onları Lokman'ın öğütlerine tercih etmişler, Fatiha ezberler gibi onları ezberlemişler. Hattâ bugüne kadar, küçük çocuklarına bellettikleri şeylerin en doğrusu, en faydalısı olarak o vasiyeti tanırırlar ve bu vasiyeti belletmeyi, çocuklarına altın vermekten daha kârlı sayarlarmış.

EK-2: TESEÜLÜN MENİNE DAİR NİZAMNAME¹⁸⁸

Madde 1 – İşbu nizamname darülâcezenin bilinşa küsadiyle kabulünden itibaren mevkii icraya vazolunacaktır.

Madde 2 – Tedariki maişete mâni ilel ve eskam sahibi olmakla beraber şer'an infakiyle mükellef kimsesi bulunmayanların ve şer'an infaklariyle mükellef akraba ve müteallikatı olup da akraba ve müteallikatının kendilerini geçindirmekten âciz bulundukları mensup oldukları dairei belediyeden musaddak mahalleleri ilmühaberiyile tebeyyün eden malûlinin infak ve idareleri için umumi darülâceze tesis ve kûşat edilmiştir.

Madde 3 – İşbu darülâcezede zükûr ve inası fıkraya ayrı ayrı daireler ve koğuşlar ve bunları işgale mahsus sanayihaneler tesis edilecek ve her birinin mensup olduğu mezhebe göre talim ve terbiyelerine itina olunacaktır.

Madde 4 – İlel ve emrazı olanların tedavisinde mahsus olarak biri zükûr ve diğeri inas için darülâcezede iki hastahane inşa olunmuştur.

Madde 5 – Darülâcezenin idarei dâhiliyesi Dâhiliye Nezaratince intihap ve makamı sadareti uzmaya inha ile

¹⁸⁸ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/0.1.21.pdf>

bilistizan şereftaallûk buyurulacak irade üzerine tâyin olunacak bir müdüre ve muamelâtı umumiyesi mahsusan teşkil olunacak bir heyete mühavveldir. İşbu heyetin rıyaseti fahri olarak şehremaneti memurinden intihap ve babîâlîce tasdik edilecek bir zata tevdi edileceği gibi âzası dâhi kezalık fahri olarak babı fetva ile evkaf ve zaptiye nezaretleri memurinden tâyin ve rum ve ermeni ve katolik ve yahudi milletleri patrik ve hahamhanelerince tensip edilecek birer zattan mürekkep olacaktır.

Madde 6 – İşbu heyeti idarenin vezaif ve darülâcezenin sureti idaresi bir nizamnamei dahili ile tâyin olunmuştur.

Madde 7 – İşbu darülâcezenin varidatı dairei belediyece noksanülvezn olarak zaptedilecek ekmeklerden saniyen Dersaadette bulunan bilcümle tiyatroların duhuliye biletlerinden heyeti idare marifetiyle tanzim olunacak yirmişer ve kırkar paralık pullar ile biletin esmanı itibarıyla istifa edilecek mebalığden salisen ihtiyari olarak istihsal olunacak ve cevami ve meâbit kapılarına sandıklar vaz ve talikle toplanacak ianattan rabian bigayri tahsis fıkara vasiyet olunacak akçelerle cemaatı ahaliye beyinde gurebaya mahsus olarak cemedilecek ianattan ve maadine ve sair teşebbüsata dair verilecek imtiyazattan suverî münasibe ile alınacak mebalığden ve balâdan beyan olunan vesaite kıyasen hal ve maslahat icabınca heyeti idarece bulunacak ve babîâlîce tensip olunacak sair varidattın mürekkep olacaktır.

Madde 8 – Malûl ve bikes olup da darülâcezeye müracaat etmeyerek teseül etmekte olduğu zabıta ve memurini belediyece müşahade olunan eşşastan İstanbullu olanlar âcezahaneye ve taşralı bulunanlar memleketlerine

gönderilecek ve halkı iz'âç etmiyen ve bir san'at vesilesiyle tesseül eyleyenler müstesna tutulacaklardır.

Madde 9 – İşe ve güce muktedir olduğu halde tesseül edenler zabıtaca derdest edilerek bunlardan İstanbullu olanlar veya taşralı olup da İstanbul'da tavattun etmiş bulunanlar zabıtaca kefaletle rapt ile salıverilecekler ve taşra ahalisinden bulunanlar dahi mahalleri devairi belediyesince işgal olunmak üzere memleketlerine iade olunacaklardır. Mükerrirlerden İstanbullu bulunanlar taşraya teb'it edileceklerdir. İslâhhane ve sanayihanesi bulunan mahallerden gelen eşhas darülâcze konulmayıp mahalli mezkûrde barındırılacaklardır.

Madde 10 – Dâhiliye Nezareti işbu nizamnamenin icrasına memurdur.

